

Ja uopće nisam registrirao kuda smo prolazili, možda je to bila posljedica šoka od tih batina koje sam dobio i gledanja kako tuku njih trojicu pri polasku u Omarsku.

Međutim, to sve nije bilo ništa u odnosu na ono što nas je dočekalo taj dan i navečer u Omarskoj. Znao sam poslije reći u razgovoru da u životu nisam dobio batina (što sam se sa nekim potukao dok sam bio dijete ili od roditelja) kao te večeri u 'Keratermu', ali to je bilo ništa spram onoga u Omarskoj, što sam ja osobno dobio. Kad smo stigli, autobus se parkirao na ulazu ispred 'Bijele kuće'. U toj kući je bila prostorija za presvlačenje, u vrijeme dok je rudnik radio. Po sredini je bio hodnik, a sa strana su bile dvije male bočne sobice veličine 5x2 metra. Na vrhu hodnika je bila samica veličine 2x3 tri metra. Na stranu od tog hodnika i samice nalazile su se po dvije velike sobe veličine 5x6 metara. Od autobusa do toga ima oko 20 metara. 'Bijela kuća' je nasuprot hangara. Od asfalta do ulaza je betonirano. Tu na asfaltu je stao autobus. Komandir smjene, koja nas je dočekala, je M. (prezime ne znam) zvani 'K.'. Njega znam od prije jer je bio zet od mojih dobrih prijatelja. Susretali smo se na nekim svadbama. Napravili su špalir kroz koji smo morali proći. On je stajao na ulazu u autobus kod vozača i gledao nas jednog po jednog kako smo izlazili. Poslije su mi rekli ljudi da kad bi on namignuo ili rekao ovoga ne, taj bi prošao kroz špalir bez batina. Bilo je 20-ak i više ljudi s obje strane u špaliru sa: drvenim palicama, debelim kablovima, metalnim štangama, kundacima i pendrecima. Svaki od nas je trčao kroz taj špalir u 'Bijelu kuću'. Nakon toga smo ulazili desno, u veliku sobu. Ja sam je zvao 'krvava soba' jer je jedini prozor, četverokrillac, bio ofarban tamno crvenom bojom, koja je meni više ličila na krv nego na farbu. Bilo je izgrebano par rupica kroz koje se moglo vidjeti van. Vrata su bila metalna, ostakljena, tako da je svjetlost iz hodnika ulazila u prostoriju. Tu su počela orgijanja. Ja sam bio trideseti koji je izlazio iz autobusa. U toj sobi su nas plegli potrbuške, kao sardine, sa rukama ispod glave. Ja u tom trenutku nisam osjećao potrebu da gledam okolo. Gledao sam u pod i molio se. Drugo mi ništa nije preostajalo. Nakon što sam iskusio one batine prethodne noći, znao sam da sam u takvoj poziciji da se ne želim braniti. Kad sam već došao do te točke u životu da budem zarobljenik i logoraš, kad sam već dopustio da me uhvate, odlučio sam trpjeti i podnijeti to bez riječi i bez jauka ako uspijem izdržati tj. bez bilo kakvog odgovaranja bilo fizički bilo riječima. Kad su nas sve poredali, počeli su hodati po nama. Išli su odjednom po dvojica, trojica ili četvorica po nama, gazili nas, udarali kundacima. Stao bi na glavu pa tražio mjesto gdje bolje može stati, pa se vrti na tom mjestu, pa poskoči dok ti stoji na leđima. U jednom trenutku su naredili da svi moramo kleknuti kao da klanjamo u džamiji. Kleknuli smo i povili se skroz glavom prema dole. Onda su opet počeli po nama hodati. To je trajalo 2 ili 3 sata. Već je bilo poslijepodne.

U međuvremenu su odvodili jednog po jednog na saslušanje u upravnu zgradu. Odvedeno je možda pola grupe. Tako sam i ja došao na red. Vodio me jedan dečko. Malo imena sam uspio zapamtiti. Bio je visok oko metar i 70, nabijen, atletski građen, kratko ošišan. Imao je šarenu uniformu. (Bilo je nešto starijih stražara u SMB uniformama. Dosta ih je nosilo policijske uniforme i šarene, maskirne uniforme.) Proveo me gore bez ijednog udarca. Niti jedan stražar nije reagirao. Na ulasku u upravnu zgradu, u hodniku su bili poredani metalni ormari, tako da je bilo jako usko za proći, oko 80 cm. Kad smo skrenuli prema stubištu susreo sam se sa Ž Poslije sam saznao da je on upravnik logora. Prezime mu nisam zapamtio. Nosi naočale. Kosa mu je svijetlo smeđa, malo kovrčava. Kad sam ga sreo imao sam osjećaj da ga poznajem od nekuda. Taj me osjećaj i poslije progono. Takav je bio i njegov pogled kad smo se sreli. Zastao je i rekao: 'O, zdravo!' Pošao mi je pružiti ruku, ali me je u tom trenu jedan stražar 'potkačio' u rebra, s lijeve strane. On se osmijehnuo i produžio, nije ništa pokušao da me zaštiti. Ja sam i prije službeno dolazio u Omarsku. Radio sam u pravnoj službi. Vodio sam često disciplinske predmete. Bojao sam se da će me netko prepoznati, u negativnom smislu, i u prolazu me udariti iz privatnog inata. Poslije kad smo bili već u žici, u hangaru, jedan dečko koji je bio na straži, mada tad nisu kontaktirali s nama pa nije bilo bojazni od prepoznavanja, me je prepoznao. Za bilo kakvu sitnicu bili su u stanju konstruirati priču i tući toga koga smatraju krivim. Moja kolegica, sestra od onoga koji me je prepoznao u logoru 'Keraterm', radila je na otkupu zemlje u Omarskoj. Stanovnici sela Omarska su svi bili kivni na rudnik jer ih je rudnik upropastio. Premda je sve izgrađeno od rudničkih novaca. Isplate za oduzetu zemlju su se vukle nekoliko godina. Taj dečko je često dolazio u kancelariju u kojoj sam ja sjedio s tom kolegicom koja je radila na isplatama za zemlju. On je znao svih nas petoro koji smo radili s njom premda nismo radili direktno na otkupu. On je bio ljut na rudnik zbog zemlje tako da je bilo logično da on kaže: 'Ti si onaj koji je tamo radio.' Tako da sam strahovao od tog prepoznavanja. Međutim tada kad sam sreo Ž., nisam se nikako mogao sjetiti od kuda ga znam. Kad sam izašao gore na hodnik ovaj je razgovarao sa mnom. Pitao me je o mobilizaciji. Gdje su me našli? Da li sam imao pušku? Čisto je ljubazno razgovarao sa mnom. Razgovarao je sa mnom da bi prošlo vrijeme dok čekamo da inspektor bude slobodan. U jednom trenutku mi je naredio da pridem bliže zidu i da stavim ruke na zid. Kad sam prišao zidu udario me je na ono isto mjesto kao i onaj vojnik dolje u hodniku. U rebra s lijeve strane, bliže srcu. Udarac je bio toliko jak da sam se na trenutak izgubio. Shvatio sam da idem natrag prema stubištu. On mi je viknuo: 'Šta je. Kuda ćeš. Vрати se.' Ostao sam bez daha. Nisam mogao ni progovoriti. Više me nije udarao. Pokušao je opet pričati sa mnom. U tom je izašao inspektor iz te prve lijeve sobe i pozvao me unutra. Bio je premlad,

izgledom. Ličio mi je na jednog poznanika od mojih kolega iz Ljubije. Ali koliko se ja sjećam taj je bio Musliman, a ovaj nije. A i dosta je mlađi. Bio je jako visok. Imao je svijetliju kosu. Da li je imao neki čin, ne znam. Bio je u običnoj uniformi. Za vrijeme razgovora izlazio je van pa sam vidio da je jako visok. Držao je neki papirić veličine četvrt A4 formata. Ono što je u Ljubiji zamjenik komandira imao. To je ta famozna optužnica. Pitao me je razne stvari: Zašto se nisam javio na mobilizaciju koju su oni proglasili nakon što je Prijedor okupiran? Zašto se prije nisam javljao na mobilizaciju dok je bio rat u Hrvatskoj? Pitao me je o oružju koje je imao HDZ u Ljubiji, a koje je predano. Pitao me je o toj deklaraciji. Rekao sam mu da ne postoji takav rad. Da su to bili mirovni pregovori. Nisam mogao i nisam htio kriti da sam sa članovima mjesnog savjeta i ljubijske skupštine i sa predstavnicima HDZ-a okolnih sela koja su nastanjena Hrvatima planirao za vrijeme mirovnih pregovora kako će funkcionirati vlast na području Ljubije, odnosno na području policijske stanice Ljubije. Za to vrijeme je bila vlast srpskih oružanih snaga u Prijedoru, a mi smo htijeli da ovamo ostane redovna vlast BiH. Taj je papir čak bio službeni dokument koji je nakon tih mirovnih pregovora nošen u Prijedor na razgovore. Međutim stekao sam dojam da njemu ništa nije jasno i da ne zna što bi s tim učinio. Kad sam mu rekao da znam za oružje, pitao me je kako je to bilo. Rekao sam mu da je to bilo na radiju. Radio Prijedor je tada već bio u njihovim rukama.

Ja nisam bio među dečkima koji su se organizirali za odbranu u Ljubiji i u selima. Bila je organizirana obrana u našim selima i u samoj Ljubiji gdje su bili Muslimani. Donja Ljubija je bila dobro organizirana i Hambarine. Kozarac je isto bio dobro organiziran. Međutim kako se to raspalo, to je druga priča. Bilo je oružja, ali sve je predano radi nekog mira. Mislim da sam na saslušavanju proveo 5 ili 10 minuta, s tim da je on bio izašao van neko vrijeme. Vraćen sam natrag u 'Bijelu kuću' u drugu prostoriju. Jednog sam poznavao po glasu, uvijek je tražio novce. Stalno su govorili da smo ustaše i slično, kao neku nabraljalicu, potpuno bez razmišljanja. On je donio papir i olovku jednom mom susjedu iz Ljubije da popiše tko još ima novaca i da nam se neće ništa dogoditi. Ljudi su već prvog dana dali sve što su imali. Skidali su prstenje i lančice. Zato smo rekli da nemamo, a on mu je rekao da napiše tko nema, a tko ima. Tako je napravljen spisak nas koji smo bili u toj sobi. To nije bio spisak zbog novca i vrijednosti, već kad je došla sljedeća smjena u 19:00 sati, onda su oko 20:30 (već je bio mrak) pitali po tom spisku. Pitali su da li su svi saslušani u toj sobi. Već smo se bili malo odmorili. Ljudi iz one dvije male sobice, koji su ranije bili dovedeni, donosili su vodu sa cisterne tako da smo i malo vode popili. Ja nisam ništa ni jeo ni pio od onoga dana u Ljubiji kad sam krenuo u stanicu milicije. Do tada nitko još nije bio u kritičnom stanju. P. i ovi drugi koje su tukli pri polasku iz 'Keraterma' bili su

jako premlaćeni. To je tada izgledalo grozno, ali u odnosu na sve ono što sam poslije vidio nije to bilo tako jako. Ja sam nakon nekih pet ili šest dana dobio velike batine, ni zbog čega, a nije me ni smetalo. Tada kada je došla ta nova straža pitali su nas da li smo saslušani. Počeli su prozivati po onom spisku. Prvo su prozvali tog susjeda koji je pisao spisak. On se zove F. V., stanovao je kod 'Keramike'. Njegov sin je isto tada bio priveden i on je podlegao. Odveli su ga u samicu. Čuli smo kako je jeknuo jednom ili dva puta, a nakon toga su se čuli samo mukli udarci. Kao da tuku po vreći. Poslije, kad su odveli jednog jačeg čovjeka to je trajalo duže i jače, ušli su novi stražari. Ne znam tko je vodio tu smjenu. Prva smjena, kad smo stigli, bila je 'K.', a ovi su došli nakon njih. Jednu smjenu su zvali 'Kvočkina' smjena (dok smo još bili u žici). Taj 'K' je mladić, visok, bio je školski kolega od mog susjeda iz Ljubije, Z. M.

Te noći, kad sam je došao na red, od jednog udarca sam pao na pod. Razmakli su mi ruke i noge široko. Nabacili su mi neki kabal (kao oni starinski od uzemljenja) oko vrata i preko leđa, tako da se može zategnuti. Imali su batinu, napravljenu kao 'baseball' palicu, s kojom su me udarali po leđima. Udarali su sistematski od vrata do dna kralježnice, a naročito po bubrezima. Nakon tri ili četiri udarca sam jeknuo. Onda su mi stegli žicu i ja sam se onesvijestio. Poslije sam se osvijestio u jednom trenutku i čuo sam samo onaj mukli udarac koji sam prije slušao iz sobe. Samo sam čuo te mukle udarce, a nisam ih osjećao. Samo sam osjećao milinu. Raznježio sam se kao da nešto najljepše osjećam. Nakon toga sam opet pao u nesvijest. Probudio sam se kad su me iz samice prenosili i spustili me na metalni ring. Kad sam kralježnicom udario u to došao sam svijesti i čuo kako govore: «Ne tu.» Mislím da su me prenosili zatvorenici koji su bili pokretni. Poslije sam čuo da su neke premlaćivali i ako ne bi pali u nesvijest tjerali bi ih da sami idu natrag u sobu. Oni su se sami vraćali u onu krvavu sobu i redali. Nakon toga sam opet pao u nesvijest. Kad sam došao k svijesti bio sam naslonjen na jednog krupnog čovjeka iz Briševa ili iz Stare Rijeke. On je te noći isto podlegao. Zvao se N. B. Zvao sam M., moga susjeda. Bio je u kutu sobe. Odvukao sam se do njega. Kako sam uspio nije mi jasno. Rebra i sve je mučkalo u meni. Cijelu noć i sutradan sam imao osjećaj da se ne mogu okrenuti, ali sam ipak uspio. Najviše sam ležao potrbuške. Oni koji su ležali na leđima, sve im se upalilo, jer su nas najviše tukli po leđima. Ta mi je noć trajala vječno. Na trenutak bih zaspao, a onda bi se opet probudio. Vrata i prozori su bili potpuno zatvoreni tako da je bilo zagušljivo. Znoj je curio po nama. Uglavnom smo preživjeli. Podlegao je taj A. V. Kad sam ja došao svijesti vidio sam njegovog oca kako u krilu drži sinovu glavu, a on je već bio mrtav. Tada je i B. već bio mrtav. Nekoliko ljudi je tad podleglo. Sljedećeg jutra kad smo izlazili na umivanje vidio sam, ja mislim šestoricu, kako su izvučeni na hrpu van, bačeni, prema žici.

Kasnije, slijedeća tri ili četiri dana podlegao je još Gavranović i još trojica ili četvorica. Bili su previše pretučeni. Imali su sigurno unutarnjih povreda. Od vanjskih povreda, što je bilo vidljivo, imali smo svi podjednako. Leđa su nam bila crna od batina, poneko je imao udarce i sprijeda i po glavi. Jedan dečko, kojeg smo zvali 'Č.', on je sin od S. Č. iz Gornje Ravske, je podlegao tek kasnije kad smo prešli u žicu. Nije se pazio, ležao je na mokrom betonu, pa je valjda dobio i upalu pluća. Ležao je na leđima pa su mu se leđa već, takorekuć, počela raspadati. Drugi neki su već imali iskrastana leđa od batina, kako je to sve popucalo, ali su se uspjeli izvući. Jedan moj susjed iz Ljubije, D. D., je isto tako imao ispucana leđa, ali je uspio preživjeti. Malo tko je ubijen iz vatrenog oružja, uglavnom su podlegli batinama. Ponekad su pucali, pa su nam drugi pričali, koji su bili bliže, da je netko pokušao bježati iz 'Bijele kuće' pa da je za njim pucano.

Kad je naša grupa privedena govorili su: 'Ajde, koji će na strijeljanje.' Tada se jedan mlađi dečko, mršavi, iz Žuna javio. On mu je odgovorio da je šteta na njega trošiti metak. Tako su se otprilike ponašali. Ja nisam vidio da je niti jedan metak potrošen za ubiti čovjeka. Da li su oni vodili nekoga na strijeljanje, ne znam. Znalo se čuti puškaranje, ali ja osobno nisam vidio. Znam za te ljude da su umrli od batina te noći i narednih par dana.

Kad smo već bili u žici, ujutro bi znali od nas odabrati četvoricu ili petoricu jačih da prenose mrtve iz 'Crvene kuće', koju smo mi zvali 'klanica'. Prenosili su ih do žice. Neki od tih ljudi koji su iznosili mrtve, pričali su nam o toj 'klanici'. Tu su oni klali stoku koju bi ulovili da luta naokolo, za hranu. Ispod se nalazila bivša praonica dempera. Dole su odvodili ljude iz soba u kojima smo bili. Od tuda se nisu vraćali. Jedan iz Kozarca s kojim sam ležao na Manjači 3 i pol mjeseca pod jednom dekom (bio je na jakom mjestu po vojnim pitanjima, za rezervu, pa je bio zadužen za opskrbu kad je Kozarac spremao obranu) N. T., zvan 'N.', bio je poveden u tu 'klanicu'. Slučajno ga je jedan stražar vratio u jednu od prostorija.

Kad smo išli na pišanje dvojicu mojih poznanika i još trojicu ili četvoricu ljudi, ostavili su vani da tovore mrtve. Među mrtvima su prepoznali A. Č. On je imao grill - kamp kućicu. Prije je bio radnik u Omarskoj. Dvojicu ili trojicu zarobljenika su natjerali da obuku radna odijela, pa su išli popravljati nešto u elektroradionici. Kad su njega povelu on je mislio da ga vode da nešto radi. Međutim on je bio radnik Omarške. Njega su prepoznali. Navečer su ih odveli. Nisu se vratili. To je bilo druge ili treće večeri, nakon što su nas preselili u halu. Tako navečer su izveli i jednog mog susjeda, koji je bio po njihovom 'pripadnik ekstremne, naoružane grupe iz Žuna'. Izveden je zato što se javio jednom Srbinu iz Ljubije, koji je došao u posjetu. Taj Srbin se pre-

ziva Ć. Zvali smo ga 'K.'. Mlađi je. Radio je u centralnim rudištima. Bio je u njihovoj policiji. Ćak je bio i jedan od organizatora. Jedno vrijeme je čak preprodavao oružje Muslimanima i možda pokojem Hrvatima, a poslije je bio jedan od najaktivnijih u privođenju. Dolazio je u Omarsku u posjetu. Tada smo bili u hali. Bilo nas je 700. Moj jedan susjed je bio u toj grupi za odstrel. Zvali su ih grupa A. Imali su sakrivene puške pa su napali stražare na brani i oteli im puške i jednog ranili. Tad su već bili u hali. Preživjeli su. Postojala je mogućnost da se izvuku. Tad se jedan javio: 'Hej, evo K.!' Krivi mu je odgovorio: 'Zar si ti još živ?' Prišao je stražaru i nešto mu govorio. Stražar je nešto zapisao na papirić. Navečer su ga izveli. To je bio Z. K. Nekoliko večeri kasnije izveli su još i malog K. To je onaj kojeg su tukli zajedno s P. kad smo odlazili iz 'Keraterma'.

Koliko smo mi logoraši među sobom pričali, niti jedan od stražara nije bio 'sja-ja-ja'. Neki su znali prepoznati svoga školskog prijatelja, pa mu donijeti komad kruha i malo mesa. A nakon pola sata bi opet došao i pitao ga da kaže gdje je zakopao novce. Ja uglavnom nisam želio da pričam o tome ružnom što smo doživjeli i odvrtao sam ostale od podsjećanja na to jer od toga čovjek može poluditi. Ja sam čak i podsvijesno nastojao da to sve zaboravim. Dok sam bio u 'Bijeloj kući' zavlacio sam se u kut da me nitko ne vidi. Kad sam vođen u samicu da me premlate, Ž. je bio tu. Uputio mi je opet pogled kao da me poznaje i rekao: 'O, to je taj.' Ja opet nisam znao od kuda ga znam. Skinuo sam jaknu. Počeli su me tući. Prvo udarac u leđa. Pao sam potrbuške. Nakon nekoliko udaraca sam izgubio svijest. Od tada ga nisam viđao, osim u daljini. Drugi su pričali da je on upravnik logora. Za onog malog čupavog koji je tukao u 'Keratermu' su mi rekli da se preziva B. Taj koji je stalno tražio novce, prvog dana u Omarskoj, mi je ostao u sjećanju. Podsjećao me na indijanskog vrača koji pleše ratnički ples. Visok je. Ima neku čudnu facu. Ima glatku, smeđu kosu. Nisam saznao kako se zove.

Dan prije prelaska u veliku halu dobio sam batine po drugi put. Nisu nas puštali da vršimo veliku nuždu. Navčer su odredili Ć. da bude sobni starješina. (Njega sam spominjao da je umro u žici. On je imao sva leđa izranjavljena.) Neki su se počeli buniti. Govorili su da im je dosta njih, da ne mora sad i on galamiti. Rekao je da dok on bude glalamio, nitko neće ulaziti. Tako je i bilo. Kad je bilo oko 23:30 (spavao sam u međuvremenu), više nisam mogao trpiti pa sam ga molio da zove stražara. Rekao mi je da je bolje da ne zove stražara, da probam trpiti. Bio sam u klečećem položaju pored vrata, a on je stajao pored vrata. Tada sam zapazio jednog širokog, plečatog. Ličio je onome koji me vodio na saslušanje, ali nije taj isti. Mislim da nisu iz iste smjene. Bio je s njim jedan jak, krupan, plav. Jedno vrijeme je nosio vojničku šapku sa crve-

nom trakom, mada nije imao oficirske oznake. Kad su ušli pitali su što ja hoću. Re-
kao sam mu da čekam da pitam da li mogu ići vršiti nuždu. Tad je ovj niži dreknuo:
'Šta bi ti? Usro si se.' - i počeo me tući po leđima kablom. Udario me je više puta. Na-
kon toga je sve iz mene izašlo.

Poslije toga sam bio sedam dana u žici. Imao sam groznicu. Jedva sam preživio.
Dok smo bili u žici, čuvao nas je jedan mali D. Imao je oko 17 godina. Nosio je poli-
cijsku uniformu. Jedno vrijeme je bio između hangara i 'Bijele kuće'. Njega su poslali
da me vodi van da se operem i obrišem. Poslije toga me odveo u halu u WC. Tamo
su bila trojica ili četvorica. Među njima je bio jedan 'K.'. Nosio je policijsku uniformu.
Visok je. Ima povijen nos. Jedino što je kod njega bilo u redu je to što je nas logoraše
držao u redu. Nije dao da se WC zaštopa. A druge smjene za to nisu brinule. Bilo je
i nas logoraša svakakvih. Sami smo sebi nered pravili. Dok sam se prao vidio sam da
ima pendrek. Non-stop je udarao pendrekom i usput ispitivao. Ali s druge strane je
puno učinio za logoraše time što se držao red jer je bilo slučajeva dizenterije. Osim
njega bio je jedan plavokosi, malo niži od mene. Imao je dugu kosu. Bio je još jedan
krupni kojeg nisam dobro zapazio. Oni su me dočekali i tukli. Govorili su kako sam
se usro. 'K.' me uveo u kupaonu da se operem. Morao sam oprati hlače. Dok sam prao
tukao me, ali tada nisam osjećao ništa od tih batina. Mali me otpratio natrag. I on me
nekoliko puta udario pred njima, tako da se pokaže. Legao sam gol. Drugi su me po-
krili kaputom. Preležao sam tako do sutra. Hlače su mi se osušile. Išao sam na ručak
u njima. Tek navečer me uhvatilo. Tada su nas prebacivali u halu. Jedva sam hodao.
Groznica me tresla nekoliko dana. Opet sam imao problema sa stolicom. Bio sam se
uneredio. Kad su me vodili na pranje F. Č. mi je došao pomoći. On je bio prije negdje
na pisti, pa je s ostalima prebačen u halu. Kad smo prebačeni na Manjaču pričao mi
je da mi je pomagao da se perem, ali ja sam bio tada toliko loše da nisam znao. Bio
sam svjestan, ali sam mješao događaje.

Kad smo vođeni na Manjaču prvo su nas poredali u redove u hali. Moralo je sve
biti lijepo uređeno. Ljudi su imali i deke i druge stvari. Nakon toga je bila smotra neke
visoke delegacije iz Banja Luke. Dalo se primjetiti da se nešto zbiva. Kružile su priče
da nas spremaju za razmjenu. Postojale su grupe. Prebrojavali su nas, tko je u kojoj
grupi. To je izazvalo strahove. U jednom danu je odvojena jedna grupa za Trnopolje.
Nama su rekli da ih vode na razmjenu. To je bilo 6. kolovoza 1992. Kad smo vidjeli
koliko autobusa ide i da skrećemo za Banja Luku, još uvijek smo se nadali da idemo
na razmjenu u Topolu ili na Novsku, ali smo sumnjali u to. Mislili smo da ćemo u
logor u Topolu. Kad smo prošli Banja Luku prema Jajcu mislili smo da ćemo u Jajce
na razmjenu. Virili smo potajno jer smo bili pogrbljeni na podu. Ja sam se nalazio u

zadnjem dijelu autobusa. Vozili su nas gradskim autobusima tako da sam bio na zadnjoj platformi. Bilo nas je tu puno nabijenih. Među nama su bila i dvojica ranjenih. U 'Bijeloj kući' je bila posebna sobica u kojoj su držali ranjenike. Njih dvojica su imali noge u gipsu. Tu je bila tolika gužva da nisu ni vrata mogli otvoriti, tako da nas nisu mogli ni maltretirati. U prednjem dijelu autobusa je bilo maltretiranja. Naročito noć prije nego ćemo ući u žicu. (Tu noć smo prenoćili u autobusima.) Kad smo skrenuli za Manjaču postali smo svjesni što nas čeka. Znali smo što je Manjača. Tada sam osjetio veliki strah očekujući batine i znajući što su radili gore, zarobljenim hrvatskim vojnicima iz Kostajnice. Jedna kolegica s posla mi je prije pričala što se radi na Manjači jer je ona osobno poznavala N. M. On je stražar na Manjači. Iz Prijedora je. Hvalio se što je sve radio tim zarobljenim hrvatskim vojnicima. Parkirali su sve autobuse ispred žice. Stražari koji su nas doveli iz Omarske rekli su da će nas zaštititi, da nas ovi neće smjeti dirati. Kao da su oni dobri, a ovi aždaje. Tražili su opet novce, satove ... U drugim autobusima su se i gore stvari događale. Na platformi autobusa, gdje sam se ja nalazio bili su ranjenici tako da smo ostali pošteđeni. Naprijed je nekoliko ljudi dobilo batine. Kad nas je nadzornik logora prozivao morali smo svi izaći iz autobusa na jednu poljanu. Sjedili smo. Stražari su obilazili okolo i vadili van koga su htjeli. Tada su izveli jednog Muslimana iz Prijedora, kojeg su zvali 'B.'. Odveli su ga. Ovi koji su bili bliže kažu da su ga preklali. On je bio u toj grupi ljudi koji nisu ušli u logor Manjaču. Tada je prozvano otprilike 13 ljudi koji su bili na popisu da su krenuli iz Omarske, a nisu ušli u Manjaču. Poslije su ljudi pričali da su tijekom noći odvođeni iz autobusa, kako bi netko bio prepoznat. Tada je opet bilo izivljavanja. To su uglavnom radili naši stražari iz Omarske koji su nas dopratili i možda dio vojnih policajaca iz Banja Luke koji su tada dežurali. Grupa po sto ljudi je prozivana. Grupa po grupa je išla na makadamski put. Tamo se u klečećem položaju čekalo da dođe sljedeća grupa. Onda bi se pomakli 20 metara naprijed. Nakon toga se opet čekalo u klečećem položaju. Morali smo klanjati, kao u džamiji. Sunce je pržilo. Vodu nismo pili od prethodnog dana kada su nas prozvali u Omarskoj. Tek kad smo ušli u žicu dobili smo vodu.

Sljedećeg dana smo dobili hranu. Tog jutra kad nas je nadzornik prozivao taj 'Babin' je bio tu, a kasnije ga više nije bilo u žici. J. T. je umro. On je rodom iz Kalajeva, a živio je u Donjoj Ljubiji. Bio je bolestan već u Omarskoj. On je bio preplašen. Jedno vrijeme sam ležao kraj njega u žici (u Omarskoj) dok nisam prebačen u sobu. On je sam sebe uništio tim razmišljanjima da će umrijeti. Nije dozvolio da ga ohrabrujem kroz razgovor. U autobusu je umro. Koliko mi je poznato nije bio tučen tada tijekom transporta. Ovih 13 je nestalo. Iz mog autobusa nije nitko izvađen. Ulazili su više puta i tražili neke. To su radili stražari iz Omarske. One kojih su se htjeli riješiti, izveli su van i ti nisu preživjeli. Ja sam vidio kad su tog 'B.' odvojili, a ljudi kažu da su još

petoricu odvojili za vrijeme prozivanja. Uglavnom ti ljudi nisu ušli u logor. Kad smo ušli u logor, u te štale, bilo je već popodne. Ja sam bio u sedmoj grupi. Mi smo došli u 'Sanski paviljon'. Tu je bilo oko šesto ljudi od prije. Oni su već pripremili logor. Bilo je natočene vode u cisternama. Pripremili su vojničku kuhinju. Dvije štale su bile za nas Prijedorčane, koji smo dovedeni iz Omarske. Mislim da nas je bilo oko 1300. Dva dana prije nego što su nas prevezli na Manjaču TV ekipe su bile u Omarskoj. Vjerojatno su nas zbog toga preselili u Manjaču. Jedna grupa logoraša je ostala u Omarskoj. Nakon 15 dana su i njih dovezli na Manjaču. Pričali su da su im u Omarskoj servirali dva jela na dan. Imali su stolnjake na stolovima. Krevete su im nabavili. Tako kad je nakon dva dana došla ekipa iz Crvenog križa sa novinarima i TV ekipama, sve je izgledalo dobro.

Za vrijeme mog boravka u Omarskoj nikad nisam dobio liječničku pomoć. Postojalo je nekoliko liječnika među nama logorašima. Kad sam ja ležao bolestan dečki su išli tražiti tablete od njih. Nije mi poznato da je neko od bolesnih išao u upravnu zgradu. Čak ni nakon dvadesetak dana, kad je bilo mirnije, nisam primjetio ili čuo da je liječnik dolazio među nas. Kad smo mi preseljeni iz 'Bijele kuće', tog dana je bila neka visoka delegacija iz Banja Luke, ali to je bilo za srpske novine. Možda je tada bila i njihova televizija. Uglavnom znam da je tada bio neki visoki predstavnik njihove vlade. Od tada nije bilo drugih predstavnika novina ili televizije u Omarskoj, sve do onog dana početkom kolovoza. Pričali su nam ljudi koje smo zatekli na Manjači da su dva, tri dana prije rasturanja Omarske bili novinari SKY-NEWS-a u Manjači. Vodili su ih da vide samo određene dijelove logora. Ljudi su nam rekli da je veliki broj stražara bio skriven gore po sobama. Jedan od novinara je valjda uspio tu ući i vidjeti ih. Možda je to bio početak razotkrivanja Omarske. Uglavnom nakon dva, tri dana Omarska je rasturena.

Čim smo ušli u u žicu na Manjači rekli su nam da nam je sad glava sigurna jer je Crveni križ već ušao pa da tu ne smije biti ubijanja. Prije nekoliko dana Međunarodni crveni križ je registrirao sve njih koji su od prije bili u Manjači, s time da su po prvi put ušli u Manjaču dva tjedna prije toga. Nakon 15 dana opet su došli njihovi predstavnici. Do kraja kolovoza Crveni križ je preuzeo kompletnu ishranu. Dovožili su hranu za nas. Više od pola je ostajalo u vojničkom hangaru, ali i mi smo dobili ostatak. Jedan dio hrane je prije dolazio iz Banjalučkog Merhameta dok to nije preuzeo Crveni križ. Kad su oni preuzeli brigu, svaka tri dana je kruh dolazio iz Zagreba. Dobivali smo i povrće i sve ostalo što nam je bilo potrebno. Tamo je hrana bila dobra. U odnosu na Omarsku to je bilo daleko bolje. Dobivali smo dva obroka na dan. Doručak je bio od 7 do 8 ujutro, a ručak od 14:30 ili 15, pa do 15:30 ili 16 sati. Bila je

puno bolja i kvalitetnija hrana. Međutim mi smo tada bili gladniji nego u Omarskoj. U Omarskoj smo bili svi pretučeni, a sad nam je organizam počeo tražiti hranu. Ja u Omarskoj nisam nikada osjećao glad tako da nekada nisam pojeo ni ono što su nam davali premda je to bilo skoro ništa. Dok sam na Manjači tražio više hrane. Crveni križ je nastojao da se raspuste ti logori. Prvo je grupa od oko 80 neuhranjenih logoraša prebačena u Englesku.

Dana 15.11. je izvršena deportacija starijih ljudi (iznad 1951. godišta). Tada je već bilo sve više hrane. Nije se oskudijevalo. Prvih dana se išlo na dohranu. Ovi logoraši koje smo zatekli u Manjači su tu dovedeni iz mjesta gdje su bili, da tako kažem, u izolaciji tj. gdje su mogli dobiti od kuće hranu, tako da nisu bili izmučeni glađu kao mi koji smo došli iz Omarske. Crveni križ nam je donio vitaminske tablete. Dolazili su nam liječnici i predstavnici humanitarnih organizacija. Svake srijede nam je dolazila malo jača ekipa u posjetu. Kad su počeli sa dohranom, žena iz Švicarske, nas je mjerila. Kuhali su nam naši ljudi koji su se prije bavili ugostiteljstvom i sličnim. Kuhalo se na pokretnim, vojničkim kuhinjama. Poslije su nam donosili svježe voće i povrće, vitaminske čokoladice i slično. Također su nam donosili lijekove. Bilo je dosta slučajeva dizenterije. Tko je trebao ići na liječnički, morao se prijaviti u komandu. To je bilo van žice. Tamo je radio vojni liječnik i logoraši-liječnici koji su surađivali. Ja nisam izlazio van već sam tražio od našeg internog liječnika, što mi je trebalo. Na Manjači nas nisu tukli osim onoga što je bilo na 'dočeku'. Tada su se stražari izživljavali, ali to nije bilo puno. Kada smo ušli u žicu bili smo na miru. Tko je poštivao pravila, prolazio je bez batina. Ja sam dobio batine zbog afere oko preprodaje cipela. Oni logoraši koji su prije imali neki čin u rezervi, postavljeni su da budu komandiri, zapovjednici štale ili dijela štale. To su ljudi koji su od prije naučili raditi takve stvari. Bili su samovoljni u ponašanju tako da su rađe podilazili vlastima kada bi nastao neki problem, nego da pokušaju to među nama riješiti. Ja ne znam da li je netko ubijen. U drugu žicu su dovođeni zarobljenici koji su uhvaćeni na položajima ili zarobljeni ranjenici. Na Manjači me nisu ispitivali. Poneki ljudi su bili ispitivani. Nije bilo sistematskog ispitivanja. Iz moje žice su vođeni na ispitivanje maloljetnici i starci prije nego su pušteni kućama. Možda su i neki važniji, utjecajniji ljudi ispitivani. U drugoj žici je bilo drugačije. Njih su i tukli i vodili su ih na saslušavanje.

Prvo je najavljeno da će biti velika razmjena. Govorili su da se ne zna da li će uspjeti. Tada je bila aktuelna deportacija za sabirni centar u Karlovcu. Prema dogovoru su trebali ići svi. Nismo znali da li se radi o toj deportaciji ili o razmjeni. 13.12.1992. ujutro su ušli u hangare. Među njima je bio jedan kojeg su zvali 'magistar', uvijek je bio u vojničkoj uniformi. Imao je viši čin. On je rekao da svi Hrvati

ustanu, uzmu svoje stvari, izađu i postroje se. Nakon toga su pročitali još jednu grupu od 132 Muslimana. Zatim još jednu grupu od 250 Muslimana. To je trajalo oko 2 sata. Dok su se te tri grupe postrojavale, izvan žice, pojavila se i televizija. Potpukovnik je tražio da jedan Musliman svira harmoniku. Čestitao nam je. Održao nam je govor. Rekao je da se slučajno ne pojavimo drugi put na liniji fronte jer bi mogli dobiti metak u čelo. Poželio nam je svima da se sretno nademo sa porodicama. Strani reporteri su mislili da idemo u razmjenu. Čak su i intervjuirali ponekoga od nas. Kad su već neki ušli u autobuse, vozač im je rekao da idu za Bijeljenu. Sa mnom je bilo nekoliko mojih zemljaka u autobusu. Bio je J., J. M., I. ... Zaključili smo da idemo prema Beogradu. Mislili smo da nas vode u Sremsku Mitrovicu. Bila je već pala noć kad smo stigli do Bijeljine. Padala je kiša. U jednom trenu smo shvatili da opet idemo prema zapadu. Ponadali smo se da ipak idemo na razmjenu. Kad smo stali vidjeli smo da je tu prijavnica, hangari i žica. Mi smo iznenada dovedeni u taj logor, tako da su se i oni nas bojali. To je bio radni logor, ne kao Omarska i Manjača. Unutra su bili zarobljeni samo civili koje su držali kao radnu snagu. Borce koje bi zarobili dovodili su u taj logor samo na dan prije razmjene. Stražari su bili stariji ljudi, rezervisti, koji nisu išli na ratište. Oni su nas sa strahom dočekali jer smo najavljeni kao 'ljuti borci - krajišnici'. Pretresli su nam stvari i smjestili nas u hangar. U njemu je bilo dovoljno prostora da se smjesti 700 ljudi. U jednom kutu je bilo stotinjak zarobljenika iz Bosanskog Šamca. Nas 530 se postrojilo. Jedan koji je bio prosvjetni radnik nam je održao govor. Kad su zatvorili vrata i otišli, Šamčani su nam donijeli hranu, koliko su imali. Tad smo čuli da imaju tri obroka na dan i da im je od večere ostalo hrane. To je bilo bolje od onoga što smo mi u Manjači imali. Nakon par dana nas je Crveni križ otkrio. Registrirali su nas. Ponovno smo mogli pisati poruke porodicama.

Počele su i razmjene. Počeli su neke od nas uključivati u rad. U drugom hangaru su bili zarobljenici iz istočne Bosne. Oni su radili u skladištu prehrambenih artikala, gdje ide promet na veliko. Nabavljali su hranu i slično. Tu je bio normalniji odnos prema nama. Major Ž. T. koji je s nama doveden s Manjače, izdvojen je i odveden u samicu, u kasarnu, na dva ili tri mjeseca. Kad su preuredili logor, odvojili su radnike od onih kojima će suditi. Tada je i on vraćen u taj hangar koji je bio zatvor. O. Š. - N. je isto bio u tom hangaru. On je ostao nakon moga odlaska. Na njemu su se znali uživljavati. On slabo govori naš jezik pa su tražili jednog logoraša da prevodi. Poslije je vojna policija počela čuvati logor. To je bilo polovicom trećeg mjeseca. Krajem trećeg mjeseca je bila posljednja razmjena na koju su išli samo Muslimani. Odnos između zarobljenih Muslimana i Hrvata je bio različit. Mi koji smo došli s Manjače smo zajedno propatili i to nas je vezalo. Bilo je sitnih podvala, ali to je čisto ljudski. Nije bilo nacionalne netrpeljivosti. Bili smo kompaktni u razmišljanjima čak i kad

su počeli sukobi Muslimana i Hrvata. Srbi kod kojih smo išli raditi su nas se bojali. Stajali bi s puškom 'na gotovs', na pet metara udaljenosti. Naš nivo kulture je drugačiji, bilo da se radi o čovjeku sa sela ili o čovjeku iz grada, u odnosu na njih tamo. Bez uvrede bilo kome. Kalesija, Vlasenica i okolica je gorštački kraj i tamo je drugačiji mentalitet. Grublji su u ophođenju, čak i sa najbližima. Znali su govoriti: 'Zašto nam to Hrvati rade?' Ne razmišljajući da smo mi daleko i od Hrvata i od Muslimana i da smo u takovoj situaciji da nemamo što politički razmišljati. U trećem mjesecu je počelo razdvajanje i to poslije jedne deportacije kada je odvedeno 60 ljudi uz znanje Crvenog križa. Navečer su prvo pročitali kojih 60 ljudi ide u razmjenu, da bi malo nakon toga rekli da razmjene nema. Ujutro smo otišli na rad. Kad smo došli natrag saznali smo da je ipak odvedeno 60 ljudi. Oni su deportirani preko Crvenog križa.

Slijedeća razmjena je bila u petom mjesecu, zatim jedna mala posredstvom Crvenog križa. Ja sam bio u trećoj razmjeni. To je bilo 15.06.1993. Deset dana prije toga je bila razmjena Crvenog križa. Tada je razmjenjen jedan umno poremećeni, dvojica ili trojica ranjenika... Razmjena u petom mjesecu je bila mješovita. Razmjenjeni su i Muslimani i Hrvati. Među njima je bio jedan s protezom na ruci. On je pripadnik HVO-a. Zarobljen je negdje na drugom mjestu, ali je tu doveden na razmjenu. Nakon tih razmjena krenula su suđenja. Rekli su da su došli papiri iz Omarske i Manjače, te da oni nisu ni znali s kim imaju posla. To je bio pokušaj da se nama digne cijena jer su oni vršili pregovore sa HVO-om o razmjeni boraca. To su bili koljači koje HVO nije htio dati. Kad su vidjeli da ne ide pokušali su napraviti to suđenje nama da bi nam podigli cijenu. Nekima su odredili pritvor od mjesec dana i smrtnu kaznu. Bilo je oko 180 ljudi koje su pritvorili u drugi hangar. Prošlo je tri mjeseca. Nakon toga su krenule te sitnije razmjene. Tjedan dana prije moje razmjene upravnik logora mi je govorio o usmenim pregovorima sa Muslimanima iz Tuzle. Rekao je da su se regije Semberija i Majeвица dogovorile o puštanju svi za sve, ali da bude deportacija razmjenjenih ljudi. Rekao je da je i Međunarodni crveni križ sudjelovao u tim pregovorima i da će se razmjena obaviti za tjedan dana. Nakon tjedan dana sam otišao u razmjenu tako da ne znam da li je to realizirano.

Spominjalo se postojanje tajnih logora. Dok smo bili u Batkovićima znali su dovesti zarobljenike. Tako su dovedeni iz Knina ljudi koji su zarobljeni u području Cazina. Bilo ih je 9 ili 11. Oni su proveli godinu dana u nekom malom zatvoru, pa su prebačeni u Knin. Neki su isto bili u radnim logorima kao što je taj u Batkovićima. Zbog dvojice ili trojice koji su bili u vojno istražnom zatvoru nije uspjela razmjena u Kninu, na koju su vođeni svi Hrvati. To je bilo u devetom mjesecu 1992. D. G. je tražen tada kad smo išli na razmjenu u Knin.

Na razmjenu u Knin smo krenuli 18. ili 19. rujna 1992. Ujutro su nas prozvali. Tjedan dana prije toga su napravili popis i tada su svi Hrvati posebno popisani. Potrpali su nas u autobuse. Čim smo izašli iz žice počeli su nas vrijeđati, govoriti nam da smo ustaše. Zanimljivo je to da su to oni isti vojni policajci. Oni imaju bazu u Banja Luci i dolaze na smjenu stražariti na Manjaču. Kad smo tek stigli na Manjaču stražarili su civilni policajci iz Sanskog Mosta, a vojna policija je bila samo unutar logora. Kad nas je preuzeo Crveni križ svi stražari su bili iz vojne policije. To je vjerojatno ista ekipa ljudi koja je bila prije na Manjači dok su privođeni ljudi iz Ključa i Sanskog Mosta. Oni su se izživljavali na logorašima isto kao i stražri u Omarskoj nad nama. Zbog prisustva Crvenog križa nisu se više smjeli izživljavati nad logorašima u logoru, tako da im je odlazak na razmjenu bio prava prilika za to. Tako je bilo i kad smo vođeni iz Batkovića u Šamac. Kad smo noćili u Šamcu bili smo ničiji tj. oni koji su nas čuvali nisu oni koji nas vode na razmjenu tako da su iskoristili priliku da se izživljavaju nad nama. Za razmjenu smo išli u 3 ili 4, možda 5 autobusa. Još nisu svi ni ušli u autobuse a već su nas počeli maltretirati. Udarali su nas nogama i kundacima. Jedan u mom autobusu nas je udarao šupljom metalnom cijevi. Išli smo preko Bosanskog Petrovca i Drvara na Knin. Dozvolili su nam da ponesemo kanistere od 5 litara vode. Te kanistre smo dobili od Crvenog križa.

Čim smo malo odmakli od logora odlučili su napraviti pauzu. To je bilo prije nego što se izađe na asfaltiranu cestu. Stali smo kod jedne gostionice da oni odu popiti piće. Kad su se vratili donijeli su sa sobom sol. Oduzeli su nam kanistere s vodom i stavili ih naprijed. Ujutro smo bili dobili po dvije konzerve ribe i komad kruha umjesto doručka. To su nam isto oduzeli. Možda je i bilo bolje što su nam vodu oduzeli jer oni koji su uspjeli popiti malo više vode su imali problema zbog mokrenja. Ja sam izdržao. Popio sam samo jedan ili dva gutljaja vode. Dali su nam pune šake soli i to smo morali polizati, tj. pojesti. Malo tko se uspio sakriti jer su njih četvorica bila u prolazu. Ja sam pojeo punu šaku. Nešto malo je uspjelo pasti na pod da oni ne vide. Stajao je pokraj, gledao i požurivao me. Tek kad smo stali u Žitnicu popio sam jedan ili dva gutljaja vode. Navečer kad smo otišli u Knin onda sam opet malo popio. Cijelim putem su nas udarali. Netko je dobio više netko manje batina. Ja sam dobio udarce u bubrege i iza vrata. Jednom iz Ljubije je naredio da stavi ruku na naslon i udarao po njoj. Nije mu slomio ruku, ali je nakon toga sva bila natečena tri ili četiri tjedna. Kad nije uspjela razmjena, naši predstavnici su dolazili na liniju i u autobuse i govorili nam da se još malo strpimo. Bio je prisutan UNPROFOR i promatrači EZ. Tako je to trajalo do pred mrak. Rekli su da nema ništa od razmjene, da će možda sutra biti izvršena.

Odvezli su nas u Knin. Držali su nas u staroj bolnici u centru grada. Iživljavali su se nad nama i maltretirali nas isto kao u Omarskoj. Nakon toga smo išli u jednu sobicu veličine 5x5 metara i dvije poprečne prostorije. Ti koji su bili u sobici su bili malo pošteđeni do jutra. U glavnoj prostoriji smo se skupili jedan do drugoga tako da oni imaju mjesta za proći. Sjedili smo na podu. Tko bi im se svidio taj je morao ustati i onda bi s njim 'igrali tenis'. Tu je najgore prošao D. D. iz Raljaša i jedan J. iz Kotor Varoši, visok, plav, '71. godište. Izveli su još neke tada. To je trajalo do pola 3 noću. To je u centru grada. Dolazili su civili, neki pijani, odabrali bi nekoga i tukli ga. Dovodili su i djecu da nas tuku kao da vide da li dijete zna dobro udariti. Nakon što su nas neko vrijeme tukli rekli su da je vrijeme za pišanje. Pitali su tko treba. Vodili su po trojicu na hodnik. Bilo je 15 metara do WC-a. Usput su opet tukli. Ja sam malo batina dobio. Tada nitko nije podlegao. Neki su imali trajne uboje. Neki su bili jako nagnječeni. Posljedice su se dugo osjećale. U 2:30 su nas pustili na miru jedno sat vremena. Onda su nas potjerali u dvorište. Postrojavali su nas. Dijelili su doručak. Znali su glumiti finoću. Rekli su da sjednemo i da pojedemo ako imamo što. Poneko je uspio sakriti konzervu. To smo podijelili. Čekali smo do 10 sati. Vratili su se vojni predstavnici. Rekli su da više nema ništa od dogovora. Spakirali smo se i krenuli. Opet su neki dobili batine. Vratili su nas natrag u Manjaču.

Tada su me pitali za D. G. Nisam sto posto siguran da sam ga vidio u stacionaru na Manjači. Mislim da je on bio u Vojno istražnom zatvoru u Banja Luci u to vrijeme dok smo mi išli na razmjenu. Tamo je bio i I. K. kojeg su doveli na razmjenu. On je poslije ležao sa nama u štali dok ga nisu vratili. Taj vojno istražni zatvor se nalazi negdje u gradu. Osim njih dvojice spominje se da su tamo bili Ž. T. i V. U., rodom iz Splita. Oni su bili na visokom položaju za Srednju Bosnu ili za Hercegovinu. Traženi su za zamjenu, ali tada nisu dovedeni. Međutim garantirano je da su živi. Njih dvojica su bili poslije u Batkovićima. T. je bio jedno vrijeme u zatvoru. K. je svjedočio da je u vojno istražnom zatvoru u Banja Luci. U Banja Luci se spominju još dva mjesta: 'Tunjica' i 'Mali Logor'. Što se tiče 'Malog logora', ako je na Manjači onda je možda kod kasarne, a ne gore kod poljoprivrednog dobra gdje smo mi bili. Oni koji su ranije bili na Manjači, ljudi iz Ključa i Sanskog Mosta su pričali da dole u kasarni drže zarobljene pripadnike Hrvatske vojske zarobljene kod Kostajnice, a koji su osuđeni na zatvorske kazne. Da li je to istina ne znam.

Ja nisam čuo da je bilo žena na Manjači. Znam da H. iz Kozarce nije htjela da se odvoji sa ženama. Tako su rekli njeni saborci s kojima je bila u maloj sobici u 'Bijeloj kući' i kasnije u žici s nama. Ona je ostala u Omarskoj u onoj grupi od oko 180 ljudi koji su ostali kad smo mi odvedeni u Manjaču. Ta grupa je ostavljena da bi prikazala

Omarsku u drugom svjetlu, kao da je to prolazni centar. Što je bilo dalje s njom to ni ovi koji su kasnije došli ne znaju. Tako se ne zna ni za M. T., staroga. Još je bio aktuelan radni logor u Topoli. To su bile priče među nama, a da li su bile istinite ne znam. Moj jedan rođak M. je tako otišao u Topolu u taj radni logor. Više nisam čuo o njemu. Gradiška kao mogućnost se nije spominjala. Sve su to bila nagađanja.

Prije rata sam imao društveni stan, 56 kvadrata u koji sam puno uložio. Imao sam onoliko koliko je prosječan čovjek mogao imati. Kad sam priveden bio sam na čekanju. Unatrag dvije godine smo nekada radili, a nekada bili na plaćenom dopustu. Sa 22.05.1992. mi je zaključen radni odnos tj. dan prije nego što su napadnute Hambarine.

U Zagrebu, 10. srpnja 1993.

- jad51

GODINA ROĐENJA: 1936.

PREBIVALIŠTE: Prijedor

NACIONALNOST: Hrvat

Na bolovanju sam bio 18.06. dvadeset dana. Tog dana ušli su u stan dvojica naoružanih policajaca i tražili su da idem s njima u policijsku stanicu. Tada sam im rekao da sam na bolovanju i pokazao im nalaze. Oni su to grubo odbili i rekli da moram poći s njima u policijsku stanicu. Kad smo došli u policijsku stanicu ovaj mi je uzeo podatke. Taj što mi je uzimao podatke imao je plavu košulju, plave hlače, remen i pištolj. Kad je izvadio jedan karton, rekao je da mu dam "ličnu" i da skinem remen iz hlača. Iz te policijske stanice priveli su me do neke male sobice, kroz dvorište, desno. U toj sobici su se nalazili samo ležajevi. Ta sobica je bila 2x2. Tu sam vidio dosta sugrađana iz Prijedora. ... Kad su me vidjeli pitali su: "Zar' i ti!?" Ja sam i njih upitao: "Odkud vi!?" U drugoj prostoriji nasuprot nama čule su se pjesme i osjećao se miris alkohola. U tom periodu morao sam uzeti lijek jer sam imao slabo srce i povišen tlak kad su visoke temperature. Tada sam ih zamolio da nazovem porodicu da mi donesu lijekove. Nisu mi dali da nazovem, ali su uzeli broj telefona. Lijekove nisam ni dobio. Nakon sat vremena ušli su unutra i rekli da se postrojimo i da jedan po jedan iziđemo. Kad smo izišli iz policijskog kruga, lijevo i desno su se nalazili mladići sa raznim uniformama i obilježjima. Na ulici ispred policijske stanice nalazio se jedan autobus rudnika željezne rude Ljubija. Ušli smo u autobus, a pored policajca stajao je jedan

policajac sa neobičnom puškom. Ta puška je imala jako široku cijev. Ovaj što je stajao pored vozača imao je brkove. Pojavio se tu prije dvije godine, često je stajao pored hotela Balkan kao pozornik u Prijedoru. On je inače bio iz Beograda.

Kad smo popunili sjedala u autobusu, pošli smo. Išli smo ulicom pored gimnazije i ušli u Partizansku ulicu. Iz autobusa sam vidio granatirana pročelja zgrada. Iz te ulice provezli su nas kroz naselje Gomljenica. U Gomljenici je pretežno srpsko stanovištvo, a u tom naselju nisu bile porušene zgrade. Iz Gomljenice prolazili smo putevima preko Tomašice i došli u Omarsku. Kad se zaustavio autobus naređeno nam je da iziđemo van. Kad smo izišli rekli su nam da stanemo ispred zida i okrenemo lice prema zidu. Tada sam shvatio da sam došao na mjesto koje mi je bilo poznato iz mirnodobskih perioda, rudnik Omarska.

Kad sam se okrenuo vidio sam ljude koji leže na pisti, na asfaltu, a bili su goli do pojasa. Od jakog sunca su pocrnili, a bili su i iscrpljeni. Ležali su potrbuške neki su bili prislonjeni uz "saksije". Naredili su nam da jedan po jedan idemo za vodičem. On nas odveo u jednu prizemnu kuću. Ulaz od te kuće bio je na sredini. Nalazila se bliže prema servisnoj radioni, a udaljena od piste 20 do 30 metara. Ovima na pisti je bilo naređeno da se okrenu prema zidu servisne radione. Pojedinci su gledali i prepoznawali nas. Čuo sam kad je netko od logoraša glasnije rekao moje ime. Uvedeni smo u tu bijelu zgradu. Kad smo ušli, lijevo i desno su bile manje prostorije. Druga vrata lijevo je bila veća prostorija. U toj prostoriji već je bilo dosta logoraša. Mi smo morali ući. Ta soba u koju smo ušli smrdila je na mokraću.

Najstrašniji su mi bili mladići od 20 do 25 godina. Oni su djelovali jako iscrpljeno i uplašeno. Kad smo došli, njihovi pogledi su bili uprti prema nama. Kad smo ušli u tu prostoriju, tiho su nas počeli pitati: Odakle smo? Gdje smo? Kako je u Prijedoru?... Tada nas je stražar upozorio da ne smijemo pričati.

Nasuprot našoj prostoriji bila je još jedna, takođe puna logoraša. U toj prostoriji proveo sam oko 15 dana. U ove dvije manje prostorije bili su mladići, bez gornje odjeće. Ta mlada tijela imala su po sebi crne modrice. Te modrice su vjerojatno bile od udaraca. Noću se čulo tupo udaranje i njihovo jecanje. Kod nas je bilo dosta mladića koji su imali po sebi modrice. Najgore je bilo noću, ulazili bi između nas i tražili neke vrijednosti, npr. sat. Skidalo se sve, čak i pojedini dijelovi odjeće ako su bili kvalitetni. To udaranje je bilo skoro svake noći. Neshvatljivo je bilo to što čovjek čovjeku može napraviti.

Događaji oko mene stvarali su sliku kao da se nalazim negdje na dnu, gdje život prestaje. Strašno je bilo to što smo doživljavali u jutarnjim satima od jednog stražara

koji je imao francusku kapu i podšišanu kosu. Mislim da je on bio patološki tip koji se izivljavao. Otvorio bi vrata naše prostorije i prostorije preko i stao kao dirigent. Tražio je od nas intonaciju, a on je određivao kao zbor. Pošto su tu pretežno bili Muslimani tražio je od nas da pjevamo pjesme protiv Muslimana. Kasnije bi prešao u drugu sobu i tražio da isto pijevaju. Nakon toga bi rekao: "Oni koje ja ocijenim da dobro pjevaju neće biti tučeni, a oni koje ocijenim da dobro ne pjevaju bit će tučeni." To je bila svakodnevna igra života i smrti. Jako teško mi je bilo gledati te mladiće.

Stražari nam nisu dozvoljavali da otvorimo jedini prozor koji je bio tu, iako je bio lipanj, srpanj. Ta zgrada nije imala sanitarni čvor. Ako bi htjeli vršiti nuždu morali smo pitati stražara da idemo u drugu zgradu. Odlazili smo u servisno-pogonsku radionu. Tu su bili umivaonici koje su prije koristili radnici rudnika Omarska. Tu je bilo pet WC mijesta. Morali smo trčeći ići da obavimo nuždu. To je bilo strašno jer smo imali dizenteriju. Ako stražar ne bi dao da iziđemo izvršiti nuždu, vršili smo je u odjeću koju smo imali.

Nakon određenog vremena donijeli su nam kantu i jedan lavor. U tu kantu smo vršili nuždu koja se jako brzo punila. Fekalije su curile po podu. Nismo mogli izlaziti iz prostorije u prostoriju.

U manjoj prostoriji bio je sin O. E., a O. je bio u prostoriji gdje i ja. Otac je znao za sina. Mladić koji je radio u toj manjoj prostoriji iznosio je lavor i kantu. Taj lavor često je bio pun fekalija i krvi. Kad bi slučajno išli u WC O. bi vidio sina. Pričao mi je kako mu sin ima jednu veliku modricu ispod lijevog oka, a lice mu je bilo otečeno od batina kao da su ga pčele izgrizle. Kasnije bi nalazili po komadić papira koji bi O. dobacivao do sina. To bi radili kad bi stražar izlazio van na zrak, jer je unutra bilo toliko zagušljivo. Tada sam vidio kolika je ljubav oca prema sinu. Otac je i komadić kruha koji je dobivao davao sinu. O. je bio stasit, jako lijep, visok, kovrčave kose. Uvijek je našao snage da nas sve u toj prostoriji hrabri.

Možda je ta O. snaga nama pomogla da dobijemo neku nevidljivu energiju. Udarce koje smo dobivali nismo ih osjećali iako su bili jaki. Udarali su nas pendrecima, drvenim štapovima, a udarali su po leđima, genitalijama, kako su koga stigli udariti. Oni su pretežno ulazili noću dok smo spavali. Imali smo osjećaj da nitko o nama ne vodi računa. Tko je imao djecu i suprugu snažio se sa mišlju: Da mi je vidjeti još rođeno dijete. U toj prostoriji u kojoj sam bio bilo je: intelektualaca, mladića, radnika svih profesija. Tu je bio i profesor matematike C. On je bio veoma plemenita duša koja je cijenila svoj poziv. On je pojedinačno vođen iz te prostorije, a kad je vraćan bio je sav izudaran. Pomagali smo mu stavljajući mokre krpe na njegova leđa i trbuh. Kod njega je sve bilo crno, a krv mu se podlila ispod kože. Njegova najveća želja bila

je da vidi ženu i kćerku. Čuo sam da je E. S. spašen i da je negdje u Njemačkoj. S. optičar je takođe spašen, on je u Hrvatskoj.

S ljudima u četvrtoj prostoriji nismo mogli komunicirati. Koliko sam mogao vidjeti kroz staklo od vrata, ti mladići su mi bili nepoznati. Prvih pet ili šest dana nisam odlazio jesti. Kasnije su mi pojedini mladići donosili po 1/4 kruha, ali taj kruh sam samo držao. Sjećam se prvog komada kad mi je jedan mladić donio i rekao: "Hajde stari jedi, jer treba živjeti." Uzeo sam taj komad kruha i držao ga kao da je kamen. U podsvjesti sam htio da okončam ovozemaljski život. Nisam mogao shvatiti da se čovjek može naći u takvoj situaciji. Osjećao sam potrebu da imam lijek, ali ga nisam imao. Držeći taj komad kruha nisam ni osjetio da su se svi mladići okupili oko mene i gledali taj komadić kruha. Jedan iz grupe me pitao: "Mogu li dobiti komadić?" Počeo sam mu pružati cijelu četvrtinu. Tada sam vidio pred sobom cijeli snop ruku i čuo samo: "Daj meni! Daj meni!" Uzeo sam taj kruh i nastojao da dobije svak po komadić. Od tog stravičnog prizora vjerovatno sam doživio šok koji je jako na mene dijelovao. Bio sam blokiran jedno vrijeme. Vjerovatno su kolege logoraši primjetili da nešto nije u redu sa mnom. Odatle su me prebacili na neki stol u kutu. Oni su se solidarizirali da nitko od njih moje mjesto ne iskorištava. I dalje sam sve više i više osjećao nemoć.

Kolega O. me hrabrio: "Ne daj se! Ići ćeš ti između nas dvojice na ručak." To je bio moj prvi posjet u restoran. Bio je to moj prvi izlazak preko piste. Pošto je sunce jako sjalo mutilo mi se. Kad sam ušao u restoran bilo je jezivo. U jednom kutu bile su žene za jednim stolom, kad se uđe lijevo. U jednom glasu su rekle: "Evo i M.!" To su bile gospođa Z. C. i gospođa M. B. One su bile moje radne kolegice. Išao sam automatski na traku. Kad sam uzimao tanjur prepoznao sam J. C. iako nije moja radna kolegica. Poznavao sam njenog oca i majku. Kad su svi počeli da uzimaju hranu uzeo sam i ja tanjur te "vode" i komad kruha. Tek što sam sjeo stražar je naredio: "Diži se!" I dalje sam sjedio, a ovi moji su počeli govoriti: "Diži se! Diži se!" Tada mi je bilo jasno, ustao sam i pošao. Pošto je jedan stražar bio tu rekao je: "Vrati se dok nisi dobio! Ponesi taj tanjur nije ovo hotel!" Vratio sam se po tanjur i ostavio ga gdje i drugi. Na izlasku sam bio na začelju, a ovih trideset već je počelo da ulaze trčeći. To trčanje u restoran i ostalo, za mene je bilo kao da se nalazim u nekom polusnu. Kad sam trčao prema izlasku nisam imao snage u nogama, ali sam osjetio da me neko pridržava i hrabri: "Trči! Trči!" Taj što me hrabrio bio je O. Dodao mi je komad kruha i rekao: "Hajde jedi! Svaki dan ovako treba." Tada sam naučio jedno pravilo, a to je: Ako hoćeš ostati u životu moraš jesti bilo šta. Tako su dani prolazili, a dizenterija je ostavljala tragove na nama. Hlače su mi visile jer nisam imao remen. Često sam ih uvrtao da

mi ne spadnu. Sve na meni je bilo prljavo, od cipela đon se otrcao. To je bilo ubijanje ega u čovjeku. Odrvenili smo na sve što se događalo oko nas.

Pošto je bilo vruće u meni se sve poremetilo. Jednog dana sam se počeo gušiti. U podsvjesti sam se radovao smrti. Dvojica mlađih logoraša izišla su van i tražila od stražara da me iznesu van na zrak. Iznjeli su me na travu. Tada mi je prišao jedan mladić profinjenog izgleda. To je bio doktor E. S. Izvukao mi je jezik i masirao grudni koš. Dok me masirao šapnuo mi je: "Ne daj se, jer za mrijeti ima vremena." Zahvaljujući tom doktoru povratio sam se. Tada sam se osjećao kao da nisam u logoru. Iza mene pojavio se lik mog brata. Tada mi je rekao: "Pa brate, ja sam." Pogledao sam i mislio da sam opet pao u neku komu. Do tada nisam znao da je on tu. Kad me on dirnuo vidio sam da je on doista tu. Malo smo popričali. Kasnije je došao stražar i naredio razlaz. Kad su razgovarala dvojica stražara čuo sam kako govore: "Pusti ga neka crkne!" Nakon toga sjeo sam na travu. Stražari su bili ispred "bijejele zgrade".

Logoraši su mogli izlaziti samo da izvrše nuždu. Tu sam razmišljao dal' da se dignem i da potrčim da mi rafalom okončaju život. U tom trenutku sjetio sam se da imam ženu i djetete. Tada sam se sjetio profesora C. Ta želja me vratila. Otišao sam do stražara i pitao: "Mogu li se vratiti?" Rekao je: "Možeš!" Kad sam se vratio svi su gledali u mene i dodirivali me govoreći: "Ne daj se! Ne daj se, svi smo mi u istom loncu." Ovi što su sa mnom došli svi su prozivani i odvođeni na saslušanje u grupama. U tom periodu mene niko nije prozivao. Najteži rastanak je bio sa kolegama iz djetinjstva. Otišao je: S., E., Z. sin od urara u Prijedoru.

Tu je bio i Z. zvani "Z.", bio je visok. Majka mu je bila pravoslavka, a otac Musliman. Hrabrio nas je svojim duhovitim dosjetkama. Tako smo mogli osjetiti okorjeli osmjeh na taj humor. Jedne noći su ušli i rekli: "Večeras vas nećemo tući." Tražili su od nas da se razmaknemo a na sredini napravimo nešto kao pravokutnik. Kad smo to napravili rekli su: "Večeras ćemo gledati boks meč." Odabrali su jednog mladića i "Z." i odveli u taj prostor. To me podsjećalo na borbu života i smrti. Jedan stražar je rekao "Z.": "Iz sve snage treba da udariš ovog. Ako ga ne udariš tebe će drugi. Ako nas ne zadovoljite sa boks mečom dobit ćete!" "Z." je gledao u mladića, a mladić u njega. Tada je stražar rekao: "Meč počinje!" "Z." je digao ruku i udario tog mladića koji je pao. Stražar je prišao "Zlaji" i rekao: "Dobar si! Večeras vas niko neće dirati." Kad su ovi izišli "Z." je sagnuo glavu. Došli smo do tog mladića i udarali ga po licu da dođe sebi. "Z." je prišao stisnutih zubiju i rekao: "Oprosti brate!" Nakon par dana "Z." je dobio groznicu i dizenteriju i počeo je slabiti. Da li je to bio uzrok boks meča teško je bilo odrediti. Jedan dan su došli po "Z." i rekli da ga vode u drugu sobu. Taj dan je bilo prohladno. Zamolio me da mu dam jaknu. Dao sam mu tako da sam ostao u košulji i džemperu.

Stalno smo govorili kad komisija prestane s radom da ćemo biti pušteni. Svi moji poznati su odlazili tako da sam se pitao: Što mene ne prozivaju? Jednog dana došao je jedan stražar i pitao: "Ima li još iko da nije vođen na saslušanje?" Nas četiri ili pet je diglo ruke tada je ovaj rekao: "U potiljak! Za mnom!"

Išli smo preko piste. Ušli smo na ulaz za restoran, ali smo skrenuli desno, a ne lijevo za restoran. Pošli smo uz stepenice. Provodili su jednog po jednog. Svako od nas je imao po jednog stražara. Sa lijeve i desne strane stajali su stražari koji su držali pendreke u rukama. Kad smo prolazili pored njih pitali su: "Hoćemo li ovog?" Vojnik koji nas provodio rekao je: "Pustite ih neka prođu;" Kad sam došao, prva vrata s lijeve strane sam prošao, prošao sam i druga. Kad sam došao do trećih ovaj mi je rekao da stanem i okrenem se prema zidu. On je ušao unutra i nakon određenog vremena izišao i rekao: "Možeš ući unutra!" Kad sam ušao, u toj prostoriji su bila dva nepoznata vojna lica s bijelim bradama. Imali su činove pukovnika ili potpukovnika. Jedan od njih je rekao: "Izvolite sjesti na stolicu." Desno od njega sam vidio nešto kao bolnički ležaj. Tada su me upitali osnovne podatke. Pitali su: "Da li ste učestvovali u oružanoj pobuni? Imate li oružje?" Rekao sam: "Nisam učestvovala u pobuni, a oružje sam zadnji put imao u ruci kad sam služio vojsku." Tad sam smogao snage da im kažem: "Ovo oružje što imaju vaši vojnici, da mi ga sad date ne bih znao s njim rukovati." Ispitivači što su me tada pitali u tim uvjetima bili su korektni. Kad se ispitivanje završilo ušao je onaj koji me vodio. Tada me upitao jedan od ispitivača: "U kojoj si prostoriji bio?" Rekao sam: "Od kada sam doveden bio sam u bijeloj zgradi." Tada je ovaj rekao: "Ne morate ići sad tamo, sad ćete biti na pisti." Silazio sam niz stepenice, a ovaj što me pratio pitao je da li imam kakvih stvari. Rekao sam da nemam ništa.

Idući prema tijelima koja su bila na pisti. Vidio sam samo poluishranjene organizme, bili su bradati, prljavi. Tada sam osjetio da me neko zove. Okrenuo sam se i vidio brata. Dok se obrok dijelio od 8:30 do 19:00 brat je napustio pistu. Ovih 30 što su ulazili unutra, drugi bi izlazili. Oni su formirali 25 grupa po 30 logoraša. Točan broj se mogao dobiti po djeljenju obroka. Od ulaska u restoran pa do izlaska prolazilo je oko 3 ili 4 minute.

Znali smo jesti i travu iz "saksija" koje su se nalazile na pisti. Netko od logoraša je rekao da je dobro sisati sok iz listova. Kad sam sisao te listove dobivao sam utisak da me to osvježava. Mi što smo ostajali na pisti, u sitnim satima bi nas odveli do restorana, otvorili bi prozor i vrata i rekli: "Ulazite unutra!" Spavali smo po stolovima, ispod stolova, na poločicama. Kad bi se napunio restoran zatvorili bi prozore i vrata. Nitko od njih kasnije nije ulazio unutra. Stariji logoraši su govorili da su stražari zna-

li pucati na te prostorije. Jedni drugima smo govorili da ne pričaju jer su stražari bili okolo i ložili vatru. Otvorili su poklopac da nam svjež zrak ulazi unutra.

Bilo je noći kad sam ostajao. Kad bi ostao na pisti vodili bi nas uz stepenice ne prvi kat. Na ulazu je stajalo oko 4 ili 5 stražara koji su nas udarali kad bi ulazili unutra. Dok bi nas udarali govorili bi: "Brže! Brže!" Kad smo se penjali uz stepenice takođe je bilo stražara koji su nas udarali. Na prvom katu, gurali su nas u prostorije u kojima su već bili logoraši. Ta prostorija se nalazila desno. Trčali smo do kraja hodnika do jedne prostorije. Tu je ušao dio, a ostali su raspoređivani po drugim sobama.

Tu je vrijedio sistem oduzimanja vrijednosti od pridošlih logoraša. Vojnici bi dolazili naveče i ubacivali plastični, žuti šljem. Tada bi stražar rekao: "U roku od 15 minuta hoću da u ovom šljemu bude 500 DM, bez dinara. Ako to ne bude bit ćete bijeni." Poneki logoraši bi imali kod sebe nešto novca. Neki su ubacivali i dinare misleći da će se ovaj zadovoljiti. Točno nakon 15 minuta ulazio bi ovaj. Psovao bi nam majku i izvodio jednog između nas. Kad bi se ovaj logoraš vratio rekao bi: "Rekao je stražar, ako za tri minute ne date još, ja ću biti tučen." Između sebe bi govorili: "Hajde, dajte ljudi!" On bi odnosio taj šljem i izlazio. Nakon određenog vremena dvojica srpskih stražara bi ga ubacivala unutra. On je ječao, a mi smo nastojali da ga smirimo.

Jedne noći dok smo bili u tim prostorijama ušlo je oko osam srpskih stražara i naredili da legnemo potrbuške, licem prema pločicama, s rukama na potiljku. Bilo nas je toliko da nismo mogli svi leći potrbuške. Tko je ležao na boku udarali bi ga i govorili da legne potrbuške. Pošto smo svi legli potrbuške hodali su po nama. Jedan je stao iznad mene i ljuljao se čekajući da ga zamolim da siđe. Stisnuo sam zube da ne bih od bola jauknuo. Dok su tako hodali pjevali su neke pjesme sa refrenom: "Sve od Ravne gore pa do Topole, sve su straže đenerala Draže." Pjevali su pogrđnih pjesama, naročito protiv Muslimana. Poslije toga skidali su tenisice, smijući se. Govorili su da igraju nogomet u Omarskoj, a da nemaju trenirke. Po njihovoj procjeni skidali su trenirke sa pojedinaca. Bilo je par mladića koji su imali hrabrosti da pitaju: "Hoćete li nam to vratiti? Pa ne možemo ovakvi na pistu." Oni su se samo nasmijali i izišli. Kasnije su dvojica donijeli starih papuča i cipela i rekli: "Evo onima koji su ostali bez obuće i odjeće. To je moderno!" Zalupili su vrata i otišli.

Nama koji smo bili na pisti rekli su da više nećemo spavati ni u restoranu, ni na katu. Nasuprot servisne pogonske radione, gdje su ulazili demperi, otvorili su vrata i naredili da ulazimo. Ušli smo u taj prostor. Bio je omeđen bodljikavom žicom. Tu je bilo sklisko jer su prije nego smo došli "čistili" taj prostor, ali su samo natopili tu ilovaču i glinu. Kad smo ušli, postrojili su nas u potiljak. Naredili su nam da sjednemo i nakon toga: "Lezi!" Legli smo u to blato. Tu su bili ostaci ulja i maziva tako da je

toliko smrdilo. Cijelu noć smo preležali na tom vlažnom i prljavom betonu. Kasnije smo osjećali bolove u nogama i leđima. Noću su odvodili pojedince i grupice ljudi, a dovođeni su novi. Mogli smo izlaziti samo u restoran i to uz zid servisno pogonske radione pa preko piste. Nakon ručka smo se vraćali nazad. Jedino smo odatle mogli vidjeti golubove kojima smo se divili jer su imali slobodu.

Oko nas su bile stravične scene jer su ljudi umirali od neishranjenosti. Bilo je tu i osoba koje su nam ulijevale snagu. Jedan od njih je bio Hrvat, Z. Bio je stasit, visok mladić. Išao bi između nas i govorio: "Ne dajte se! Ne dajte se ljudi, kucaju nam spiskove. Idemo za dva ili tri dana." Tako je bilo od ponedjeljka do ponedjeljka, od petka do petka. Kasnije su logoraši pitali: "Šta je Z.? Gdje su spiskovi?" Na to bi on rekao: "Nisu još završeni. Pa, nema struje za električne pisaae mašine."

Tu je bio i liječnik kardiolog P. Požalio sam se jednom koji je ležao do mene da mi je loše oko srca. On me savjetovao da odem do sjede, inteligentne osobe koja sjedi na dnu prostora naslonjena na neku žicu. Do njega je sjedio jedan učitelj iz Kozarca A. Njih dvojica su bili prijatelji. Tu su našli malu garnituru šaha i igrali. Prišao sam tom kardiologu, predstavio se i rekao da mi je srce loše. On mi je rekao: "Tebi sada lijekovi ne trebaju." Pitao sam: "Kako?" Na to mi je odgovorio: "Toliko si smršao da si rasteretio svoj krvotok. Tebi srce sada radi normalno. Nemoj piti vodu sa česme, ni sa hidrantnog toka." Voda iz česme je bila jako klorisana, a iz hidratantnog toka je bila prljava. Tu nismo dobivali nikakva sanitarna sredstva. Bilo je dana kad nam nisu dali da idemo na veliku niti na malu nuždu, a vode takođe nismo dobili. Iz tog prostora smo prljavih ruku odlazili u restoran i uzimali komad kruha.

Hrabrile su nas te divne mještanke jer su se držale dostojanstveno. Njihovu sudbinu nismo znali, a nismo znali ni gdje spavaju. Kad bi izlazili one bi stisnule zube i rekle: "Ne dajte se!" To je bilo nešto najjače za samopouzdanje. Sjećam se B. i J. Donijele bi hranu nama starijima i iznemoglima, očima bi pokazivale da ne uzimamo tanjur. Iz one juhe zagrabile bi nešto gustiša i usule u tanjur. Taj gustiš bi stavljali u kruh, a juhu bi odmah popili. Ispod košulje bi stavili taj komad kruha i na pisti dijelili sa ostalima. Jednom me gospođa J. pozvala, dala 1/4 kruha i rekla: "Daj pola Z. i pola tebi." Z. nisam vidio jer nije bio u mojoj prostoriji. Čuvao sam tu polovicu, ali kad sam zaspao netko mi je uzeo. Na slobodi sam sreo Z. Kad smo se zagrlili rekao je: "Duguješ mi 1/4 kruha." Z. je prošao sve logore i ostao živ. Kad sam ga pitao gdje je bilo najgore rekao je: "Svi ostali logori su bili hoteli u odnosu na Omarsku."

Jednog jutra smo prozvani i izvedeni na pistu. Tu su nas rasporedili za logor Manjača ili za Trnopolje. Tu je došlo oko 20 autobusa. Ispred i iza autobusa bile su dvije samohodke na kojima je pisalo "MILICIJA". U svakom autobusu bila su po dva

stražara sa palicama, tamnim naočalama i rukavicama bez prstiju. Kad su počeli da izlaze logoraši vidio sam da nas ima mnogo. U svakom autobusu je bilo po 60 logoraša. Kad su popunili autobuse ubacivali su po 15 logoraša, pa opet po 15, pa po 10. U manjim autobusima čulo se tupo udaranje i psovke stražara: "Lezi! Lezi, nitko ne smije viriti iz autobusa." Svi logoraši su molili samo da odu iz Omarske. Za mene je to ostalo najcrnje mjesto na zemaljskoj kugli. Kad su otišli svi autobusi, tek predveče je došao autobus iz Prijedora po nas. Izišli smo iz Omarske i pošli nekim sporednim putem, preko zaselaka. Na kućama su bile bijele zastave, a krovovi kuća proibijeni.

U logor su nam donosili kutije keksa koje su prodavali po jako visokim cijenama. Neki od logoraša bi kupovali te kutije keksa i djelili sa ostalima. Kad im je nestalo novca i ostalih vrijednosti, došao je jedan stražar i donio pet kutija keksa da se prodaju. Pošto se nisu prodale, bacio ih je na pod i rekao: "Eto, počastite se!" Tada su svi logoraši pošli prema tim kutijama keksa. On je gledao i rekao: "Dosta! Neka se digne 'ko je uzeo kekse." Kad su se ovi ustali rekao je: "Sad mi dajte novac!" Mladići su samo govorili: "Ljudi, pa ja nemam novaca." Pošto nisu imali novaca ovi su ih izveli.

Kad smo izlazili, izlazili bi jedan po jedan. Na jednom prostoru osjećao se smrad fekalija. Kad smo došli do četiri stola naredili su nam da stanemo. Za svakim stolom sjedio je po jedan pisar. Tu su nam uzeli podatke i rekli: "Idite!" Ušao sam u tu masu ljudi. Sjeo sam na travu i grickao je. Pomislio sam: Da li je moj brat došao? Pošto taj dan nismo imali ništa za jesti imao sam osjećaj da gledam loše namotan film. Likovi u koje sam gledao počeli su mi se gubiti. Tada sam osjetio dodir na ramenu.

Do mene su sjedila tri Muslimana prekrivenih nogu. Njihove žene su im servirale kruh, rajčicu i papriku. Tada sam prvi put u 1992. godini vidio povrće. To je bilo 06.08.1992. Jedan od njih otkinuo je komad kruha, komad mesa i jednu rajčicu i pružio mi. Tog čovjeka nikad nisam vidio, ali znam po izgovoru da je islamske vjeroispovjesti. Pružajući to rekao mi je: "Bujrum!" Odbijao sam jer me bilo sram uzeti njegov zalogaj. On me samo gurkao rukom i rekao: "Uzmi bolan! Prezalogaji!" Taj kontakt i taj zalogaj, mislim, da nikad neću zaboraviti.

Pošto je noć padala, prišla su mi dva čovjeka i pitala: "Imaš li gdje spavati?" Rekao sam: "Ne znam ništa." Tada su me upitali: "Odakle si?" Rekao sam: "Iz Omarske." Na to mi je ovaj rekao: "Ne smije se ostati na travi, niti kretati. Moraš se sakriti do ujutro. Hajde s nama!" Odveli su me na jedno mjesto gdje je bio nekakav štednjak na ugaj. Izgledalo mi je kao da sam došao na neku drugu planetu. Iako mi je to tako izgledalo, čuo sam žamor i smijeh. Sve to mi je ličilo na neki vašar. Dovedi su me do neke vreće ispod koje je bila suha trava. Tada mi je ovaj rekao: "Ovdje večeras prespavaj, a sutra ćeš se nekako snaći. Tako smo i svi mi." Te ljude nisam poznavao. Kad sam

legao na tu travu jedan mladić do mene je ječao. Kasnije me pitao odakle sam i kad sam mu rekao odakle sam, on je rekao da je s Hambarina i da je tu već mjesec dana. Rekao mi je da mu otac radi u Njemačkoj, da su imali kuću u Hambarinama i da su mu dva brata strijeljana pred njim. Majka mu je ostala sama. Jedina želja mu je bila da se izvuče odavde i ode u Njemačku. Ako bi spasio majku i našao oca da se nikad ne bi ovdje vratio. Zaspao je i u snu je ječao tako da mi nije dao da zaspem. Sjeo sam i gledao nebo iznad Trnopolja. Gledao sam zvijezde i pitao se: Gdje sam?

Sutradan sam našao brata i jednog poštara. Dao mi je juhe u konzervi. Od hrane sam osjećao strahovitu nemoć. Bratu sam rekao: "Hajde sa mnom, da vidimo postoji li ikakva mogućnost da se prebacim do Prijedora i da tamo umrem?" Tada sam vidio jednog koji je imao crveni križ oko ruke. Kad sam došao do njega pitao sam: "Oprostite, doktore!" Okrenuo se i pitao: "Šta trebate?" Rekao sam: "Teškog sam zdravstvenog stanja, znam da neću dugo živjeti. Ako mi možete pomoći kao čovjek čovjeku da pođem kući?" On je razmišljao i rekao: "Hajde, dođi ovamo!" Napravio je potvrdu da idem kući. Oni nisu imali nikakvih uvjeta niti kreveta za bolesne. Rekao je da će on gledati za mnom. Možda je znao tko sam i što sam.

Uspio sam da se prebacim do Prijedora. Kad sam pokucao, otvorila je moja supruga i rekla: "Izvolite, šta vi tražite?" Samo sam uspio otvoriti usta i ona me prepoznala po osmjehu. To je bilo 07.08.1992. godine. Od 07.08.1992. pa do 10.12.1992. bio sam u sobi. Gledao sam svoj rodni grad kroz prozor. Najteže mi je bilo to što nitko od susjeda Srba nije organizirano protestirao da nas zaštiti.

U Zagrebu, 23. ožujka 1994.

- jad55

GODINA ROĐENJA: 1974.

PREBIVALIŠTE: Kozarac

Dana 23.07.1992. bio je napad na Čarakovo. Taj dan sam bila kod susjede. Nisam smjela sama biti u svojoj kući jer mi je muž bio u planini. Vidjela sam da sjedi sa dvije gospođe u fotelji. S. i N. su pošle u grad i svratile jer su vidjele da je vojska na mostu. To je bila srpska vojska. Imali su crvene trake oko ruke, kokarde i vojničke šljemove. Pošto je H. bio u kući rekle su mu: "H. ako ne želiš da ti se šta desi, bolje je da ideš od kuće." Kad sam mu i ja rekla da ide otišao je. On je otišao oko 7:30, a ja sam ostala sama u kući.

Pošto nisam smjela ostati sama u kući otišla sam kod susjede. Ta susjeda se zvala S. M., a kod nje su bile izbjeglice iz Hambarina. Dan prije smo saznali da će biti samo pretres, bez ikakvih problema. Rekli su da u torbama ne smije biti nikakva roba i da će sve biti u redu. Oni će samo pogledati ima li naoružanja.

U onom što sam imala na sebi otišla sam do te susjede. Kod susjede bilo je nas sedam žena i jedan M. iz Hambarina. Tu je bila i M. kćerka koja je imala 13 godina, a najstarija žena je imala oko 60 godina. Pošto nismo smjeli da budemo u kući, jer su stalno bombardirali, bili smo vani.

Kad su oni došli na oko 20 metara od nas pitali su: "Gdje su vam ljudi? Ima li tko na tavanu? Imate li naoružanje?" Susjeda (domaćica) im je rekla: "Tu nema nikoga!" Oni su došli do nas.

Jedan od njih je bio iz Kozarca. On je išao u školu sa mojom sestrom... Otac mu je radio kao konobar u Prijedoru. Sa P. je bio i jedan plavi vojnik.

Jedan od njih mi kaže: "Vodi nas na tavan! Vidjet ćemo šta ima gore." Ustala sam i povela ih. Drugi mi naredio: "Hajde, vrati se!" Kasnije je uzeo S. S., bila je modna krojačica. Odvela ih na tavan. Ovi ostali su bacali po kući i sve rušili. Pošto sam držala sklopljene ruke jedan od njih mi kaže: "Majku ti jebem! Nosi te ruke! Znaš li tko tako sklapa ruke?" Pošto sam samo šutila ovaj je nastavio: "Gledaj me u oči! Hoću da mi kažeš tko tako sklapa ruke!?" Rekla sam: "Ne znam!" Tada mi on kaže: "Samo kurve tako sklapaju ruke." Kad su sve pregledali tražili su i oko kuće. Pošto su se vratili pitali su: "Gdje su vam ljudi?" Ova jedna im je rekla: "Muž mi je u Dubici, a sin je poginuo." Tada je pitao pokazujući rukom na S.: "A, tko vam je ovo?" Ona je rekla: "To mi je snaha." Tada je on rekao: "Pa, majku ti jebem!" udario je S. tako da se pomakla jedan metar od mjesta gdje je sjedila, rekao je: "Misliš ti, da bi ona bila kod tebe od toliko godina. Što nam lažeš!? Zar smiješ da nam lažeš?"

Opet su počeli da pitaju za S., za njegovu vojsku i njegovo naoružanje i odkud im to sve. Pitali su za M. M. Odatle su nas utjerali u kuću. Odveli su nas u kuhinju, rekli su nam da ne smjemo izići iz kuhinje. To je bilo užasno! Bilo je pucnjave, lupetanja, galame,... Sada me najviše muči ta buka.

Nakon pola sata opet su došli. Prva riječ im je bila: "Majku vam ustašku jebem! Izlazite!" To je bilo oko 8:00 ujutro. Tada su bila trojica. Jedan od njih bio je švercer blagom. Drugi je imao 17 godina, a bio je iz Tukova i treći je bio, mislim, iz Tukova. Kad su došli bile su riječi kao i kod prvih. Kasnije su nas opet utjerali u kuću. To je bilo oko 10:00 sati. Polije toga nismo izlazili vanka sve do 16:00 sati.

Kad su dolazili, ovi prvi, jedan od njih je otišao sa S. na tavan, a ovaj drugi je pitao od M. podatke. M. mu je dao svoje podatke. Tada mu ovaj kaže: "Imao si sreću

što se ne prezivaš M.” Ne znam zašto ali ovaj je uzeo automat i udario ga. Tada mu je rekao: “Ovo ti je samo opomena da znaš šta te čeka. Marš! Ispred mene!” Od tada ne znamo za njega.

Bili smo u toj kuhinji kad sam čula pucanje stakla i prozora, a kasnije sam osjetila dim. Tada sm rekla: “Ovo je moja kuća!” Pošto nisam smjela izići jer su meci fjukali sa svih strana, otišla sam gore uz stepenice. Kroz jedan mali prozorčić sam vidjela da je to moja kuća. Gorila je kuća od jednog E., od R. iz Derviša. Njihova kuća je isti dan oko 16:00 spaljena. Pošto nisam smjela da budem u haljini uzela sam od S. trenirku.

Taj dan, kasnije, došlo ih je 30-ak. Mi smo bile u kući. Tada nam jedan od njih kaže: “Izlazite!” Kad smo izišle S. i mene su odvojili, a ove ostale su ispitivali. Nas su izveli kod jedne kuhinje na strijeljanje. Ne znam šta me sačuvalo taj dan. Na to strijeljanje su nas izvela dvojica. Jednostavno, ne znam kako sam imala snage da stojim kad je ovaj potegao okidač. Tada sam samo pogledala S. koju je znoj probijao. Mislila sam da je gotovo.

Jedan što je stražario na mostu je rekao: “Dovedi ih ovamo!” Kad su nas doveli rekao je: “Pričaj!” Pošto sam samo šutila rekao je: “Pričaj! Majku ti jebem! Zašto ne pričaš?” Tada sam upitala: “Šta da vam pričam?” Udario me po glavi i rekao: “Pa vidi je, još mi kaže šta da pričam?” Tada se smijao i kasnije mi opet kaže: “Pričaj! Gdje ti je muž? Jebem vam majku! Kako ste znali da će ovo biti... Idite i kopajte one svoje mrtve. Od sada, su vam svi mrtvi. Još su gospoda imala snagu da bježe. Znaju oni kako im je bilo kad su pobjegli.”

Kad su rekli da kopamo mrtve, pomislila sam da je gotovo i da je H. mrtav. Odmah sam molila Boga da i mene ubiju. Oni su zarobili oko 28 ljudi i nakon ispitivanja su ih pustili. Kad smo ih pitali šta je bilo, rekli su da su ih pitali samo ono najosnovnije. Jedna Čandrljka koja je bila u šumi rekla je: “Vidjela sam tvog H., M. i rekla sam mu da se i on preda.” H. se predao 26.07.1992. Dok smo bili skupa govorio je: “Neću im u ruke. Radije ću poginut.” Mislim, da se tada bojao pa se predao. Nikako ne znam zašto je to učinio.

Ljudi koji su bili u šumi od nekog su doznali da će konvoj iz Travnika doći 13.08.1992. Tada je došao i moj brat. Kad smo se vidjeli rekao je: “Bio sam četiri dana u Trnopolju u logoru. Jednostavno sam riskirao, ulazeći u taj autobus iako nisam prozvan. Evo, sad sam ovdje.”

Na kacicama su imali zvijezde. Kad smo D. i ja došli do njih. D. je imao oko 12 godina. Ovaj vojnik mu kaže: “Pljuni na svoju porodicu i svoju vjeru. Čiji si ti i za koga ćeš raditi?” Tada mu mali kaže: “Za vas!” Ovaj mu na to kaže: “Jebem ti majku! Što lažeš da ćeš za nas raditi? Ali kad odrasteš, pljuni na svoju vjeru.”

Kad su me drugi put izvodili na strijeljanje, prvo su me ispitivali. Pitali su: "Kako se prezivaš?" Tada im ovaj najstariji kaže: "Nemamo vremena!" Rekli su mi tada: "Marš u kuću!" Prije nego su pošli u dvorištu su zapalili sjeno. Mislila sam da je gotovo, da će se i kuća u kojoj smo bili zapaliti. Oko 17:00 su se stalno vozali okolo.

Oko 20:00 sati došla je jedna ženska i rekla da su prvo iznjeli stvari iz moje kuće. Pošto nisam htjela više biti u toj kući odlučila sam otići u Žeger. Žeger se nalazio na lijevoj strani od te kuće. Od muža porodica je tamo živila. Nisam znala kako da dođem dolje da budemo malo bliže. Oko 18:00 pošla sam cestom dolje. Kad sam došla zagrlila sam suprugovu majku. Tu sam se onesvjestila. Oni su me umivali, kad sam došla sebi pitala sam: "Mama, što da radim? Kuća mi je izgorjela, ništa nemam od hrane." Ona mi samo kaže: "Sve je u redu."

Vjerovatno im je bila smjena četvrtak na petak. Petak, subota, nedjelja, ponedjeljak su počeli. Oni su najavljivali kako će biti čišćenje šuma i da ljudi koji su bili u šumama iziđu. Rekli su da im je bolje da iziđu, ako žele ostati živi. Poslije toga nije bilo čišćenje, a ovi su se predavali. U tom selu su ostale samo žene. Nikog od muškaraca nije bilo.

To su počeli od 27.07.1992. Od tada, jednostavno, ne mogu sebe zamisliti da postojim. Oni su dolazili svaki dan, od majke su tražili zlato, izvodili na strijeljanje. U kući od moje svekrve bilo je oko 60 osoba. Željela sam otići gore, da vidim svoju kuću. Kad sam došla do svog vrta prišla sam bliže i vidjela da je sve izgorjelo. Vratila sam se i rekla im da dolje više ne idem. Dok smo bili tu, za četiri dana, na hrpi su ležala četiri mrtva čovjeka. Jedan je ležao u garaži, dvojica kod moje kuće. Nismo smjeli nikud ići, niti da pokopamo te ljude. Tek kasnije smo dobili naređenje da žene pokopaju svoju porodicu. Ovaj što je bio u garaži bio je od S. žene H. brat.

Jednog dana, dok smo bili svi na okupu, došli su crvenom Ladom. U toj Ladi su bila trojica koja su imala kokarde i crvene trake oko ruke. U toj kući je bilo starijih žena, malih beba. Jedan od njih je razdvojio žene na jednu, a djecu na drugu stranu. Pošto su odvojili djecu od žena, djeca su vrištala i plakala. Bili smo u kuhinji u kojoj smo spremali jelo. U toj kuhinji su bila dva štednjaka. Pošto je bio kolovoz bilo je jako vruće. Taj dan je bilo oko 12 žena, a ostale su vjerovatno otišle u posjet.

Jedan od njih je bio kod djece, drugi kod nas, a treći je bio u dvorištu. Kad su nas počeli ispitivati prvo su pitali za njemačke marke. Žene su im govorile: "Nemamo! Dale smo! Nemamo više!" Tada im ovaj kaže: "Da li više volite da vam djecu pobijem?" Uzeo je jednog dečka i rekao: "Da li volite dati zlato i marke ili da gledate kako koljem ovo djete." Jedna žena je odmah zaplakala i rekla: "Pustite, to je moje djete!" On je udario tako po ruci da joj je ruka ostala crvena. Tada joj kaže: "Majku ti jebem!"

Hoćeš da prvo njega pa da ti gledaš šta se radi?" U toj kuhinji su žene skidali do gola, da vide imaju li kod sebe novaca. Od mog muža snaha je stajala. On je udario po glavi i rekao: "Šta stojiš? Što se ne skidaš?" Ona i jedna žena su polako skidale dimije. Kad je on to vidio rasparao ih je. Moja svekrva je tada dala 50 DM, a ja sam dala prsten. Ostale žene su davale prstenje ili lančiče. Stalno su pitali: "Gdje je M.? Gdje je S.? Znete li šta je S. radio i koliko je naših pobio u napadu na Prijedor? Za sve to će znati njegova porodica." Tada im jedna žena kaže: "Pa, ljudi mi ne znamo ništa." Jedan od njih je udari i kaže: "Nemaš pravo da pričaš dok ti ja ne kažem!" Tražili su 3000 DM i rekli: "Večeras dolazimo u 17:00. Ako to ne nebavite poklati ćemo vam svu djecu. Poslije toga ćemo se na vama izživljavati i onda vas nećemo ubiti nego zaklati." Kad su nam to rekli mi nismo znali gdje da idemo. Imali smo 10 metara drva. Oni su vidjeli koliko nas tu ima, a da struje i vode nemamo. Jedino što smo imali su ta drva koja su kasnije odvezli.

Drugi dan došao je jedan i ispalio dva rafala u zrak i pitao: "Tko je ovdje domaćin?" Kad se svekrva javila rekao je da donese konop. Svezao je kozu i odveo je.

Treći dan, došao je jedan vojnik, stavio je prst na usne i rekao: "Pokušajte otići na punkt i javiti da vam je nešto nestalo!" Jedna žena kojoj su odveli kravu otišla je na punkt i rekla da su joj odveli kravu. Ovaj se samo nasmijsao i rekao: "Pa, vi ste stvarno naivni. Šta je vama? Mi to radimo i ne krijemo." Poslali su jednog sa punkta i tako provjeravali kako bi mi reagirali.

Pošto su dolazili svaki dan, bilo nam je sve teže i teže. Najteže mi je bilo kad je svekrva počela plakati i vrištati. Ona nije znala za svoja tri sina. Moja jetrva je išla u Prijedor da vidi da li ima itko živ. Tamo je doznala da joj je muž ubijen u Keratermu.

Do 11.08.1992. sam bila jaka i nadala se zbog svog H. Do tada još nisam znala šta me čeka. Oko 16:00 čula sam auto kako staje ispred naše kuće. Ušao je jedan vojnik visok, imao je sunčane naočale, a druga dvojica su bila u autu. Tada je ovaj rekao: "Majku vam jebem! Tražimo, djevojku i tele. Imamo jednu svadbu i trebamo nešto da proslavimo. Ima li ovdje muškaraca?" Rekle smo da nema.

Jedan dečko što je bio iz Hambarina znao je sve o meni. Bio je kod susjeda i tada se pojavio tu. Pošto je vidio tog dečka, ovaj vojnik je rekao: "Majku vam jebem! Kažite da tu nema muškaraca. Pa, vidite da ima. Dođi dečko, ovamo!" Uzao je pištolj i gurao mu u usta i nos govoreći: "Tražim tele!" Tada mu ovaj dečko kaže: "Pa, nemamo više!" Tada mu ovaj kaže: "Kako mi smiješ kazati da nema?"

Svaki dan su odvozili kamione namještaja, stoke... Sve to su uzimali pred našim očima. Ovaj vojnik mu kaže: "Niko ne zna da tu postojite. Ljudi su vam ubijeni ili su

po našim logorima. Jednostavno, patit ćete, umrijet ćete od gladi. Vi ste za nas kao i pile. Niko o vama neće voditi računa, niko neće provjeravati.” Taj mali se zvao E. Pitao me: “M. šta da radim?» Rekla sam: «Ne znam!» Kad sam vidjela da će nešto biti, došla sam u zamjenu. Tada mi ovaj kaže, «Ne, ne ti se vrati!» Vratila sam se ali me kasnije opet pozvao. Kad sam došla rekao je: “Ti ili ovaj momak. Tko će od vas da mi traži tele?” Pošto sam šutila pitao je: “Što šutiš?” Rekao je: “Dobro šuti, ali ima vremena ti ćeš nam pričati.” Kad je to rekao znala sam što me čeka. Prije toga, tri djevojke koje su bile u kupaoni su ubijene. Jednu djevojku koja je bila na tuširanju su silovali pred ženama i ubili. Stajala sam pored njega i tada se toga sjetila. Pošto su žene bile gore, rekao je: “Vodi me kod žena!” Malom E. su rekli da u roku od pola sata dovede tele. Dok smo bili gore galamili su i tražili marke i zlato. Najgore je bilo kad su pitali: “Gdje je M. M?”

Kad sam se odvojila od njih, ovaj me uzeo za ruku i odveo do auta. Tada sam mislila da ih nikad više neću vidjeti. Kad sam sjela u auto vidjela sam ovog iz Kozarca. Bio je visok, crn, imao je bradu stavio mi je automat na noge. Odmah je počeo da trga majicu na meni. Rekao mi je: “Ako nam ne budeš pričala ono što od tebe budemo tražili, nikad više nećeš vidjeti svoje ustaše. U autu su me pitali: “Kako se prezivaš?” Rekla sam: “M.” Jedan me ošamario i rekao: “Majku ti jebem! Što lažeš? Znaš li tko je M. M.?” Rekla sam: “Ne znam!” Tada me upitao: “Da li znaš šta sam ti rekao minutu prije? Što nam ne budeš rekla, više nećeš postojati.” Jedan me pitao: “Gdje ti je muž?” -”Odveli su ga.” -”Tko ga odveo?” -”Vojska.” -”Koja vojska?” Pošto sam tada šutila, pitao je: “Što šutiš? Ljudi nisu “četnici”. Mi smo dobri ljudi. Vi ustašice ste navikle da se od 12 godina udajete. Kažeš da si udana!? Lažeš, majku ti jebem! Sad ćemo mi to vidjeti.” Kad je rekao “sad ćemo mi to vidjeti” odmah sam znala šta me čeka. To je bilo u autu, dok smo se vozili. Izvadio je nož. Vidjela sam da je taj nož krvav. Do tada sam dala svu svoju snagu jer sam se nadala H. Imala sam još želju da budem s njim i samo je od mene zavisilo.

Ispitivali su me o nekoj grupi u kojoj su bili: E., M. i jedna ženska. Tada su mi rekli: “Govori!” Nisam znala šta da im odgovorim jer ništa nisam znala o tim ljudima. Ovaj iz Crne Gore mi kaže: “Te su mi ustaše najviše nanijele zla. Poubijali su moju porodicu.” Bili smo u autu i došli do neke vikendice. Kad smo izašli iz auta, odveli su me u šumu. Ova dvojica su iznjela automate i držala ih u rukama. (...) Kasnije su rekli da se skinem. Skinula sam se i molila Boga: hoću li preživiti!? Ovaj Crnogorac je najviše u tome učestvovao. Rekao mi je: “Puši!” Pošto sam šutila pitao je: “Jesi li čula što sam ti rekao?” i udario me šamarom. Rekla sam mu: “Ne mogu!” Kad sam počela, rekao je: “Pa, ti ne znaš što radiš!” Šutila sam. Na to mi je rekao: “Joj, pa mo-

raš! Od jutros pa do sad ti si mi šesta i ni jedna nije znala da me zadovolji. Hoću, da me ti zadovoljiš." Morala sam to da radim. Tada sam morala svoj trojici da radim. To sam morala usnama da radim. Kasnije mi ovaj Crnogorac rekao da legnem. Kad sam legla, kladili su se u paket metaka. Koji će dobiti taj paket metaka ako budem nevina. Nisu mi vjerovali da sam udana. Kasnije su se predomislili. Crnogorac je sjeo na zemlju, a ja sam mu morala sjesti na noge. Uzeo je nož i igrao se nožem po mom tijelu. Rekao mi je: "Nećemo još, imamo vremena."

Doveli su ono tele (koje je bilo muško) rekli su da moram njemu da pušim. Ako ne uspijem da mu dignem "onu stvar" da će me ubiti. Tada sam mu rekla: "Zašto mi to radite?" Jedan od njih je došao do mene i ošamario me. Tada je rekao: "Niko te ništa nije pitao. Šuti!" Počela sam plakati. Kasnije je uzeo pištolj i stavio mi u usta govoreći: "Udahni, gotova si!" Pošto sam prestala plakati, rekao je: "Idi i izvrši ono što smo ti rekli!" - "Ubijte me, ali ne mogu to napraviti." Nakon toga su mi rekli da svežem tele. Svezala sam ga, a ovaj što ga poznajem je rekao da mora da svrši. To su bile takve muke jer sam morala to raditi sat vremena. Začuđivalo me kako sam samo tako mogla to napraviti. Tada sam odlučila da moram sve to izdržati.

Ovom iz Crne Gore sam morala to raditi usnama. Kad je prvi došao do mene rekao je ako ne mogne da svrši da će me ubiti. Pošto sam uspjela, došao je drugi koji je isto to rekao. Ovaj iz Crne Gore nikako nije mogao da svrši. Radila sam mu to na sve moguće načine. Najteže mi je bilo kad su stavljali u analni otvor. Tada, ne samo da sam plakala nego sam vrištala od bola, a oni su se samo smijali. Tek kad su vidjeli da sam počela krvariti, prestali su. Pošto su vidjeli da sam žena, a ne djevojka sva trojica su rekli da moraju svršiti.

Kako sam imala patnje sa onim iz Crne Gore samo se njemu želim osvetiti. On me najviše tjerao da moram teletu da dignem "onu stvar". To sam i uradila. Oni su svezali teletu noge. To je trajalo oko pola sata. Ova dvojica su otišla u auto, a ovaj iz Crne Gore je ostao. Dao mi je pištolj u ruke i rekao da moram pištoljem da diram cijelo tijelo. On je samo stajao i gledao.

Najteže mi je bilo kad je rekao da moram sama sebe zadovoljit. Uradila sam i to ali ni tim nije bio zadovoljan. Dok sam to radila oni su gledali i zadovoljavali sebe. Kasnije je uzeo pištolj i pucao oko mene. Pitao me: "Zašto si se udala? Mislili smo da si nevina zato smo te i doveli ovamo." Opet me natjerao da mu "pušim". Dok smo bili tu došla su ova dvojica i pitala: "Da li je gotovo?" Ovaj im je rekao: "Nije!" Tada je počeo da me tuče i pitao: "Zašto ne mogu da svršim?" Bilo mu je krivo jer su mu se ova dvojica smijala. Govorio je: "Sad ćemo te odvesti do onih žena i ti ćeš morati da izabereš od njih. Bit će mi ljepše kad vas ima više, nego kad si sama." Stajao je, a

ja sam opet morala da ga zadovoljim. Opet mi je naredio da legnem jer je htio normalno da svrši. Vidio je da ne može da svrši i počeo da me udara. Pitao je: "Zašto ne mogu da svršim!?" Počela sam da plačem jer je bilo sve gore i gore. Da sam ostala tu još par minuta ne znam šta bi bilo sa mnom. Možda bi me i ubili. Opet sam radila što mi je kazao. Na kraju je ipak svršio u meni. Tada sam mislila da ću ostati trudna.

Kad su sve završili počeli su da me ispituju. Pitali su za S., za njegovu vojsku. Vidjeli su da ne mogu da stojim. Htjeli su da priznam da se prezivam M. Govorili su: "Morat ćeš drugi put... Morat ćemo da svršimo. Gdje ti je grupa? Moraš da nam kažeš! Moramo da ih nađemo!" Psovali su mi mater, pitali su za S., za oca, brata... Nisam znala šta da im kažem.

Kasnije su naredili da se obučem. Kad sam se obukla rekli su da se skinem. Kad sam se skinula, jedan je uzeo pištolj, a drugi nož pa su se igrali po mom tijelu. Okretali su nož i pucali iznad moje glave. Kasnije je jedan rekao: "Hajde momci, da joj damo zadatak!" Rekli su: "Sutra dolazimo po tebe i hoćemo da nam budeš kao nova! Po tebe dolazimo oko 22:00 i hoćemo da nam nađeš još dvije djevojke. Ići ćemo pored Sane, bit će nam ljepše, ali ti ne mogu garantirati za život." Kad je to rekao tek tada sam došla sebi.

Ne znam kako su me unijeli u auto. Kad sam sjela u auto jedan me udario i rekao: "Šta se praviš!? Majku ti jebem!" Rekli su da to ponovim, kad sam ponovila ovaj jedan je rekao: "Marš! Izlazi napolje!" Kad sam izišla rekao je: "Napravi tu kosu!" Stajala sam. Tada je ponovio: "Napravi tu kosu!" Malo sam popravila kosu. Kad je to vidio rekao je: "Kad uđeš tamo, reci da se ništa nije dogodilo i ne govori šta sam ti rekao."

Kad sam ušla pala sam, ovi u kući su znali šta se dogodilo iako im ništa nisam smjela reći. Kad sam došla sebi bilo je oko 23:00, a odveli su me oko 17:00. Tada sam im rekla: "Sutra, sada pakirajte se i idemo. Ako nećete, mene ovdje više nema." Nisam smjela ostati, pošli smo oko 9:00 ujutro. Ne znam da li su dolazili naveče.

U Varaždinu, 27. travnja 1993.

- jad61

GODINA ROĐENJA: 1944.

PREBIVALIŠTE: Čejreci

NACIONALNOST: Muslimanka

Napad u Prijedoru je bio 30.05.1992. ujutro. U kući smo bili muž i ja. Pošto je pučnjava počela oko 5:00, otišli smo kod susjeda u podrum. Oni su imali veliki podrum tako da smo se skrivali kod njih. Sina su mi zarobili u Prijedoru 30.05.1992. Odveli su ga u vojarnu, a kasnije u logor Omarska. Odatle su ih odvezli autobusom u nepoznatom pravcu. Od tada za njega ništa ne znamo.

Mi smo napustili Prijedor 21.08.1992. Išli smo sa onim konvojom koji je pošao iz Tukova sa stadiona. Bilo je užasno! Potrpali su nas u šlepere. U tim šleperima nas je bilo oko 300. Iako nas je bilo 300 nitko nije pričao, niti su djeca plakala. Kad smo došli do prvog punkta kod Omarske zaustavili su kolonu. Našli su dvojicu mladića iz logora. Jednog su stavili naprijed, a drugog pozadi. Njima su dali po jednu vrećicu da od nas pokupe novce i zlato od nas. Tada sam mislila da je gotovo. Kad smo došli na sljedeći punkt opet su nas zaustavili i tražili novac i zlato. Mome mužu su skinuli sat koji je dobio za 25 godina radnog staža. Tako su napravili ne samo njemu, nego svima. Ne znam koliko su nas puta kasnije zaustavili. Pošto je bio kolovoz bilo je jako vruće. Ti šleperi su bili puni prašine.

Kasnije su nas zaustavili i rekli: "Dajte nam 15 mladića da iziđu." Govorili su da imaju nekakav kvar i da im pomognu nešto otklonit. Svi su se sagnuli jer nitko nije htio izići. Svi su se bojali. Tada je ovaj opet ponovio: "Rekao sam 15 mladića da iziđu!" Ovaj što je to govorio nismo ga mogli vidjeti samo se čuo glas. Treći put je pokazao prstom i izveli su ih petoro. Opet je pokazivao prstom tako da su ih izveli oko 15. Poslije toga nismo ništa čuli za te mladiće. Govorili su da će ubiti onu dvojicu što su skupljali zlato i novce ako im ne skupimo još 5000 DM. Kad bi skupili nešto novca dali bi im vrećice, ali bi oni te vrećice vraćali i govorili da nije dovoljno.

Kad smo došli na Vlašić dočekali su nas neki nepoznati sa bradom "četnici". Sa Vlašića smo pošli pješice. Dvojica, koja su bila prva, nosila su jednu torbu. Tada im ovaj kaže: "Ostavite tu torbu i idite!" Oni su im rekli: "To je naša torba." Tada im ovaj kaže: "Nema veze, sad je naša. Produžite!"

Pošto smo sve išli pješice imala sam žuljeve na nogama. Hodali smo tako dugo da smo tek oko 2:00 došli u Travnik. Kad smo došli do Turbeta bacali su granate i pucali na nas sa Vlašića.

Bili smo u Rijeci kod rođaka pet mjeseci. Dok smo bili u Rijeci teško nam je bilo jer smo bili na teretu, iako smo kod rođaka stanovali. Sve novca što smo imali morali smo im dati, tako da nismo imali za kartu do Rijeke. Mijeseć dana smo bili u Zagrebu u Resniku, a kasnije smo prebaćeni u Gašince.

U Gašincima, 17. travnja 1994.

- jad63

GODINA ROĐENJA: 1964.

PREBIVALIŠTE: Ljubija

NACIONALNOST: Hrvat

Sam rat u Ljubiji i okolici Prijedora započeo je napadom na Hambarine. To je sve bilo pod nekim sumnjivim okolnostima - došlo je do protjerivanja ljudi sa tog područja, rušenja, masovnog ubijanja i slijevanja većeg broja ljudi sa tog područja (koji su uspjeli preživjeti) baš u Ljubiju. U Ljubiju se uvlači psihoza već nekih budućih događanja poslije toga samim tim što su ljudi iz Hambarina otjerani. Po pričama tih ljudi, koji su bili svjedoci tamo - dosta ih je tamo poubijano, došlo je do totalne blokade između Ljubije i Prijedora gdje je komunikacija bila svakodnevna i telefonska i putna i svaka druga moguća. Dolazi do totalnog zastoja, dolazi do preuzimanja vlasti od strane takozvane srpske općine Prijedor. I samim tim dolazi do nekih čudnih mjera, uvođenja policijskog sata itd. U toku tih događaja većinu vremena provodim povučen i zvučan u kuću i očekujem daljnji slijed događaja, kao i većina ljudi u Ljubiji, jer se nije znalo da li je dat ikakav otpor. Ustvari otpora u Ljubiji praktički nije ni bilo, niti ga je tko pripremao niti ga je tko pružio jer nije ni pripreman, niti se išta organiziralo. (...)

Poslije tih njihovih napada na Kozarac, preko Radio-Prijedora, koji je tad emitirao poseban program za te namjene, objavljeno je da je došlo do napada na Prijedor od strane (kako su to tamošnje vlasti nazvale) nekih "fundamentalista" i oružanih snaga HOS-a iz područja Ljubije i hrvatskih sela oko Ljubije: Šurkovca itd. (npr. Šurkovac je bio spominjan na radiju). Poslije tog napada na Prijedor polako već počinje i odvođenje ljudi iz Ljubije - prvo po grupama, tijekom noći - pročuje se da su ljudi odvedeni. (...)

Što se tiče mog hapšenja, ono me zatiče u stanu u Ljubiji - nije bilo u noći - došlo je ujutro negdje oko 8 - 9 sati. Došla su tri policajca po mene i tražili su kao neke

zapisnike sa nekih sastanaka (tražili su nešto neodređeno), zatim od mene traže da se spremim i odveli su me u tamošnju policijsku stanicu u Ljubiji. Tu provodim od tog prvog dana od 8 sati ujutro pa sve do druge noći, ostavili su me da tu provedem skoro jedan cijeli dan. Taj dan bio je ispunjen nekim ispitivanjem. Ispitivao me neki (ne znam mu točno ime). S vremena na vrijeme pozivao me je u neki ured i ispitivao me. On je bio bivši policajac u Ljubiji, a tada je, po nekoj novoj strukturi, bio vraćen iz penzije. To njegovo ispitivanje sastojalo se od toga da me je s vremena na vrijeme pozivao iz jedne prostorije u njegov ured ili je sam dolazio u prostoriju gdje sam ja bio pod prismotrom jednog policajca. Samo njegovo ispitivanje započelo je time što me optužio da sam izvršni sekretar Hrvatske demokratske zajednice za Ljubiju i da oni imaju takve podatke o meni i kao takav bih im trebao prezentirati određene podatke o određenim ljudima. Navodio me u priči da mu dam konkretna imena, spomenuo mi je V. L. i svećenika S. Š. - pitao me da li znam nešto o njemu, uglavnom, najviše me pitao za V. L. Pokušavao je od mene izvući da li sam se sastajao sa nekim ljudima, da li sam bio sa njima nekad, da li sam upetljan u kojekakve kupovine i podjele oružja i tome slično. Sam nisam o tome znao ništa reći jer nisam ni raspolagao nikakvim informacijama o tome. Jednostavno to se ispitivanje svodi na to kad sam bio s V. L., što sam sa njim pričao, o čemu sam pričao i tako. To ispitivanje je trajalo tu, pa su me vodili u neku drugu policijsku stanicu, pa dođe s vremena na vrijeme, pa me pita da li sam se čega sjetio i tako to u tom smislu. Sve je bilo ustvari da su bile neke priče rekla-kazala o meni i ja sam to sad trebao potvrditi. Poslije mi je podmetnut neki iskaz mog susjeda iz zgrade J. D. - kao da je on, za vrijeme ispitivanja u Keratermu (jer je on odveden prije mene) izjavio da smo on i ja imali neke lovačke puške, pa smo trebali zajedno pucati tim puškama sa naše zgrade gdje smo stanovali. To se vjerojatno poklopilo sa nekim pričama, jer onu noć kad se čulo za taj napad na Hambarine, s tim istim D. sam ušao u zgradu i možda je vjerojatno netko povezo neku priču sa nekom puškom. Uglavnom, sve se svodilo na to da priznam taj neki njegov iskaz, da je to tako, da nije, da se malo ohladim, da malo dođem sebi, uglavnom još nije bilo nekog fizičkog maltretiranja.

Došla je noć i oni su me odveli u neki podrum (u toj istoj zgradi) i vezali me liscama. Tu sam prenoćio, opet bez nekog maltretiranja. Ujutru su me opet pozvali na neko ispitivanje - da se nisam u međuvremenu nečeg sjetio. Kao usput je nabačeno da sam se nekad negdje smijao srpskoj televiziji (negdje gdje sam javno gledao televizor) i tako. Uglavnom, još nije bilo maltretiranja. U toku tog jutra u istu tu stanicu u Ljubiji dovode još neke koje su uhitili - iz Ljubije četiri dečka - tri mlađa momka i jednog čovjeka. Ispitivali su ih vjerojatno isto kao i mene, vratili su ih skupa s nama. Oko podneva drugog dana dolazi policija iz Prijedora kombijem. Tu nas uvode i

usput pri ulasku nas tuku - ne mnogo, kao usput i odvođe nas u taj kombi i voze nas do iza SUP-a Prijedor gdje nas opet izvode iza zgrade, pa nas uz neke "blaže" batine prozivaju. Tu su čitani neki iskazi, vjerojatno uz čitanje toga što nam je napisao taj naš ispitivač u Ljubiji. U tom trenutku saznajem da mi je nešto "nabačeno" kao neko oružje, kao neka optužba. To sam shvatio kroz te prozivke policajaca. Poslije nas odvoze u Keraterm. Tu dobivamo neke "blaže" batine i tu zatičem veći broj ljudi iz Ljubije koji su odvođeni prije mene i priličan broj ljudi iz okolice Prijedora, Tukova i samog grada Prijedora. Toliko sam mogao poznati jer sam određene ljude znao od ranije ili iz viđenja ili osobno. U Keratermu ostajem samo jedan dan. Uhapšen sam 02.07.1992., a 02./03.07.1992. prespavao sam u stanici u Ljubiji.

Dana 03./04.07.1992. bio sam u Keratermu. Već 04.07.1992. traži se da se napravi popis svih zatvorenika iz Ljubije. Tad nas je bilo negdje oko 90-tak, još je dodano negdje oko 10-tak ljudi iz Prijedora i napravljen je popis od jedno 100 ljudi i autobusima smo prebačeni u Omarsku. Na samom ulazu, pred ispitivanje, došli smo vikendom, a kao subotom na nedjelju ovi kao nisu radili, ti njihovi isljednici. Tako da smo subotu i nedjelju nas jedno 70 proveli u nekoj maloj garaži. Veličina joj je bila za parkiranje jednog malo boljeg, luksuznog auta. Tu, po toj vrućini, u toj maloj prostoriji provodili smo vrijeme isprepadani i istučeni usput i u iščekivanju daljeg tijeka događaja. Tu smo prošli uglavnom bez ikakvih maltretiranja do ponedjeljka, kad je došao prvi radni dan i kad smo trebali ići na ispitivanje bez ikakvog znanja prozivani su ljudi po 5, po 10 i odlazili u te prostorije gdje su se vršila ispitivanja, u određene urede. Mislim, odlazilo je prvo 5, pa 10, a nitko se nije vraćao tako da se nije znalo ni kud idu ni kojim povodom. Kad je došao red na mene, odveli su nas pred neke urede upravne zgrade u Omarskoj, stavljaju nas na neke klupe, okreću nas glavom prema zidu, udaraju nas malo, čitaju opet nekakve (sad - je li to iz njihovih glava ili su to pročitali iz nekih popratnih dokumenata koji su poslani zajedno sa nama), tako, malo nas ... eto u smislu da nas malo isprepadaju da bismo nešto progovorili.

Uglavnom, prilično dobro sam prošao u odnosu na one kojima su od batinanja izbijeni zubi, meni je bio izbijen jedan zub i vilica mi je bila napukla - ona što sam imao umjetnu protezu. Na samom ispitivanju u Omarskoj bio sam ponovno konkretno ispitivan što o bivšem komandiru milicije u Ljubiji M. B. - kakav je on bio kadar, da li je bio kadar orijentiran komunističkoj partiji ili je više bio priklonjen nama Hrvatima kao pripadnik svoga naroda. Ispitivan sam bio za svog susjeda R. V., koji je također bio aktivist HDZ-a, a za njega se to već znalo jer je on bio angažiran i u jeku predizborne kampanje. Postavljali su mi određena pitanja i u vezi s njim - kakav je, kakav je on čovjek, da li je posjedovao oružje, što je on radio, da li je on nekad o tome

pričao i tako... Njihovo ispitivanje se uglavnom svodilo na traženje ovih informacija koje smo nekad mogli dobiti u razgovoru s tim ljudima. Pitan sam još za S. E., - da li sam ga poznao, da li je dolazio u Ljubiju da kao organiziramo zajednički otpor u Ljubiji - Ljubija i Kozarac, i da izvršimo kao zajednički napad na grad Prijedor. Ja o tome nisam ništa znao i nisam mogao reći ništa određeno, uglavnom, to ispitivanje je prošlo bez nekih fizičkih maltretiranja i završeno je. S tim što sam još bio maltretiran u tom smislu da kažem u kakvom smo kontaktu bili ja i moj polubrat koji je bio ispitan prije mene i koji je bio jako pretučen i koji je poslije toga i podlegao u Omarskoj - jedno 20-tak dana poslije.

S nama u logoru bio je i treći brat od tetke koji je bio još pola Srbin - po ocu Srbin, a po majci Hrvat. On je sve to vrijeme bio u logoru s nama. On je bio sve do kraja tamo. To se ispitivanje svodilo na brata zato što je on imao kao neki grijeh u Prijedoru - tako da su me pitali kad sam zadnji put dolazio tamo, tko je sve tu navraćao, s kim sam se sastajao i o čemu smo razgovarali i što smo planirali. Sam moj odgovor na ta pitanja mogao je biti neodređen ili negativan jer stvarno nikad o takvim pitanjima nit smo što razgovarali, a njihovo se ispitivanje svodilo samo na to. Pitali su me da li sam član stranke, da li poznajem svećenika u Ljubiji tog S. Š., da li sam se kad sastajao s njim u vezi sa tim oružjem - i to ispitivanje je bilo u tom smislu. Poslije tog ispitivanja vraćeni smo među ostale logoraše i onda smo tu vidjeli i druge ljude iz Prijedora, iz Ljubije, Kozarca i iz ostalih okolnih mjesta koji su svi bili slani u logor u Omarskoj. Za vrijeme daljnjeg boravka u logoru u Omarskoj više me nitko nije ispitivao niti pozivao, nije me nitko optuživao ovako javno kao što su stražari prozivali druge ljude. Od posljedica "malog" udaranja, od onda kao posljedicu imam stalne prehlade koje su izazvane kupanjem tamo nekim crijevom ledenom vodome - vrući ljudi, i još nekih problema u ustima, napukla mi je ta umjetna proteza i onda mi je to još više otežalo stanje i samo sam gledao kako da preživim. Bio sam se već pomirio s tim da ako ovo duže potraje da tu života nema i da će se to teško izdržati. Doživljavanja su razna šikaniranja i maltretiranja u odlasku na ručak i u povratku sa ručka, ako bi iznemogli ljudi zaostali u nekoj koloni, u nekom trku - dobivali su redovno batine.

U toku boravka u prostorijama, u tom logoru Omarska razni ljudi su prozivani i tako odvođeni negdje odakle se neki nisu više nikad ni vratili. Mogu navesti slučajeve nekih određenih ljudi koji su tamo bili. To znam iako nisam bio direktno u njihovoj spavaonici, ali se odjek dobro čuje. Moj školski kolega M. B., koji radi u Omarskoj, koji je bio jedan sasvim običan čovjek, koji je živio od svog rada i koji je znao samo za svoj posao i kuću, tj. obitelj - on mi je često u pameti - bio je pozvan jednu večer i njemu se od tada svaki trag gubi i evo poslije izlaska iz logora, poslije premi-

ještanja logoraša iz Manjače i iz svih drugih logora, o tom se dečku ne zna ništa. Bio sam svjedok izvođenja J. M. koji je izveden iz iste spavaone gdje sam ja bio i gdje se poslije više nikad nije vratio. U toku odlaska na ručak, bilo je viđeno njegovo nepomično tijelo kako leži na travi, vjerojatno je bio mrtav. Bio sam svjedok smrti mog polubrata u logoru u Omarskoj koji je uz sve to ispitivanje dobio strašne batine i dok smo bili skupa, dok je još mogao govoriti, preživljavajući tih dvadeset dana poslije tog ispitivanja, saznao sam neke detalje o njegovom ispitivanju koliko smo to mogli reći onako tješeći jedan drugog i ispričati i prepričati one događaje otprije.

U Zagrebu, 2. travnja 1993.

- jad64

GODINA ROĐENJA: 1963.

PREBIVALIŠTE: Prijedor

NACIONALNOST: Musliman

Uhapsili su me 26.05.1992. u dvorani "Mladost" kao trenera. Došla su njih sedmorica i uhapsili nas. Razdvojili su Muslimane na jednu, Srbe na drugu i Hrvate na treću stranu. J. D. zvani S. je bio trener "Celpaka" - karate kluba. Ja sam imao s N. B. svoj klub "Sportinent". Odatle su nas prevezli njihovim policijskim kombijem. Od njih sam prepoznao trojicu. Jedan je bio džudista P., a ostao je u kao njihov komandir na Urijama u Prijedoru. Prepoznao sam još dvojicu Prijedorčana. Kad smo došli gore smjestili su me u desni hangar - prizemlje. Tu nas nije bilo jako puno. Odveli su me na kat i ispitivali.

Tu je bilo ljudi iz Kozarca, bio je jedan Ć. – R. T. To je bilo 26.05.1992. Njega je tukao D. – D. K. koji je trenirao kod mene i to je sad iskorištavao. D. T. je došao na motoru i on je tukao Ć.

Osobno poznajem D. T. On je prvo dolazio u civilnoj jakni, a kasnije je dolazio u uniformi. Tada je D. T. samo navratio i pitao: "Koga ste nam sad doveli? Ima li koji za mene?"

Tu noć je D. T. tražio mene. To je bilo 26.05.1992. Oni nisu znali da sam ja taj. On je pretežno tražio ljude koji su se bavili sportom. Najžalosnije je to što je on poznavao sve te ljude.

Jednom prilikom je mene izbacio iz svoje kavane u Kozarcu, zbog toga što sam Musliman.

Oni nisu znali tko sam i što sam. Nakon ispitivanja, kad su pitali kako me nisu angažirale zelene beretke SDA? Ispitivao me jedan stariji čovjek. Prepoznao sam jednog koji je radio u Zagrebu kao policajac. Njega sam poznao jer je nosio dvije zvjezdice i bio poručnik. Kasnije je došao jedan koji je sa mnom bio u VP, a bio je sa mnom i u srednjoj školi. Zvao se D. ili R. M. Došao je i pitao: "Koga ste to doveli?" On me čak dva puta, kad su pratili konvoje za Vlašić, molio da idem. Rekao je: "Moji ljudi te prate..." Kad je on ušao pitao je: "Odkud ti tu?" Kad sam mu rekao, rekao mi je: "Nema problema, izvedite ga dolje." Sišao sam dolje gdje su male željezne stepenice. Bio sam ispod tih stepenica. On je došao i prebacio me u Prijedor.

Na ispitivanju su najviše inzistirali, kako sam ja J., da im pričam šta su J. pripremali. Međutim, njima je bilo važno šta su J. pripremali. Ja nisam rođeni Prijedorčanin, rođen sam u Hrvatskoj kao i moj otac. Kad sam im to rekao, jednostavno su se začudili. Najviše su me pitali kako me nije tražila SDA da im obučavam ljude. Kasnije su me pitali za HDZ, a nakon toga su pitali je li me tražio itko iz SDS-a. Nisu me maltretirali. Tada je došao taj kolega i popričao s njima. Nakon toga sam se vratio s njim kući.

Dana, 31.05.1992. kad je bilo čišćenje, pokupili su nas sve. Ja sam imao trening sa djecom na otvorenom stadionu. Imao sam trening od 12:00 do 14:00. Oko 11:00 otišao sam od kuće. Tada sam čuo par granata u Čejrecima, a nisam znao šta je. Kad sam došao kući već je počelo čišćenje. Jednostavno, došao je jedan u uniformi i rekao: "Svi muškarci od 18 do 60 godina, neka iziđu na glavnu cestu. Idu u vojarnu na ispitivanje i nakon toga bit će vraćeni kućama." Ljudi su jednostavno izlazili. Nas trojica smo izišli: otac mi, brat mlađi od mene 9 godina i ja. Kad smo izišli čulo se pucaње stakla, jauci. Išla su dva tenka, oklopni transporter i autobus. Kad su nas kupili bilo ih je oko 27, a zvali su se "suha rebra". Oni su inače sa Pakraca i Lipika.

Jednog od njih sam prepoznao, kasnije sam s njim i pričao. On je provalio u kuću od A. B. - policajca. Zove se B. B. On je ranjen u Kozarcu, sjedio je pred kućom pred kojom su ubijena dvojica braće Dž. Kad smo izišli brat, otac i ja, rekli su nam: "Ruke za vrat!" Došli smo do mjesta gdje su stajali ljudi okrenuti. Naredili su nam da se okrenemo i gledamo na njive. Kasnije su išli i tukli puškom, palicom... Pred nama su ubijena dva brata i moj susjed. Prvi je ubijen S. Dž. - K. Njega je prvo jedan žuti duge kose maltretirao, nožem po licu. Njih trojica braće su stajali jedna pored drugog. Kasnije ga je odveo u dvorište iza kuće. To je bilo par metara od mene. Nakon njihova odlaska čuo se samo jauk i netko od njih je povikao: "Ubiše S.!" Poslije toga se čuo rafal.

Pošto je tu bio jedan sokak, S. mlađi brat je potrčao. Međutim, jedan sa transportera ga je pogodio snajperom. Kasnije je jedan dotrčao sa sabljom, koju je skinuo sa

zida od mog susjeda koji je to držao kao ukras. Kad je došao do S. brata, isjekao ga je tom sabljom, iako su ga već ranili u nogu. Kad sam izišao iz zatvora moji susjedi su pričali da ga je ovaj cijelog isjekao jer je to bila stara turska sablja.

Ubili su A. O. - momak od 22 godine. Kasnije je njegova majka pričala da ga je ubio jedan kolega što je radio s njim u tvornici. Govorila je da je A. bio izboden nožem.

Malo niže ubijena su dvojica isto taj dan kod zemunica koje smo kopali.

Pošto je moj brat išao prvi, jedan je došao do njega i odmah ga počeo tući. Taj što ga je tukao bio je krupan. Meni je prišao jedan sa kokardom i imao je crnu traku, a nosio je puškomitraljez 84-orku. Spustio ga je pred kuću od S. D. - Muslimana koji je bio u njihovoj vojsci. On je bio potporučnik, a ubijen je na Gradačcu. Kad je S. ubijen, obukao se njegov otac. Međutim, i on je kasnije ubijen.

Ovaj je spustio taj puškomitraljez i uzeo pušku od B. Rekao je mom bratu da legne u kanal. Kad je ovaj to rekao ja sam ga samo pogledao. Na toj pušci je imao dodatak - bacač bombi. S tim me udario pet puta i pitao: "Zašto ne padaš?" Kasnije me udario tri puta, kako je bio pijan ispala mu je puška. Nije me prestao tući, dok mi nije krv počela teći. Kad mi se to razbilo rekao je: "Sad si isti kao Gorbačov, sad možeš biti kao naš."

Kad sam pogledao u brata vidio sam da je ovaj repetirao pušku i opalio. Opalio je kao da ne puca u čovjeka nego u neku igračku. Tada sam mislio da mi je brat mrtav. Međutim, ovaj mu je pucao u uho i spalio mu uho. Treći je zagrlio mog oca i rekao: "Ne boj se čiča, ne tražimo mi takve kao ti. Ti si star, mi tražimo ovakve mlade ekstreme."

Stajao je S. O. otac od A. O. kojeg su ubili. S. je uzeo cigarete koje su mu ponudili, ne znajući da mu je možda taj isti ubio sina. Nakon toga je došao njihov glavni zapovjednik Z. N. Kad su rekli da on dolazi, sve je prestalo. Čak su nam davali vodu i sok. Prestali su jer on nije dao ubijanje. Kasnije sam njega osobno upoznao.

Poslije toga su nas potrpali u autobus. U taj gradski plavi autobus su ugurali nas oko 71. Odatle smo otišli za vojarnu. Dva sata, a možda i više nam nisu dali izići van jer nisu zali gdje i kako će s nama. Jednostavno su rekli: "Iziđite!" Mi smo izišli, već tada je počela provokacija i tuče. Govorili su: "Daj ti meni ovoga." - "Pusti... Daj mi toga" itd. Sve to smo mi gledali.

Nakon 3 ili više sati rekli su da ulazimo u autobuse. Odatle smo pošli za Omarsku preko Tomašice. Bio sam u trećem autobusu. Sve se vidjelo jer smo polako išli. Na raskrsnici pored pekare bio je rasturen jedan kamion. Tu je ležalo dvoje ljudi. Vidjeli

smo dosta leševa, a bili su: bez cipela, bez dijela noge... Prema bivšoj gostionici "Obala" ležao je jedan leš. Na raskršću prema "crvenom soliteru", gdje je bio radio Prijedor. Jedan je jednostavno iz izloga koji su bili porazbijani uzeo soka i kekisa. Kasnije je dijelio po autobusu. To je uradio jer je vidio kakvi smo. Možda dva čovjeka su bila, a da nisu bila krvava. Svi mlađi su dobili batine.

Kad smo se popeli do Čelina brijega vidjeli smo Kozarac, tu je bio kaos. Redom sve kuće su gorile. Oni su namjerno vozili polako tako da su nas ovi vrijeđali. Tako smo došli u Omarsku. Toliko nas je bilo da nas nisu mogli strpati u hale. Koliko sam uspio doznati od jednog koji mi je rekao: "Ima vas preko 4000."

Kad su izašli ljudi iz prvog autobusa, rekli su im: "Iziđite, stanite uz autobus, raširite ruke i noge!" Kad su izašli iz jednog autobusa, neke među njima sam prepoznao. Jedan od njih je rekao: "Nema više mjesta. Gdje ćemo s njima?" Jedni su govorili: "Pobij ih!" Ponovo je bio ulaz u autobus. Kad su nas ubacili, ubacili su još trojicu iz jednog kamiona. Njih trojicu su uhvatili u jednoj šumi. Među njima je bio K. J. Kad su ubacili njih trojicu rekli su: "Vozite ih dolje!" Istim putem su nas vratili u Prijedor.

Prošli smo pored par autobusa i došli smo pred SUP. Opet su pitali: "Šta ćemo s njima?" i tada su nam dobacivali. Kasnije su rekli: "Vozite ih u Keraterm!" Kad smo došli u Keraterm već je bila noć. Odmah je bio izlazak. Izlazilo nas je po 10 iz autobusa, a njih je čekalo 30. Slijedio je popis, provjera, pretres, udaranje i u prostorije. Ja sam bio u prvoj spavaoni. Nas je bilo oko 760. Približno sam znao koliko ljudi ima jer sam dijelio kruh, a imao sam jedan spisak.

Mi Puharčani smo bili sami, navečer je počela tučnjava. Tu prvu noć su doveli njih devetoricu. Bili su toliko pretučeni da se nije moglo prepoznati ni tko je, ni šta je. Svi oni su bili natečeni, krvavi, zamotani... Došao je Z. Ž. i D. K. – D., tražili su J. Njega nije bilo pa su rekli: "Sad ustanite svi i da vas gledam i vidim poznajem li koga. Koga poznam da je gdje bio osobno ću ga ubiti." Napravili smo četiri reda leđima okrenuti. Prošao je jednom i nikog nije prepoznao. Kad je prošao drugi put prepoznao je Safeta Mujkanović iz Kozaruše. Rekao je: "Ti si davao stražu, u Kozaruši na ulazu. Ti si svoje odstražario!" Taj čovjek je zaista bio na punktu. Kako je tada izveo S., nikad se nije vratio. Kasnije je ugasio svjetlo i izašao. Uz put je bilo šamaranja.

Sutradan je bila prozivka i novo dovođenje ljudi. Rekli su nam: "Počinje ispitivanje!" Nakon toga su tražili da se popišu prvo od 60 do 50 godina, od 50 do 40 godina, od 40 do 30 i od 30 pa ovamo. Mi smo napravili spiskove.

Došla su dva kao inspektora za ispitivanje. Nakon tog ispitivanja sve starce su pustili da idu. Navečer, ponovo kaos, dolazak njih pijanih. Svjetlo nam nisu palili, nisu

zida od mog susjeda koji je to držao kao ukras. Kad je došao do S. brata, isjekao ga je tom sabljom, iako su ga vać ranili u nogu. Kad sam izišao iz zatvora moji susjedi su pričali da ga je ovaj cijelog isjekao jer je to bila stara turska sablja.

Ubili su A. O. - momak od 22 godine. Kasnije je njegova majka pričala da ga je ubio jedan kolega što je radio s njim u tvornici. Govorila je da je A. bio izboden nožem.

Malo niže ubijena su dvojica isto taj dan kod zemunica koje smo kopali.

Pošto je moj brat išao prvi, jedan je došao do njega i odmah ga počeo tući. Taj što ga je tukao bio je krupan. Meni je prišao jedan sa kokardom i imao je crnu traku, a nosio je puškomitraljez 84-orku. Spustio ga je pred kuću od S. D. - Muslimana koji je bio u njihovoj vojsci. On je bio potporučnik, a ubijen je na Gradačcu. Kad je S. ubijen, obukao se njegov otac. Međutim, i on je kasnije ubijen.

Ovaj je spustio taj puškomitraljez i uzeo pušku od B. Rekao je mom bratu da legne u kanal. Kad je ovaj to rekao ja sam ga samo pogledao. Na toj pušci je imao dodatak - bacač bombi. S tim me udario pet puta i pitao: "Zašto ne padaš?" Kasnije me udario tri puta, kako je bio pijan ispala mu je puška. Nije me prestao tući, dok mi nije krv počela teći. Kad mi se to razbilo rekao je: "Sad si isti kao Gorbačov, sad možeš biti kao naš."

Kad sam pogledao u brata vidio sam da je ovaj repetirao pušku i opalio. Opalio je kao da ne puca u čovjeka nego u neku igračku. Tada sam mislio da mi je brat mrtav. Međutim, ovaj mu je pucao u uho i spalio mu uho. Treći je zagrlio mog oca i rekao: "Ne boj se čiča, ne tražimo mi takve kao ti. Ti si star, mi tražimo ovakve mlade ekstreme."

Stajao je S. O. otac od A. O. kojeg su ubili. S. je uzeo cigarete koje su mu ponudili, ne znajući da mu je možda taj isti ubio sina. Nakon toga je došao njihov glavni zapovjednik Z. N. Kad su rekli da on dolazi, sve je prestalo. Čak su nam davali vodu i sok. Prestali su jer on nije dao ubijanje. Kasnije sam njega osobno upoznao.

Poslije toga su nas potrpali u autobus. U taj gradski plavi autobus su ugurali nas oko 71. Odatle smo otišli za vojarnu. Dva sata, a možda i više nam nisu dali izići van jer nisu zali gdje i kako će s nama. Jednostavno su rekli: "Izidite!" Mi smo izišli, već tada je počela provokacija i tuče. Govorili su: "Daj ti meni ovoga." - "Pusti... Daj mi toga" itd. Sve to smo mi gledali.

Nakon 3 ili više sati rekli su da ulazimo u autobuse. Odatle smo pošli za Omarsku preko Tomašice. Bio sam u trećem autobusu. Sve se vidjelo jer smo polako išli. Na raskrsnici pored pekare bio je rasturen jedan kamion. Tu je ležalo dvoje ljudi. Vidjeli

smo dosta leševa, a bili su: bez cipela, bez dijela noge... Prema bivšoj gostionici "Obala" ležao je jedan leš. Na raskršću prema "crvenom soliteru", gdje je bio radio Prijedor. Jedan je jednostavno iz izloga koji su bili porazbijani uzeo soka i keksa. Kasnije je dijelio po autobusu. To je uradio jer je vidio kakvi smo. Možda dva čovjeka su bila, a da nisu bila krvava. Svi mlađi su dobili batine.

Kad smo se popeli do Čelina brijega vidjeli smo Kozarac, tu je bio kaos. Redom sve kuće su gorile. Oni su namjerno vozili polako tako da su nas ovi vrijeđali. Tako smo došli u Omarsku. Toliko nas je bilo da nas nisu mogli strpati u hale. Koliko sam uspio doznati od jednog koji mi je rekao: "Ima vas preko 4000."

Kad su izišli ljudi iz prvog autobusa, rekli su im: "Iziđite, stanite uz autobus, raširite ruke i noge!" Kad su izišli iz jednog autobusa, neke među njima sam prepoznao. Jedan od njih je rekao: "Nema više mjesta. Gdje ćemo s njima?" Jedni su govorili: "Pobij ih!" Ponovo je bio ulaz u autobus. Kad su nas ubacili, ubacili su još trojicu iz jednog kamiona. Njih trojicu su uhvatili u jednoj šumi. Među njima je bio K. J. Kad su ubacili njih trojicu rekli su: "Vozite ih dolje!" Istim putem su nas vratili u Prijedor.

Prošli smo pored par autobusa i došli smo pred SUP. Opet su pitali: "Šta ćemo s njima?" i tada su nam dobacivali. Kasnije su rekli: "Vozite ih u Keraterm!" Kad smo došli u Keraterm već je bila noć. Odmah je bio izlazak. Izlazilo nas je po 10 iz autobusa, a njih je čekalo 30. Slijedio je popis, provjera, pretres, udaranje i u prostorije. Ja sam bio u prvoj spavaoni. Nas je bilo oko 760. Približno sam znao koliko ljudi ima jer sam dijelio kruh, a imao sam jedan spisak.

Mi Puharčani smo bili sami, navečer je počela tučnjava. Tu prvu noć su doveli njih devetoricu. Bili su toliko pretučeni da se nije moglo prepoznati ni tko je, ni šta je. Svi oni su bili natečeni, krvavi, zamotani... Došao je Z. Ž. i D. K. – D., tražili su J. Njega nije bilo pa su rekli: "Sad ustanite svi i da vas gledam i vidim poznajem li koga. Koga poznam da je gdje bio osobno ću ga ubiti." Napravili smo četiri reda leđima okrenuti. Prošao je jednom i nikog nije prepoznao. Kad je prošao drugi put prepoznao je Safeta Mujkanović iz Kozaruše. Rekao je: "Ti si davao stražu, u Kozaruši na ulazu. Ti si svoje odstražario!" Taj čovjek je zaista bio na punktu. Kako je tada izveo S., nikad se nije vratio. Kasnije je ugasio svjetlo i izišao. Uz put je bilo šamaranja.

Sutradan je bila prozivka i novo dovođenje ljudi. Rekli su nam: "Počinje ispitivanje!" Nakon toga su tražili da se popišu prvo od 60 do 50 godina, od 50 do 40 godina, od 40 do 30 i od 30 pa ovamo. Mi smo napravili spiskove.

Došla su dva kao inspektora za ispitivanje. Nakon tog ispitivanja sve starce su pustili da idu. Navečer, ponovo kaos, dolazak njih pijanih. Svjetlo nam nisu palili, nisu

nam dali jesti. Odlazak u WC je bio po petorica iz spavaone. Ko je koga poznavao iz dobrog, možda mu je i pomogao. Tko je koga poznavao iz lošeg taj je loše i prošao.

Prilikom mog odlaska u WC, jedan je rekao: "Tu si šverceru!" Rekao sam: "Sigurno ste me zamijenili. Ja se nikad švercom nisam bavio." Pitao je: "Odakle si?" Rekao sam: "Iz Puharske." Rekao je: "Tebe tražimo!" Otišao sam u WC i bilo mi se nesigurno vratiti. Nisam znao o čemu se radi, mislio sam, da nije došlo do zabune. Pustio sam jednu grupu da ode. Sačekao sam da dođe druga. Tada sam jednom rekao: "Ti sačekaj, a ja idem s ovom grupom." Kad sam prolazio onoga nije bilo. Ušao sam u spavaonu i nisam izlazio.

Kad su naši doznali da smo mi tu, pokušali su hranu donositi. Šesti dan su nam počeli donositi hranu. Najgore je bilo navečer. Nevečer su dolazili ljudi pijani i oni koje ja poznajem. Sve to su ljudi od kojih sam se nadao da bi mi pomogli. Međutim, oni su mi odmogli, a oni kojih sam se bojao oni su mi izišli u susret.

Među ovom devetoricom koju su doveli bio je jedan kapetan u ZNG-ama i u borbi na Pakracu i Lipiku. Tražili su njega, a tukli su ga Ž. i D. Tražili su J., a kasnije su izveli njih devet. Kad su ih izveli prvo su oni morali pjevati. Pjevanje je bila najlakša kazna, a ako se ne čuje dobro, bilo je batinjanje. U zadnjoj grupi su pustili mog oca. Kasnije su postavili rešetke i počeli nas zaključavati. Kako su nas počeli zaključavati počela su i ubojstva.

Dana, 14.06.1992. dotjerali su Kozarac. Oni su izvršili čišćenje Kozarca. Pošto smo tu bili 15 dana imali smo bradu. U prvoj spavaoni su bili pretežno Puharčani. Drugu spavaonu su ispraznili da bi njih ubacili unutra. Tada su otvorili i treću spavaonu.

Navečer je počelo... Izveli su oko 80 ljudi i dali im željezne kockaste šipke 2 cm puta 2 cm. To su im dali da se tuku između sebe i gledali tko će više izdržati. Npr., ako netko nekog ne udari jako, ovaj bi uzeo i reko: "Ovako se udara!" On bi tada udarao. Naredili su im da broje udarce i da vide koliko će tko izdržati. Tada je bilo jauka...

Ne znam da li je itko ubijen tu noć. Znam samo da sutradan kad sam dijelio kruh, njih je više od polovine bilo zavijeno, razbijeno. Prva žrtva u Keratermu je bio S. J. zvani C. Navodno, njega su uhvatili s puškomitraljezom na Hambarinama i sa 500 metaka. Dali su mu puškomitraljez, prazan, morao je trčati cijeli dan oko piste i pjevati njihove pjesme. Kad bi usporio oni bi ga tukli. Kasnije je počela padati kiša, a tada su ga tukli njih deseterica. Nakon te tuče jednostavno, se dovukao polugol do vrata i na vratima je umro. Noge su mu bile vani, a glava unutra.

Poslije su ubili jednog policajca iz Kozarca, podlegao je ranama. Zvao se S. B., igrao je nogomet. Ima ženu i troje djece. On je bio drugi koji je podlegao.

Nad tim S. se svašta radilo. Kad se išlo u WC morali su se krstiti nad njim, klanjati i moliti se Bogu. Morali su mokriti na njegovo mrtvo tijelo. Sve to su govorili da radimo, a govorili su: "On je taj vaš! On vas je ukopao! Vi ste zbog njega tu. Dva dana je tu ležao, a kasnije su njih dvojicu bacili na deponij smeća. Drugi dan je došao kombi i pokupio ih. Poslije takvog maltretiranja, to je bilo sve malo. Kad su dotjerali ljude iz Čarakova, Rizvanovića, Hambarina...

Grozno je bilo kad je poginuo J. Ć. - K. Tada je poginulo njihovih 11 ljudi.

Kad su dotjerali ljude s Brda, oni su očistili i ispraznili treću spavaonu i ostavili je za ove s Brda. Neke su odmah na vagi tukli i odvajali tko je koga poznavao. Njih su strpali u jedan mali plavi kamion TAM i odvezli. Ostale su potrpali u treću spavaonu u kojoj nije bilo zraka. Prozori su bili visoki, a vrata su bila mala. Ta prostorija je bila najzagušljivija. Ta prostorija je bila 10 puta 15, a govorili su da ih je bilo oko 360. Tek peti ili šesti dan su rekli da odnesemo ostatak kruha. Međutim, nikad nije ostalo više od tri gajbe kruha. U početku sam im dijelio, tako što bi otvorio samo malo vrata i dijelio im po jednu šnitru kruha. Kad bih došao da im dijelim, napravili bi kaos. Oni su se već počeli svađati između sebe. Počele su priče da su im tu noć bacili suzavac u sobu.

Poslije toga je došla ta noć kad su ih sve... To se već prije znalo, sve je planirano, nikad više vozila nije došlo kao te noći, imali su šator na ulazu. Već je bilo pečenje, piće, pjesma, Izvodili su po 10 momaka koji su im pjevali. Tu je bilo i naših ljudi koji su s njima surađivali, a bilo je i njihovih ljudi koje su oni ubacivali k nama. Ubacivali su ih da vide kakvo mi imamo mišljenje o njima.

Jedan puškomitraljez je bio na livadi pored trojke, a oni su postavili još jedan s novim puškomitraljezom. Pošto je kruh dolazio oko 11:00, ja sam izlazio čuvati da ga kao ptice ne jedu. Međutim, to je bila njihova taktika, da se taj kruh što više stvrdne. Tako da je ručak počimao oko 16:00 ili 17:00. Kad su postavili taj puškomitraljez i pucanje je počelo oko 10:00 ili 11:00. Prvo su pucali u vis. Od oko 12:30 počelo je pucanje i tada se čuo jauk. Prilikom tih par rafala, nekoliko zrna je uletilo u našu spavaonu.

Do nas je dotrčao autoprijevoznik D. zvani K. K. Dotrčao je do nas i rekao: "Ljudi silazite s paleta i gurajte na vrata! Pobit će vas sve!" To je rekao i obratio se njima: "Ljudi, nemojte ovdje tući! Ovo su Puharičani, ovdje su već tri mjeseca." Od oko 12:30 do oko 4:30 pucanje. Kasnije se čulo samo: "Pusti onog još malo..." "Vidi onog

kako šepa..." "Idi onog dovedi nije mu ništa..." Pošto je došlo vrijeme da nam otvore ćeliju i da idemo u WC. Došao je jedan moj prijatelj, koji je bio kao vođa smjene. Kad je došao rekao je: "Trebaju mi četiri momka. Treba biti neki posao." Tada su se javili: Z. Ž., E. A., još jedan i ja. Kad sam se ja javio, on mi je rekao da ja ne idem. Ja sam htio ići da vidim šta su oni napravili. Kad smo izišli rekli su nam da uzmemo neke majice. Uzeo sam svoju crvenu majicu, ovi su uzeli još neke stvari i izišli smo. To je bilo grozno vidjeti! To što sam tada vidio, ne bih volio vidjeti ponovo, a ne vjerujem da ću ikada više i vidjeti. To je bilo nešto nemoguće! Inače ne mogu podnijeti takvo nešto, ali tada sam htio vidjeti. Već tada mi se počelo magliti pred očima. To je bio leš na lešu, to su bila tijela raskomadana: bez glave, ruke, noge, utrobe, mozga... Vani ih je bilo oko 100, a možda i više. Oni koji su bili ranjeni, pokušali su bježati. Međutim, to je bilo "pusti onog neka odmakne što više". Dok su ih ubijali čuo sam kako govore: "Hajde za kutiju cigareta, 'ko će prvi onog pogoditi." Vrata su bila cijela izbijena od metaka. Dojnji dio lima je bio odvrnut, kako su oni izlazili.

Rekli su nam da uzmemo japaner koji je bio za smeće. Rekli su nam da stavimo jednu dasku na taj japaner i da ih slažemo od deponije smeća, od kraja te zgrade prema glavnoj zgradi i prema pisti. Tada su svi bili plavi. Imali su nekakve kvržice, kao lješnjaci, po tijelu. To sam kasnije doznao da je to jednostavno nasilna smrt. Kad su ubili mog profesora B. H., tada sam vidio kako te kvržice iskaču.

Ja nisam mogao trpati, nego sam vozio kolica. Tu su mogla stati po četvorica. Jednostavno, kao vreće su samo ubacivali. Jednog smo stavili na početak, a drugog na kraj daske tako da održava ravnotežu. U toj prostoriji je bilo krvi do koljena. Pošto je ta prostorija bila za odlaganje gline, kako ovaj rovokopač zahvati tako napravi rupu. Sve to je bilo poravnano krvlju.

Dok smo kupili te mrtve, pao sam u nesvijest. Kasnije sam otišao u WC, malo se osvježio i vratio se nazad. Ovaj mi kaže: "Nemoj to jer će trebati još nešto. Idi unutra." Nisam htio jer me to interesiralo. Kad mi je drugi put bilo zlo, otišao sam u WC i povratio. Oni su ostali i kupili. Kad su te pokupili, bilo ih je mrtvih oko 147. Bilo je i ranjenih. Tko je mogao izić, izišao je. Tko nije mogao izići, iznosili su ga. Ja sam sjedio i gledao. Njih je bilo 64 ili 62. Kad su oni izišli, tko je mogao stajati stajao je, pretežno su sjedili.

Tu je bio jedan maloljetnik koji je bio ranjen u leđa. On im se nije htio javiti nego je prilikom odlaska u WC ostao u našoj spavaoni. Njega sam vidio i poznao sam dosta mrtvih koje sam poznavao. To su: braća Ž. – S. i S., vidio sam prijatelje koji su sa mnom išli u srednju školu, otac i dva sina iz Tukova.

Nakon toga, došao je šleper i dvije cisterne. Rekli su nam: "Vi se odmorite. Sad nam dajte 20 svježih ljudi, nije bitno iz koje spavaone!" Tada se javio brat od Č., N. i još 19 momaka... Jednostavno, bacali su ih na kamion. Kasnije su ih samo malo posložili. Kad su vidjeli da ne može toliko stati, bacali su ih do pola kamiona. Kad su ovog jednog bacali, čuo sam da je nešto puklo. Pogledao sam i vidio da je ovom jednom mozak ispao i ostao na travi. Tu su strpali i ranjнике. Kad su ovi momci počeli silaziti s kamiona rekli su: "Neka vas, idete i vi da ih zakopate i vraćate se." Međutim, nikad nitko nije vraćen. Kamion je išao prvi, a za njim je išla cisterna i prala krv koja se slijevala sa strane. Odatle su pošli prema Kozarcu. Druga cisterna je išla iza i potpuno sve čistila. Što je otišlo u tom kamionu, bio je najveći pokolj. Sutradan je isto bilo.

Kad sam kasnije dobio radnu obavezu, doznao sam ime čovjeka. Išli smo na Mrakovce po drva. On je počeo pričati od punkta Orlovaca prema gore. Išli smo preko Kozarca, na Kozaru nositi drva. Ne znajući da sam Musliman, počeli su priču on i B. K. - B. direktor koji je ostao u Prijedoru. On je u M. kući. Jedan od njih je njemu par puta htio kazati. Međutim, ja sam sjedio između njih i počimo sam priču. Vozač se zove P. K. - L. On je pričao i tada je rekao pred mojim bratom i još jednim Muslimanom. Na toj radnoj akciji smo bila nas trojica Muslimana i njih dvojica. On je rekao: "Ja, ono što sam otjerao iz Keraterma, bilo je najgore u mom životu." To se i po njemu vidjelo. Nije mogao istjerati kamion u rikverc, kad je počeo tu priču. Pričao je: "Ja sam te ljude odvezao u rudnik Tomašiću, a oni su završili kao ona prašina crvena što je tamo." - "Kako ti to znaš?" Rekao je: "Kako neću znati, kad sam ja taj kamion vozio." Tada sam ja malo izletio kad sam rekao: "Znam i ja sam bio u Keratermu." Na to je on rekao: "Ja sam samo prikolicu otkacio i ostavio je!?" Čim je on rekao da su oni završili kao prašina, vjerojatno su svi završili u drobilici.

Sutradan navečer, ubijeno je oko 24 ili 26 ljudi na isti način. Bilo je i nekoliko ranjenih koji su takođe' odvezeni u nepoznatom pravcu. Za njih nitko ništa ne zna. To je bilo krajem sedmog mjeseca. Kad su čuli da je Trnopolje kao sabirni centar, svaku priliku su iskorištavali da se što više izivaljavaju. U Keraterm su dovezene i žene, a nakon toga su poslone u Omarsku.

Dana, 05.08.1992. dovezeni smo u Trnopolje. Tu sam ostao 8 dana. Osmi dan sam izišao na osnovu zakona o iseljenju, na osnovu materijalnog stanja. Kad sam otišao u vojni odsjek da se odjavim, nisu mi dali. Tako sam ostao kod kuće.

Kad je došla 1993. u svibnju su otvorili ponovo Keraterm i tamo sam opet bio 17 dana. Tada je bilo gore nego ova tri mjeseca. Tada sam doživio ono što nisam prije. To je bilo 6. ili 7. svibnja 1993. Tada su pokupili sve poznatije Prijedorčane koji su

ostali. Pokupili su Abaza - mesara. Od nekog su jednostavno imali šta tražiti. Mene su pokupili ispred jedne kavane, kao otkud ja imam novce da budem u kavani. Drugog su doveli za ribu, kao zašto krađu ribu. Neke su pokupili sa poljane, kao zašto slave što je Bosna i Hercegovina priznata.

Ispitivao me običan vojnik koji je nosio kapu. Jednostavno kao njihov gardista. Bio sam u zadnjoj spavaoni, a tada je ispitivala i kupila njihova VP. Garažna vrata su se dizala, dok sam se sagnuo da uđem, tada je palo na desetine udaraca. Normalno, tada nisam ni ušao, tu su me pretukli. Kasnije sam samo čuo kako govore: "Evo još jednog!" Ovi su me malo umili, tako da sam došao sebi. Tu ih je bilo 12, a ja sam bio trinaesti. Tu je bio: T., A. - mesar... Izvodili su jednog po jednog, kako je kome na um palo.

Sutradan, prilikom odlaska u WC zaustavio me jedan i pitao za moj motor i da li bi mu ga htio dati da ga on čuva. Rekao sam mu: "Moj motor je otišao dok sam prošle godine bio ovdje na istom mjestu, samo druga spavaona." Navečer je opet bilo maltretiranje, tuča. Navečer je dolazila civilna policija i tu sam osjetio šta je tuča. Meni su govorili: "Da vidimo hoćeš sad tući Srbe!? Rukavice više nikad nećeš na ruke navući!" Jednostavno, tjerali su me da ih mrzim. Nisu nam dali da budemo u istim prostorijama. (...)

Nas 13 je bilo u jednoj garaži. Pošto sam bio dobar sa odvjetnikom M. - M. D. (njega poznajem iz Zagreba, kod njega sam i spavao), zahvaljujući njemu ja sam sad na slobodi. Nisam 21 noć smio noćiti kod kuće. Sve to zahvaljujući našim Muslimanima.

Iz Prijedora sam izišao 22.12.1993. zahvaljujući ovoj ženi koja je otišla za Englesku.

To mi je pričao susjed M. V. Već tada se nagovještavalo kako oni zovu 100% čišćenje Prijedora. U mojoj ulici su bile 42 muslimanske kuće, a ostalo je oko 17 kuća u kojima su ljudi ostali. Kasnije su počele dolaziti izbjeglice koje oni nisu dirali. Zahvaljujući tim ljudima ja sam morao napustiti svoju kuću.

Prvi put sam pretučen oko 4:00. Prvo su pretukli mog brata. Njih 7 je došlo kombijem oko 12:00. Već tada se počelo pričati o radnoj obavezi. Govorili su da se treba prijaviti sve nesrpsko stanovništvo, da bi se dobila kartica za kretanje. Kasnije smo na tu karticu pisali radnu obavezu.

Odveli su mog brata kombijem i istukli. Pokupili su nam sve iz kuće. Nakon mjesec dana došla su trojica policajaca po mene. Svezali su me za drvo i tukli oko sat vremena. Četiri dana nisam mogao ustati. M. M. je otvorio "tekvando" u školi u dvo-

rani. Pošto sam od ranije radio sa djecom pitao me da ih ja treniram. Rekao sam: "M. ja sam svoje ovdje u Prijedoru, izgleda završio." On je htio da mi pomogne, govorio je da će mi dati potvrdu. Kad mi je dao potvrdu počeli su problemi. Patrola je dolazila i pitala: "Tko si ti? Odkud tebi to? itd. Kad su me istukli, šutio sam i ništa nisam o tome govorio.

Dana, 01.12. istukli su mog oca i brata, nazvali su me i rekli da dođem oko 1:00. Tada su rekli da se sa svim oprostim jer se neću vratiti. Nakon toga nisam više htio ni ići u SUP. Otišao sam do M. i sve mu ispričao. Kad je on vidio mog oca, a njegova žena je radila u domu zdravlja kao medicinska sestra, otišli smo kod načelnika SUP-a i ispričao sam sve što je bilo. Tada sam riješio na sve i ništa. Kod svojih susjeda Srba sam išao spavati. To me spasilo, bježao sam im, a oni su me tražili. Skakao sam i sa terase pa bježao. Tako su došli oko 4:00 kad se nisam nadao i pretukli me. Tražili su da se javljam svaki drugi ili treći dan, a ja to nisam htio. Mislim da sam odradio i previše za njih.

Moja tetka je izišla 28.12. U njihovom „Srpskom glasu“ izišla je potjernica s mojom slikom. Tražili su me živog ili mrtvog, a ucjena je bila na 7000 DEM. Njihov odvjetnik mi je pomagao i zahvaljujući njemu izišao sam 22.12.1993.

U Gašincima, 01. srpnja 1994.

- jad65

GODINA ROĐENJA: 1929.

PREBIVALIŠTE: Donja Puharska

NACIONALNOST: Musliman

Taj dan kad se to dogodilo bio je ponedjeljak navečer, 14.03.1994. Tu večer sjedili smo do oko 23:00 u mojoj kući. Kako je kod susjeda pas zalajao žena mi je rekla: "Iziđi i vidi..." Na to sam ja izišao i nikog nisam vidio. Kako sam ja pogledao na prozor netko je zalupao i zapucao. Pucalo je sa tri strane kuće. Ona je ušla kod mene u sobu i rekla: "Zovi telefonom!" Otišao sam do telefona, čuo sam kako je žena povikala: "O, D.!" Taj D. je bio naš susjed Srbin. Nakon toga on je sasuo rafal u nju i rekao: "Hajde sad zaviči o D.!" Kasnije sam čuo kako je ona jeknula. Nakon toga je nisam više čuo. Tada sam se ja vratio iz sobe, vikao sam, ali nisam smio paliti svjetlo. On je pucao iz vana i ubio je. Kad sam upalio svjetlo vidio sam da je ona već mrtva. Ležala je na leđima, a ne znam s kojeg prozora je ubijena jer su obadva prozora razbijena. Mislim, da

ih je najmanje bilo četvorica oko kuće. Po tom pucanju najmanje ih je bilo četvorica. Kad sam ja počeo dozivati susjede netko je sasuo rafal u kuću S. A.

Nakon toga došla je policija (srpska) i vidjela da je ona mrtva. Vratili su se i rekli: "Imamo još ovakva dva slučaja!" Tada su otišli odatle. Kad su oni otišli stavili smo je na krevet, a ja sam otišao kod susjeda da prenoćim. Nisam smio noćiti u kući jer su svi prozori bili polupani. Oko 5:00 došla je njihova neka sudska komisija. Međutim, vidio sam da od toga nema ništa. Oni su jednostavno obavljali samo svoje formalnosti. Moju suprugu su okupale žene. Odatle smo je odvezli u Puharsku i pokopali. Kako nismo smjeli ništa imati, samo smo je pokopali. Odatle smo se morali sklanjati i vraćati kući.

Kad sam došao kući došli su iz UNHCR-a. Oni su me malo ispitali i ostavili mi broj telefona. Rekli su mi: "Nazovi nas u ponedjeljak i pitaj kad ćemo te evakuirati." Kako sam spavao kod brata, od njega sam ih nazvao. Isti dan sam iselio iz kuće jer je L. T. odmah došao pred moju kuću i tražio da se iselim. On je iz Jaruga kod Kozarca. Prije toga nazvala je E., ali je on već bio pred kućom. E. mi je rekla: "Ima jedan fin čovjek koji bi uselio u tvoju kuću. Slažeš li se ti?" Rekao sam: "Šta ću ja, kuća je već prazna. Ja ništa ne mogu komandirati, da sam mogao ja ne bih bio ovdje." Tada mi je ona rekla: "On je fin čovjek..." Rekao sam joj: "Neka on samo useljava. Ne smetam nikome." Na to mi je ona rekla: "Dođi ti sutra da ga upoznaš."

Sutradan sam otišao da ga pitam bi li dozvolio da dam B. - mesaru sijeno. Sa B. sam se dogovorio da mu dam moje dvije krave i sijeno. Došao sam ujutro, dočeka me sa bagerom i E. Tada mi je rekla: "Ovo je taj čovjek koji je uselio u tvoju kuću." Rekao sam: "Neka je." Tada sam mu pokazao šta se nalazi tu. Rekao sam mu i koliko ima zemlje. Tada sam mu rekao: "Ako hoćeš radi, a ako nećeš to je tvoja stvar." Nakon toga sam ga upitao da li mogu odvesti sijeno. Rekao mi je: "Možeš odvesti, samo mi ostavio malo da ja mogu hraniti konje." Sve što je ostalo u mojoj kući robe, sve do zadnje krpice su odnijeli. To su iznijeli u vrt i zapalili. Mislio sam: kad su mi ubili ženu i sve razbili, svejedno mi je. Nakon toga on mi je rekao: "Ovo je tebi netko uradio za 50 DEM. Znam da ti je žao kuće, dođi ti..." Tada sam mu rekao: "Pa, on je planirao da i mene ubije!?" Rekao mi je: "Da, sigurno." Na to sam mu rekao: "Pa, kako ću ja doći do moje kuće, može me i iza moje kuće ubiti." Poslije toga sam išao do jedne susjede koja je bila blizu moje kuće.

Nazvao sam ove iz UNHCR-a, tada su mi rekli: "Sutra će doći naš predstavnik u Prijedor, a ti se s njim sporazumi." Kad su oni pošli rekli su mi: "Nazvat ćemo te za 10 dana." Oni su dolazili u prostorije srpskog Crvenog križa jer je bila "gužva" u Prijedoru kad su dovezli srpske vojnike.

Kad su došli ovi iz UNHCR-a pitali su me: "Znaš li ti za to pismo?" Rekao sam da ne znam, rekao sam šta se sa mnom dogodilo. Tada su mi rekli: "Mi smo se dogovorili da te izvučemo 31.05.1994." Kasnije su me nazvali u ponedjeljak, za utorak. Više puta su me vraćali sa Orlovaca, jer je srpska policija tražila potvrdu kome sam dao kuću. Odatle su vratili mene i predstavnike UNHCR-a nazad u SUP. Morao sam ostaviti kuću izbjeglici, a ne domaćem čovjeku. Odatle su me vraćali i kući. Rekao sam im da slobodno idu u moju kuću, ali da nema ovog stana. Tada su se oni dogovorili da mi daju potvrdu, a da će oni odnijeti i potpisati to sutra. To je bilo 31.05.1994. Predstavnici UNHCR-a nisu mogli ništa jer im ovi nisu dali proći. Od predstavnika UNHCR-a znam samo jednu koju zovu J. Ona je prevodilac.

U Gašincima, 1. srpnja 1994.

- jad66

GODINA ROĐENJA: 1971.

PREBIVALIŠTE: Brezičani

NACIONALNOST: Musliman

Kad je bio napad na Prijedor bio sam u Starom Raškovcu. Bio sam kod brata A. Oko 18:00 sati naišla je srpska vojska. Oni su išli redom od kuće do kuće i govorili: "Izlazi!" Kad su došli do nas četvorice, poredali su nas ispred kuće. Tada su nas jedni htjeli klati... Kasnije su rekli: "Idete u Prijedorski SUP samo na ispitivanje. Ne brinite!" Sve su strpali u autobus i pošli smo. Došli smo u SUP i nismo ušli u prostorije, nego smo izišli na neko parkiralište. Odmah tu je bio pretres. Tu je počela tuča kundacima, cipelama... U tom dvorištu smo se zadržali oko 45 ili 60 minuta. Tu su nam rekli da uzmemo svoje stvari i odatle nas odvezli za Omarsku.

U toj akciji čišćenja su predvodili Prijedorčani i iz Bosanskog Novog koji su se zvali "suha rebra". Iz SUP-a znam jednog Z. kojeg zovu V., a znam i Z. Ž. U Omarsku su nas vozili preko Čele na Maričku. Kad smo izišli u Omarsku na pistu vidjeli smo krv. Tu su nas pretresli. Na pisti smo bili cijelu noć. Ujutro oko 9:00 ili 10:00 došao je Đ. na motoru i tražio nekog Hodžu. Stražar mu je rekao da taj nije tu. Kasnije je otišao tamo gdje su bili Kozarčani. Tada je ispalio jedan rafal iz mitraljeza, vidjeli smo dvojicu ranjenih, jednog mrtvog, a četvrtog je odveo niz put iz logora. Tamo je bilo svega i svačega.

Drugi dan, pred mrak išli smo na jelo. Odveli su nas u prostoriju gdje su se presvlačili radnici, a gore, na katu, su ispitivali. U početku su se svi nadali da ćemo za dva ili tri dana biti pušteni. Tako smo se nadali, dok Ž. nije izveo: K., S. F., B. i A. Rekao je kao: "Došao sam da vas posjetim!" Nakon sat vremena vratio ih je na nosilima jer su bili tako prebijeni. Drugi put je došao N. J. (sin M. J.) i izveo B. On je pretukao B. Dolazili su ti Prijedorčani kao izvlačiti svoje prijatelje, a zapravo su ih ubijali. M. T. – M., nije preživio taj logor jer je ubijen. (...)

Najteži dan u Omarskoj mi je bio kad sam trebao ići na ispitivanje. To je bilo 26.06.1992. Ostalo je oko 68 nas neispitanih. Odveli su nas u jednu garažu u kojoj je bilo još 30 Kozarčana. Malo je falilo da ne padnem u nesvijest od smrada. Tu je bilo oko 168 ljudi. Tu sam bio oko 3 sata dok nisam došao na red. Stražar bi samo došao i izvodio po redu. Dok bi išao gore, čuo sam kako tuku ljude na ispitivanju. Mene je ispitivao jedan mlađi čovjek iz Banja Luke. Imao je do 35 godina. Na ispitivanju sam bio oko pola sata. Kao znao je da sam ja bio učesnik u napadu na Prijedor. Pitao je kako sam ja tu bio, kako je to bilo... Govorio je kako sam ja bio organizator i kako sam pušku i odijelo bacio u neku živicu i kako sam pobjegao kući. Uvjeravao sam ga da ja to nisam. Rekao sam mu: "Možete me ubiti, ali ja to nisam bio." Pitao me jesam li švercao devizama, rekao sam: "Nisam nikad u životu." Nakon toga on i ja smo se smirili. Pričali smo o glazbi, o životu. Nakon toga mi je rekao: "Ti si bio u napadu na Prijedor! Koliko si Srba ubio?" Rekao sam da nisam ni jednog. Pitao me jesam li kažnjavan prije rata, rekao sam da nisam. Tada mi je rekao: "Ako si bio kakav lopov, ubit ću te! Ako nisi vidjet ćemo." Otišao je tamo i vratio se sa mojom "ličnom kartom", dao mi je "ličnu kartu" i rekao: "Dobro je, neću te sad ubiti!" Napisao je izjavu koju sam ja dao, tada je rekao: "Hajde borac dobrovoljac, slobodan si!" Izišao sam van i vidio 5 ili 6 stražara kako tuku ove koji su išli na ispitivanje. Došao sam do tih stražara, a tada je izišao ovaj što me ispitivao i rekao im: "Pustite ga! Neka ide, nemate od toga ništa!" Ovaj jedan je pitao: "Da ga ubijem ili pošaljem na razmjenu!?" Na to je ovaj rekao: "Ne vrijedi on za jednog Srbina, pusti ga..." Kad sam sišao u tu garažu gdje sam i prije bio, ljudi su me tako gledali da sam jednostavno pobjedio.

U toj prostoriji sam ostao do kraja. Vidio sam masu pretučениh ljudi, koji su umirali. Jednostavno bi ga tukli dok ne vide da će umrijet. Kasnije bi ga donijeli do nas da živi među nama još oko 20 minuta i tu umre. Oni koji su na takav način umrli su: T. M. – M., E. ... Zaista je bilo dosta ljudi. Pojavila se i dizenterija, a lijekove protiv dizenterije nismo dobivali. Poslije 22:00 izvodili su ljude koji se nisu više vraćali. To su radili na njihov poznat način. Govorili su: "Hajde ovamo, neće ti ništa biti, trebaš nešto da potpišeš!" Nekad bi govorili: "Treba te kolega!" Kad bi odvodili te ljude, nikad se više ne bi vratili. Jednostavno, to je bilo ubijanje.

Jedan stražar nam je priznao. Govorio je: "Nama ti inspektori ostave spisak ko- ga treba likvidirati." Nas logoraše su podjelili u tri grupe "A", "B", "C". Rekao je da su grupu "A" totalno očistili. Grupa "B" je trebala za razmjenu, a "C" je išla u Trnopolje u tzv. "sabirni centar".

Kad su pljačkali, izveli bi logoraša do vrata i rekli: "Hoćemo za 20 minuta 500 DEM!" Kasnije bi rekli: "Ako ne nađete 500 DEM... Ubit ćemo ga!" Netko je zašivao u odjeću novce i ljudi su davali tko je šta imao. Jedno vrijeme su tražili samo satove i to "SEIKO". Neke ljude koji su bili bogatiji odvodili su i kućama iz logora da im nađu ili otkopaju novce, zlato i sl. Znam da su od: D. C., K., A. i R. tražili novce. Kako sam čuo od njih su tražili i po 100 tisuća DEM, oni su im i davali svoju garanciju da će ih pustiti iz logora.

Ja sam bio u prostoriji u kojoj je bio i gradonačelnik M. Č. Oni su imali isti tretman prema Č. kao i prema nama, a možda i gori. Oko 23:00 prozvali su ga i rekli: "Č., odi ovamo!" Kako je imao sako, htio ga je uzeti ali ovaj stražar mu je rekao: "Ne treba! Ne treba, vratit ćeš se odmah!" Poslije te noći nitko ga više nije ni vidio.

Profesora A. P. prozvali su oko 22:00. Odveli su ga na kat gdje ga je inspektor ispitivao. Tukli su ga do oko 4:00, a kasnije ga vratili. To je bilo 15. na 16.06.1992. Čuli smo jauke i kako ga tuku.

Profesor T. mi je pričao kako su njega vodili četvrti put. Rekao je da su ga odveli tamo gdje su klali krave i: "Kad sam tu ušao vidio sam čovjeka kako leži, a u glavu mu zabodena sjekira." Rekao je da je mislio da će i njega ubiti. Međutim oni su uzeli kolce i samo su htjeli da mu prebiju ruke i noge. Kasnije su ga donijeli poslije premlaćivanja (četvrti put). Ne znam kako je taj čovjek mogao ikako da živi.

I. J. su isto jednu noć izveli. On se nikad nije vratio.

Na ručak smo mogli ići oko 9:00 ili navečer oko 20:00 sati. Tamo se nikad ništa nije znalo. A znalo se dogoditi da nikako ne jedeš. Dobivali smo nekakvu vodenu "čorbu", kako smo je mi zvali - smiku. To smo dobivali jednom na dan. Imali smo vode, ali ta voda nije bila dobra za piti. To su nam čak i stražari rekli. Stražari su s nekog izvora donosili i prodavali vodu. Tko je imao novaca, mogao je kupiti vodu koja je koštala jednu milijardu njihovih dinara. U zatvoru sam bio do 06.08.1992. Odatle su neke odvezli za Manjaču, a nas oko 730 dovezli su za Trnopolje. U Trnopolju sam bio 11 dana.

Iz Trnopolja sam izišao sa potvrdom. Mogao sam izići samo ako sam otišao u SUP i izvadio rješenje za iseljenje. Jedino tako sam mogao izići. Jednostavno, odjavio sam se da više ne živim u toj općini.

Kad sam došao kući, moji susjedi Srbi su se iznenadili. Svi oni su mislili da sam ja mrtav. Jedni su pričali: "Naša vojska ne tuče. Oni su prava vojska." Ništa im nisam smio reći iako su me ispitivali. Neki su mi čak gledali zube jer su čuli da oni tamo tuku. Kod kuće sam bio oko mjesec dana, a kasnije sam morao i kuću napustiti jer su je zapalili. Kuću su mi zapalili Brežičani, a zapalili su je 19.09.1992. Iz kuće sam izašao dan prije jer nisam mogao više izdržati. Tu večer kad mi je kuća zapaljena poginulo je 6 ljudi. Ljudi koji su izgorili su: A. D., B. D., M. D., B. D., Dž. H., S. T. Četvero D. su izgorili u kućama. Opkolili su ih i zapalili kuću benzinom. Dž. su namamili iz kuće, ubili i zapalili na sijenu. S. su tjerali i na kraju ubili u nekim njivama.

Nakon toga sam živio u Raškovcu, a živio sam kao u kućnom pritvoru. Jednostavno, nigdje nisam ni izlazio jer nisam ni smio. To je bila jedna vrsta logora jer svaku noć čekaš hoće li netko doći da te ubije.

Sada su u Prijedoru izmislili i radnu obavezu za Muslimane od 18 do 55 godina. Radnu obavezu su uveli 07.09.1993. Oni su preko radio Prijedora dali obavijest, a bili su i plakati. Na tim palakatima pisalo je da se nesrpsko stanovništvo mora javiti u taj "vojni odsjek".

Kao i svi ostali morao sam se prijaviti. Prvi put sam pozvan na tu radnu obavezu 20.12.1993. Ta radna obaveza sastojala se u tome što sam morao ići u Brčko na ratište. Bili smo u civilnom odjelu. Oni su nam nudili odijela, međutim ta odijela nismo smjeli oblačiti jer bi nas oni s druge strane pogodili metkom. Pravili smo im rovove, kopali kanale. Tu sam bio oko 50 dana. Gore nisi imao nikakva prava. Tu je bio kaos jer se pucalo. Njihova crta je bilo oko 30 metara od naše. Ljudi s druge crte su znali tko smo mi i zbog toga nisu pucali. Tu se moglo prijeći, samo što bi oni ubili moje roditelje ili ove koji su bili tu sa mnom. Ljude iz Prijedora vodili su na Gradačac, a neki su išli i na Teševo. To je prisilni rad, ljudi moraju ići na prvu crtu. U Prijedoru ima ljudi koji su poginuli na Gradačcu, a ima i ranjenih. Gore gdje sam ja bio na radnoj obvezi, bilo je ljudi koji su bili u Omarskoj. Prvo što im je bilo kad smo došli gore pitali su: "Je li itko bio u logoru?" Gore smo bili samo nas dvojica iz logora pa smo se dogovorili da kažemo da nismo bili u logoru. Kad su ih sve ispitali, jedan vojnik je rekao: "Ma, pusti te ljude oni su lojalni našoj vlasti. Oni nisu nigdje privođeni." Jedan me čak prepoznao i nagađao tko sam. Htio je da mu nešto kažem, čak je rekao da je on bio u Keratermu. Međutim, ja mu nisam htio ništa reći. On je bio u Omarskoj, a ne u Keratermu i on me tukao. Imao je naočale, bijelu majicu, krupniji. Prije nego ćemo poći od tuda, rekli su nam: "Vi morate ovdje opet doći. Vi ste sada mobilizirani u radni vod."

Kad sam došao kući roditelji su mi rekli da sam dobio neke papire (vizu i sl.) i rekli su mi da su mi izvadili potvrde koje se vade u Prijedoru. Kasnije su mi rekli da

samo čekam konvoj. To je bilo 14.02.1994., a čeka sam sve do 03.05.1994. kad sam jedva uspio izići.

Dana, 29.03.1994. na prvoj crti u Bihaću nestalo je osam prijedorskih policajaca. Kad su dovezli šestoricu policajaca u Prijedor svim Muslimanima su isključili telefone. Odmah smo znali da će se nešto dogoditi. Toga je bilo i prije jer su ljudi preko noći nestajali. Ta "ofenziva" na Muslimane trajala je tri noći. Tu su se čule bombe, detonacije, eksplozije, pucnjava... Po cijelu noć nisi spavao, nikog nisi mogao zamoliti za pomoć. Bilo je preko 20 žrtava. Kad su predstavnici Međunarodnog crvenog križa dolazili, oni im nisu dali da slikaju to, slali bi ih na krivu adresu, lagali su ih... Kasnije su im jednostavno zabranili ulaz.

Kad se digla kampanja protiv njih, govorili su: "Neće biti radne obaveze, ići ćete i ako hoćete možete napustiti to." Čak je njihov predsjednik Karadžić potpisao na Palama, za evakuaciju Muslimana iz Prijedora. Međutim, to je odjednom stalo. Najniže, i najprljavije poslove u Prijedoru radili su Muslimani: čišćenje ulica, rad na poljoprivrednim dobrima, pošumljavanje, pokapanje njihovih mrtvih... To je nešto najgore! Čuo sam da su u Novom gradu mobilizirali i žene koje rade kao i muškarci.

Dana 29.03. ubili su T. H., a njenog muža Š. su ubili drugu noć. Prvo su im provali vrata i ubacili bombu. Nju je ranilo i iskrvarila je. Odvezli su je u bolnicu, ali kako su joj ranu samo previli ona je do jutra umrla. Drugu noć su se vratili i ubili joj muža. Vjerojatno je zaspao. Dobio je metak u čelo. Stradala je i obitelj F. R., njih troje.. (izostavljen je mučan opis stanja u kojem su pronađene žrtve, op. ur.) Više se ne zna tko je, a tko nije poginuo. Svako jutro samo čuješ - poginuli ovdje, poginuli tamo. Za predsjednika općine došao je K. iz Busnova. Svaku večer se pije po kavanama i kaficima. Nakon toga ga kroz grad voze u kolicima tako pijanog. (...) Vidio sam i bivše logoraše da oblače "četničku" uniformu. Obukao se jedan Z. koji je sa mnom bio u Omarskoj u logoru. Njemu su tamo slomili tri rebra. Jednostavno, cijeli je bio prebijen. Jedan brat mu je poginuo sa onih 19 u Batkovićima u logoru. Jedan je otišao s Manjače u London, a on je ostao tu i obukao se. Dobio je pušku koju nosi sa sobom u grad.

Kad se dogodio ovaj zadnji pokolj došli su predstavnici Međunarodnog crvenog križa, a prevodila im je na njemački jedna Srpkinja iz Banja Luke. Što god su ljudi govorili ta Srpkinja je sve prevodila suprotno. Sreća je u tome jer je tu bila jedna S. koja je znala njemački. Kad je to S. čula počela je galamiti i rekla predstavnicima Međunarodnog crvenog križa da ona ne govori ono što taj čovjek govori. Tada im je ona rekla šta se tu dogodilo. Nakon toga oni su nas pokušavali izvući na sve moguće načine. Čak su, javno, preko radio Prijedora govorili da su dobili suglasnost od Srba... Međutim to su bila samo srpska obećanja.

Predstavnici Međunarodnog crvenog križa vodili su neke ljude na spajanje porodica. Ljudi iz Međunarodnog crvenog križa su dosta ljudi izvukli na spajanje obitelji. Od ovih koje poznajem imenom su: S. S. - zubar, B. D. - načelnik SUP-a, K. - predsjednik, R. Z. - pukovnik. Z. je sad na Gradačcu. Tamo je bio jedan Srbin od 20 godina koji je iz Omarske i koji mi je htio pomoći. Doselio je u moju ulicu jer njihovi borci dobivaju tu kuće. Kad je bilo najgore došao je do mene i rekao: "Čujem da će biti svega u Prijedoru." Svi oni su znali kad su doveli tih šest (od osam nestalih, op. ur.) policajaca da će biti masakr po Prijedoru. Rekao mi je: "Ako se bojiš, dođi kod mene i spavaj. Ja imam pušku u kući i ako tko dođe na vrata ubit ću ga!" Nisam mu vjerovao jer je mlad i obolio je na živce, a iz Omarske je. Rekao sam mu: "Šta bude, bude spavat ću u svojoj kući i neću nigdje ići." Bilo je maltretiranja ljudi i žena na ulici. Muslimani i Hrvati koji su ostali tamo moraju prodavati namještaj iz kuće. Ako bi netko prodavao mlijeko na tržnici, oni bi im prosipali. Privodili bi ih u SUP i pitali - Imaš li dozvolu za ovo ili ono. Npr., policajac te zaustavi, vidi da si Musliman i opali ti par šamara. Sreća je bila da ti opali par šamara, a da te ne odvede u SUP, svima je bilo poznato šta se radi u SUP-u.

U Crnoj Dolini gdje se vadi bijela glina, jedan čovjek mi je pričao da su prošle godine ljude izvodili iz kuće. Izvodili bi ih po noći u pidžamama i nikad više ih ne bi dovodili.

Kad bi policija uhvatila nekoga, odvodili bi ih na Bukovu Kosu, a gore su ih ubijali. Tu je stradao jedan koji je bio sa mnom u Omarskoj. To je I. P., svirao je po gradu i bio nastavnik glazbenog. Njega su tukli i urezali mu šahovnicu na leđima.

U Prijedor su se naselili Srbi iz Bugojna, Travnika, Zenice, Kladaše, Tuzle, Gline, Topuskog...

Kad su me zarobili imao sam 80 kg, a kad sam izišao iz Omarske imao sam oko 61. U Omarskoj sam bio od 30.05. do 06.08.1992. Osjećam da me desni bubreg boli i koljena me najviše bole.

U Gašincima, 4. svibnja 1994.

- jad69

GODINA ROĐENJA: 1975.

PREBIVALIŠTE: Prijedor

NACIONALNOST: Musliman

Dana 30.05.1992. bio sam u kući jer mene nisu odmah odveli u Keraterm. Oni su išli po kućama i čistili iz Jelovca. Meni ni jedan nije bio poznat. U kuću je ušao jedan čovjek s bradom i pitao: "Ima te li oružje?" Mi smo rekli da nemamo, iako smo to rekli on je tražio po kući. Kasnije je izmaknuo jedan krevet i rekao da mu pokažemo dokumente. Ja sam mu pokazao i tada je rekao: "U redu!" Prije nego je izašao rekao mi je: "Nemoj da se krećeš!"

Dana 20.07.1992. došli su bijelim kombijem po mene, a vozili su mene i trojicu susjeda. Ti susjedi koji su bili sa mnom su: A. M. ... Potrpali su nas u taj bijeli kombi i odvezli za Keraterm. Nisu nam rekli kud nas voze, samo su nam rekli: "Izlazite i ulazite u kombi!" Kad smo došli pred Keraterm izveli su nas ispred parkirališta i uveli nas u sobu br. 2. U toj prostoriji je bilo oko 80 ljudi. Nakon 5 dana izvedeni smo na ispitivanje. Od nas četvorice prvo su prozvali mene. Do prostorije se ide nakakvim stepenicama i uđe se unutra. U toj prostoriji su bila trojica: jedan je uvijek sjedio na prozoru, drugi na kraju drugog stola, a treći je bio u sredini i hodao. Ni jednog od njih nisam poznao. Odmah čim sam ušao govorili su mi: "Ti si imao oružje!" Jednostavno, uvjerali su ljude da su imali oružje i da su se borili. Za svaki moj odgovor "Nisam" dobivao sam udarac. Udarali bi: pendrekom, nekad rukom, nogom... Udarao me taj treći. Oni su nas ispitivali unakrsno da bi zabunili ljude jer ako bi ih zbunili bilo bi gotovo. Govorili su mi da sam bio na Hambarinama, da sam imao oružje, da su me oni vidjeli, da sam ubio nekoliko Srba... Kako ništa nisu mogli izvući od mene, rekao mi je: "Hajde sad iziđi!" U Keratermu je bilo kao i u Omarskoj, stajali su na stepenicama, dočekivali i udarali. Odatle su nas vratili u prostoriju gdje smo spavali na nekakvim paletama. Najgore je bilo kad se pojavio Ž. Znam nekoliko susjeda, za jednog znam da je kriv za ubojstvo mog brata: O. G., M. G. i M. G. To su bili moj prvi susjedi. Njih sam prepoznao kad su dolazili kamionom. Oni su vidjeli mog brata E. M. koji je imao 22 godine. To mi je bio rođeni brat jer sam ja uzeo od oca prezime, a on od majke.

Kad se Ž. pojavljivao svakog je bilo strah. Najgore je bilo kad su ovi išli na ratište na Gradačac. Oni su se Ž. plašili kad su čuli šta je radio po Kozarcu i Trnopolju. Jednostavno, bojali su ga se. Tog čovjeka prije nisam poznao, tu sam ga upoznao i viđao. On dođe raspoložen i izvede pet ljudi s kojima bi popričao. Donio bi šteku ciga-

reta, bacio svima i rekao: "Pušite!" Kad bi ljudi zapalili cigaretu, on bi kasnije izvadio pendrek i udarao. Dok ih je udarao govorio je: "Bježite napolje! Tko vas je zvaol!?" Ne znam da li bi to noramalan čovjek napravio.

U Keraterm su uvijek dovozili nove i odvozili mrtve ljude. Najviše su prozivali po noći, koga bi prozvali taj se više nije vraćao. Neki ljudi se nisu smjeli ni odazivati jer su znali šta ih čeka.

Onu noć kad su pucali po sobama ranili su jednog mog susjeda S. u trbuh. Oni su pucali po sobi br. 3, tada su se čuli jauci... To je bilo pet ili šest dana nakon mog dolaska u Keraterm. Kad su oni ušli u tu prostoriju, čula se galama i tupi udarci. Odjednom, nakon tih udaraca počeli su rafali. Tada sam vidio susjeda S., držao se za trbuh i govorio: "Ja ću u bolnicu... Bit će bolje." Pored njega su stajala još četvorica. Kasnije je došao jedan vojnik koji je rekao: "Vi ćete ići u bolnicu." Kako su tada otišli, za njih se više nije nikad čulo. Po veličini, soba br. 3 bila je manja od dvojke. Vjerojatno je bilo i manje ljudi. Pretežno ljudi iz te trojke su bili iz Čejreka jer su tada doveženi. Tu noć je ubijeno oko 50 ili 60 ljudi. Nisamo ih mogli vidjeti jer kako su bila vrata oni nikom nisu dali da priđe vratima i da gleda. Kupili su ih i odnosili. Koliko se čula buka bilo je dosta mrtvih. Čuo se kamion, a i vidio sam ga. Vidio sam kamion od svog susjeda, dolazio je svaku noć, taj kamion ne mogu ni sada zaboraviti.

Čuo sam da su po Kozarcu ubijali i tim kamionom da su odvozili mrtve. Pored zgrade u Keratermu, bila je jedna nadstrešnica i četiri reda cigle okolo. Tu su izvodili po pet ljudi, izveli bi ih i tukli. Nitko nije vidio kako ih tuku jer su se oni skrivali. Tu su uvijek tukli, a bilo je tu i nekakvo smeće. Iz tog smeća su se vidjele ruke, noge i neki dijelovi tijela. Ne znam što su kasnije radili od toga, uglavnom, sklonili su ih.

Najgore je bilo kad su išli na ratište. Oni bi ulazili i psovali majku muslimansku... Tada je nestajalo ljudi..! Ako njihovih nekoliko pogine na Gradačcu, oni odmah izvedu toliko ljudi i ubiju ih.

Najčešće su ljudi dolazili prebijeni sa ispitivanja, dolazili bi u sobu i umirali. Jednostavno, gledaš u njega kako umire, a ne možeš mu pomoći. Malo ljudi je ubijeno vatrenim oružjem, pretežno su ljudi umirali od tuča ili klanja. Izvodili su ljude i po danu, ali ti ljudi su išli tovariti mrtve ili nešto drugo. Uglavnom, ti ljudi su se vraćali.

Nekad bi nam dolazili prodavati cigarete, ulazili bi i rekli cijenu cigareta koje smo morali kupiti. Bez obzira što nisi imao novaca, morao si sakupiti da kupiš te cigarete. Jednom je došao jedan stražar i rekao: "Nađite mi 500 DEM za sat vremena!" Tada je izveo jednog čovjeka i rekao: "Ako ne nađete, on će pokazati rukom koga će ubiti!" Kako on nije mogao naći novce, prvo je pokazao na mog susjeda A. A. se izmaknuo

i pokazao na nekog čovjeka. Kasnije je on izveo tog čovjeka i pitao: "Zašto niste našli..?" Ovaj čovjek mu je rekao: "Nemamo!" Kako su tada izveli tog čovjeka, više se nije ni vratio. Kasnije je nestao i ovaj koji je pokazao prstom.

Ubijali su i iz osvete. Dolazili su navečer i prozivali one koje su imali na piku, kasnije bi taj čovjek nestajao. Odvodili su one koji su bili nešto u Prijedoru, tko je bio nekakav "mangup", one koji su tukli ili tko je bio nekakav predstavnik. Ove koji nisu ništa posebno bili, izvodili su i tukli. Tukli su i mene na istrazi.

Kako smo ležali na paletama, moglo se proći kroz sredinu. Ovi koji su dolazili s ratišta ulazili su unutra i tukli koga stignu. Tada sam dobio udarac kundakom u glavu. Oni su nas udarali: kundacima, nogama, rukama... Govorili su: "Sad idete na Gradačac, ako se vratite govori ste!"

Dana 05.08.1992. Keraterm je raspušten, tada smo izišli na pistu. Kad smo izišli prozivali su tko će ići za Trnopolje, a tko za Omarsku. Oko 10 autobusa otišlo je za Omarsku, a ostali za Trnopolje.

Spavali smo po dvojica ili trojica na paletama. Od hrane, nekad smo dobivali doručak, ručak ili večeru, a nekad nismo jeli i po 3 dana. Jedno vrijeme nam nisu dali vode niti hrane. Najviše pet dana što nam nisu dali hrane. Uglavnom, nisu nam davali po cijeli obrok: ručak ili večeru. Dobivali smo neku vodu u koju je ubačeno par makarona, komad ili 1/4 kruha. Kad smo išli na ručak obavezno je slijedila tuča. Poslije pet dana ljudi su bili iznemogli, oni ga udare, a on padne. Imao si oko jednu minutu za jelo. Na brzinu pojedesh i odmah se vraćaš. Kad smo išli u WC bila je ista stvar. Tko iziđe van, zna što ga čeka. Tu nismo imali ni kantu jer nam ništa nisu dali. Bilo je grozno! Nitko od nas nije mogao izvršiti do kraja nuždu jer su nam govorili: "Vraćajte se odmah! Brže!" Za sve smo imali određeno vrijeme.

Neki ljudi su pokušavali da preko nekog poznatog nabave hranu. Taj donese, a kasnije dođu stražari i kažu: "Tko ti je to donio?" Tada bi istukli tog čovjeka. Govorili su nam i: "Znaš da je zabranjeno! Za Keraterm se ne zna..." Nitko u Keraterm nije smio dolaziti. Kad su nas prozivali za Trnopolje podijelili su nas u dvije grupe: prva i druga. Prvo su prozivali grupu za Omarsku, kasnije smo mi nagađali šta je to. Ovi koji su bili pretučeniji, znalo se da će za Omarsku. Susjed i ja smo se zajedno vratili, a od susjeda zet Z. odveden je za Omarsku i za njega se ne zna. (...)

Pretežno su bili stražari iz Jelovca i okolnih mjesta. Tamo je bio i jedan moj profesor P. (predavao mi je matematiku) dolazio je tamo, ne znam da li je tukao, a s njim je bio M. J. koji mi je predavao povijest. P. je bio poznat u Prijedoru, a bio je alkoholičar. U Keraterm su dolazili naši susjedi: G. i jedan njihov zet Z. M. je bio vojni po-

licajac koji je dolazio u uniformi, M. je bio mesar i dolazio je u civilu, a O. G. je bio stariji čovjek, imo je oko 60 godina, a dolazio je u civilu kamionom ili plavom ladom.

Liječnička pomoć nije dolazila u sobu br. 2, a Crveni križ je samo navraćao. Međutim, ovi iz Crvenog križa nisu nas pitali ni kako nam je. Uglavnom vidio sam auto Crvenog križa ali oni su pričali sa stražarima. Čuo sam da je bilo i žena u Keratermu. Te žene nisam nikad vidio.

Dana 05.08.1992. doveden sam u Trnopolje. Prvo smo bili u jednom prostoru okruženom žicom. Vjerojatno su u Trnopolje trebali doći predstavnici Međunarodnog crvenog križa pa su oni skinuli žicu. Rekli su nam: "Vi sad možete ići, hodajte slobodno!" Susjedi i ja smo bili zajedno, govorili su nam da je Ž. dolazio u Trnopolje. Tamo je bilo hrane i svega ali kad je Ž. dolazio... Dok smo bili tamo vojnici su išli navečer po šatorima. Tada su tražili novac i ostalo. Jednom susjedu i meni su ušli u šator i rekli: "Da ste mi našli 100 DEM, za pet minuta ja dolazim! Ubit ću vas ako ne nađete!" Kako nismo imali morali smo preći u drugi šator. On je nas tražio ali nas nije mogao naći.

U Trnopolju sam bio oko 6 dana. Nakon toga je došla moja majka i donijela potvrde za iseljavanje. To je potvrdila da smo platili sve račune i potvrdila za iseljenje. Nakon toga je došao jedan moj susjed (Srbin) i odvezao me kući. Dana 11.08.1992. došao sam u Prijedor. G. je bilo čudno kako sam ostao živ. Od I. i E. M. otac je ubijen. Njega su ubili u svađi, zbog jednog drveta. To drvo je bilo pola na njihovom imanju, a pola na G. L. (I. otac) je odsjekao to drvo jer nije bilo drva. Prije dva dana prošao je jedan auto dolje. Kasnije se čuo rafal. Znam da se stalno pucalo i kad se začuo taj rafal pošao sam dolje. Kako je moja majka bila kod susjede, vratila se i utrčala u kuću. Kad je utrčala rekla mi je: "Ubijen je L.!" L. je imao ženu i dvoje djece koji su ostali tu oko 5 ili 6 dana. Vjerojatno su dobili vizu pa su izišli. Nakon izlaska bili su u Karlovcu, a kasnije su otišli za Australiju. Poslije L. ubojstva i isljenja njegove obitelji, oni (G.) su srušili ogradu koja ih dijelila. Kasnije su se proširili i pošli na nas. Prvo su ispalili rafal po kući. Kako je ispred moje kuće bila jedna stara kuća gdje je moja majka prije živila, vidjele su se rupe po prozoru. Nakon toga počeli su pucati i po K. kući. Vidjeli su da nitko ne izlazi i uvijek su počimali priču kao: "Ovo je srpska država, a ne muslimanska!"

A. i ja nismo smjeli zajedno nigdje jer su nas nazvali "zelenim beretkama". Nigdje nismo smjeli zajedno ići. Npr., on prvi ode na ulicu, a ja idem sat ili pola sata iza njega. Nakon toga su bacili bombu na moju kuću. Sreća je bila jer nisu mogli prebaciti kuću pa je pala u staru. Tu staru kuću je raznijelo... Poslije toga su stalno dolazili i govorili: "Otvarajte policija!" Majka nije smjela otvoriti pa je rekla: "Šta hoćete? Ni-

samo vas zvali..." Rekao je: "Jeste! Zvali ste! Otvorite!" Svaku noć se nešto događalo, bilo je nemoguće!

Dana 06.04.1993. izašli smo iz Prijedora. Tamo smo sve ostavili, K. je ostao iza nas. Kasnije smo čuli da je K. ubijen ali to je bila laž. Vjerojatno su oni htjeli da ga odvedu, tada je došao jedan susjed M. M. i rekao: "Šta vi radite tu?" Tada su ga oni vratili nazad.

Jednom hodži iz naše ulice bacili su dinamit na kuću. Sreća je bila jer su svi preživjeli. Njega su jednom premlatili. Ušli su u njegovu kuću i rekli: "500 DEM ili ćemo te ubiti!" On je rekao da nema, a ovi su ga počeli tući. Tukli su ga sve dok jedan Srbin nije rekao: "Šta vi radite tu!?" Ovi su sjeli u auto i pobjegli. Uglavnom, dolazili su s jednim MERCEDES-om (Dizel). Ti s MERCEDES-om su uvijek dolazili kod G. Dolazio je i onaj MERCEDES na kojem je pisalo "Vojvoda". (...)

U Gašincima, svibanj 1994.

- jad70

GODINA ROĐENJA: 1964.

PREBIVALIŠTE: Prijedor

NACIONALNOST: Muslimanka

Radila sam kod brata u kafiću u samom centru Prijedora. Doživljavala sam sudbinu tih ljudi. Međutim, najteže mi je bilo kad sam izgubila brata. To je bilo 26.06.1992. Izašao je pred zgradu da nađe cigaretu jer cigareta nije bilo. Uхватili su ga "četnici" i pred džamijom je morao jesti travu. Zvali su ga svinjom muslimanskom. Kad je došao u kuću doživio je stres, odveli smo ga u bolnicu (...) Moj brat je imao 29 godina. On je bio inženjer brodogradnje. Oni su najviše tukli intelektualce u Prijedoru, a kasnije su obične ljude. ... Njega su htjeli odvesti u logor, bio je u SUP-u, tada se pojavio jedan Srbin koji je rekao da smo on i ja bili pod prismotrom tri mjeseca i rekli da mi nismo ni u što upetljani. Uopće ne znam tko je u šta upetljan u Prijedoru. U SUP-u se znalo kad i u koliko sati su mu dolazili u stan. Međutim, pojavio se taj momak i izvikao ga, a dan poslije toga... Kako smo živili u samom centru grada poznavali smo i imali dosta prijatelja u Prijedoru. Poznavali smo sve momke koji su iz centra grada jer smo imali taj kafić, a poznavali smo ih i iz škole. Kad se on vratio u kuću pitali smo ga da li poznaje te ljude, rekao nam je da ih ne poznaje. Kako je u Prijedoru bio haos dolazilo je ljudi sa sela. Pošto je bio policijski sat uopće nismo imali pristupa u

bolnicu. Mog brata je odveo susjed A. B. Kad smo ga odveli u bolnicu rekli su nam da će mu biti bolje poslije treće injekcije. Međutim, on je poslije treće injekcije umro. A. otac je musliman, a majka N. srпкиnja. Pustili su nas da ga sahranimo.

Kad sam lijepila osmrtnice, oni su išli za mnom i trgali. Tada sam bila u strašnoj depresiji. Ljudi su mi govorili da ne stavljam te osmrtnice jer se nije znalo šta se s Muslimanima događa. Međutim, ja sam ih lijepila od bijesa, bola... Moj brat je odvezen 25.06.1992. ujutro, a 26. ujutro je umro. Brat je imao dijagnozu gnojna angina. Kad je brat došao kući poslije prve injekcije, cijelu noć je bio u komi od te injekcije. Cijelu noć se polijevao vodom i buncao. Kako je bio policijski sat, odmah ujutro oko 5:00 zamolila sam susjeda da ga odveze. Ponovo smo odvezli brata u bolnicu. Primi-la nas je jedna doktorica koja je bila jako ljubazna. Pitala nas je što smo čekali. Rekla sam joj da on ima dijagnozu, da je pod terapijom i da ima gnojnu anginu. Ona mu je pogledala grlo i vidjela je da to nije gnojna angina. Tada je brat ostao u bolnici. Kad smo došli kući stalno smo zvali bolnicu. Sutradan, 26.06. otac je otišao u bolnicu gdje su mu rekli da je brat umro, nisu mu mogli pomoći. To se nije dogodilo samo s njim... (...)

Leševi od šest Srba koji su razmjenjeni za 12 Muslimana dovezeni su 29.03.1994. oko 16:00. Tada su svim Muslimanima isključeni telefoni. Ti srpski leševi dovezeni su pred SUP. Stavili su ih tako da bi to "četnici" mogli vidjeti. Leševi su dovezeni iz Bihaća. To je bilo organizirano jer su svi načelnici znali da oni idu u pokolj. Ti "četnici" su pošli navečer ispred SUP-a u Raškovcu, Puškarcu, Komljenici...

U Prijedoru, kad te ubije iz metka to je bila svetinja. Međutim, nož je najbitniji rekvizit kod "četnika", ili bi bacili bombu u čovjeka tako da ga raznese. Ulazili su u stanove i kuće. Pretežno su išli iz stanice policije...

Mi nismo znali za taj pokolj, zbog toga što nismo znali šta se događa. Mama je otišla na tržnicu i čula za troje R. i troje Č. Oni su zaklani u kući u Raškovcu. To su muž, žena i kćerka, a R. su F. R., žena mu i sestra. Njegovu sestru ubio je jedan Đ., a kad ju je ubijao rekao je da je "balinkuša" koja je samo u bolnici primala balinkuše, a nije htjela primiti njegovu mamu. F. je odsječena glava, njegova žena je prepolovljena na pola preko trbuha, sestra mu je bila preko grudi... Oni su zvali pomoć iako je bilo dosta Srba oko njih, nitko im nije htio pomoći.

Od Hrvata koje su ubili, jedno dijete se uspjelo spasiti. Krvavo je trčalo do SUPa i tražilo pomoć. Međutim, oni su ga istjerali i smijali se. Govorili su: "Jebo' im ti mater!" Oni su stanovali u Čeli, njih je bilo troje. To je obitelj B.

U ovom razdoblju ubijeni su F. A. i njegova žena. Oni su došli u F. stan i htjeli ga istjerat. On je otišao i tužio ih. Kako je F. dobio da ostane u tom stanu, oni su došli,

zaklali njega i ženu mu. H. K. i ženu mu ubili su jer su čuli da je on prodao kuću za 50.000 DEM. Oni su kasnije došli do njihove kuće i zaklali ih.

Dok smo bili tamo nismo smjeli izlaziti iz kuće, živjeli smo što moramo živjeti. Oni su oko sat vremena otključavali vrata od našeg stana. Kako smo bili preplašeni stavljali smo ormariće i sl. stvari do vrata. Od oko 4:00 do 5:00 su otvarali vrata od našeg stana. Međutim, uspjeli smo nekako izvući glavu.

Najgore je bilo ljudima u kućama. Njima bi bacili bombu, otvorili vrata i radili što su htjeli. U zadnje vrijeme, rušili su kuće bombama. Dok smo bili tamo morali smo stavljati bijele zastave, a kad smo izlazili u grad trebali smo imati bijele trake oko ruke. U Prijedoru mi je još ostala tetka.

Ja sam došla u organizaciji Međunarodnog crvenog križa 3.05.1994. Kad je bio ovaj pokolj, sredstva javnog informiranja javila su da će se svi Muslimani i Hrvati iseliti iz Prijedora. Govorili su da je došao kraj i da se to ne može trpjeti. Muslimani su prodavali kuće za 100 DEM da bi platili obaveze i dobili dokumente za izlazak iz Prijedora. Ovi koji su ostali u Prijedoru su bez kuća i nemaju gdje spavati. Nemaju više gdje leći niti čim se pokriti. U Prijedoru je grozno! Ljudi koji su ostali, kad svane, sretni su što su živi.

Kad smo se otac i ja vratili sa bratove sahrane, bila je puštena muzika preko razglasa. Pjevali su, bilo im je drago što njega nema. Nismo smjeli otići u podrum jer nikad nitko nije bio siguran hoće li koji "četnik" sići. Nikakvih prava nismo imali. Nismo se mogli ni vlakom voziti. Na vlaku je pisalo: "Muslimanima, Hrvatima i psima zabranjen ulaz!"

Mogli smo ulaziti u trgovine, oni su živili od nas jer su htjeli njemačke marke. Uvijek su se čudili otkud nam novci. Nama su slale izbjeglice koje su otišle. Oni su nam zavidjeli ako nešto dobro skuhamo. Ni jedan od njih nije nam izišao u susret, da bi nam pomogao u hrani. Nas je spasio CARITAS i Merhamet.

U Gašincima 4. svibnja 1994.

- jad71

GODINA ROĐENJA: 1961.

PREBIVALIŠTE: Prijedor

NACIONALNOST: Musliman

Pored toga što sam se skrivao, neki Srbi koje sam poznao, izdali su da sam u Prijedoru i da sam živ. Dobio sam poziv za radnu obvezu. Međutim, to nije radna obveza nego prisilni rad. Dobio sam poziv da idem na Brčko. Otišao sam 15.12.1993., a kući sam se vratio 15.01.1994. Radili smo rovove ispred srpskih boraca, odnosno "četnika". Kopali smo tranšeje po najvećoj kiši i snijegu. Sve to smo radili uz maltretiranje i nanošenje tjelesnih povreda ljudima. Svaki sedam dana sam dobivao poziv. Kad sam drugi put otišao rekao sam da nikad neću više ići jer ću bježati. Drugi put sam išao na rad 22.01.1994. i bio sam 22 dana. Svi ljudi koji su tamo bili, bili su maltretirani. Jednostavno, pokušavali su bježati. Svi su imali jednog zaduženog koji će ga maltretirati i ako treba tući.

Sa prisilnog rada na Gradačcu vraćena su tri mrtva civila, a četvrti je došao ranjen, bio je pogođen u kralježnicu i bio je nepokretan. Taj je bio u bolnici u Brčkom, prebačen je u Laktaše na oporavak. Tako nepokretnog su ga tukli. Preko banjalučkog Merhameta i uz pomoć Međunarodnog crvenog križa uspjeli su ga izvući. Vjerojatno ga djelatnici Međunarodnog crvenog križa pokušavaju prebaciti na slobodni teritorij. Taj što je ranjen je D. P., a peti je F. K. F je teško ranjen na Brčkom. Od poginulih znam S.O., koji je prvi poginuo.

Svi koji su ostali u Prijedoru, a posebno od 16 do 60 godina su u velikoj opasnosti. Pred moj odlazak svi su pokupljeni i odvezeni na Gradačac, Brčko, Tešanj... Svi ti ljudi pokušavaju izići na bilo koji način, nikom nije stalo do imovine. (...)

Svi oni bi rado izišli. Nema ni jednog Muslimana ili Hrvata da kaže da bi ostao tamo. Sve kuće naseljavaju izbjeglice iz Travnika, Bugojna, sve to su srpske izbjeglice koje sistematski naseljavaju Prijedor.

Nitko ne smije imati novce. Ako netko od Srba sazna da ima npr. 100 DEM odmah ga ubije. Ulaze u kuću, nikad ne dolazi jedan ili dva. Uvijek kuću opkoli od 8 do 10 ljudi i obavezno provaljuju unutra. Uglavnom moraju ući jer tu ne funkcionira policija. Svaki srpski vojnik je vlast. On je vojna i civilna policija. ... Kakve se grozote događaju u Prijedoru!

To nema nigdje u svijetu! Jednostavno molim sve humanitarne organizacije da se ti ljudi izvuku... U Gašince sam stigao 04.05.1994.

U Gašincima, 7. svibnja 1994.

- jad72

GODINA ROĐENJA: 1948.

PREBIVALIŠTE: Prijedor

NACIONALNOST: Musliman

U Prijedoru sam operiran, a operirao me B. J. To je bilo 26.12.1993. Amputacija je izvršena oko 4. siječnja 1994. Imao sam teške prostrjelne rane, oštećenja vitalnih vena, tako da su mi morali amputirati nogu.

Moj zet i sestra su imali problema u braku. Jedna susjeda je javila da se događaju neke nenormalne stvari, da je vjerojatno tuče. Moj zet je "prolupao" kad je izgubio sina, a malo i od alkohola. On je po nacionalnosti Musliman. Žena i ja smo otišli tamo da vidimo šta se događa, jer to nije prvi put. Međutim, on je imao skriven pištolj, a za to se gubila glava od strane Srba.

Kad smo došli počeo je pucati na mene. Poslije trećeg ispaljenog metka dobio sam prostrjelnu ranu u predjelu noge, tako da sam odmah pao. Međutim, on je prišao, i iz blizine od 1 metar, ispalio jedan šaržer u mene. Tada sam imao u sebi oko 8 metaka. Izgubio sam dosta krvi i tada su me prebacili u bolnicu. U bolnici mi je izvršena operacija trbuha. Bio sam sedam dana u šok sobi. Poslije sedam dana su me prebacili na kirurgiju na oporavak. Tada su mi uslijed tih rana morali odsjeći nogu. Tamo sam se dobro oporavio.

U bolnici sam imao problema sa "četnicima". Njih je bilo dosta ranjenih i operiranih, a bilo je i onih koji su trebali biti operirani. Oni su imali tamo kazetofon koji su stalno upaljivali. Imali su "četničke" kazete i pjevali su pjesme. Tako je bilo iz dana u dan do oko 2:00 ili 3:00 ujutro. Medicinsko osoblje skupa sa kirurgom J. bilo je dobro. Oni su bili nezadovoljni plaćama i samim odnosom između sebe. Bilo je problema sa alkoholom od strane pacijanata "četnika". Ti pacijenti su puno pili, puno pjevali, vrijeđali... Neki od pacijenata Srba imali su oružje. Oni su se slobodno kretali za razliku od nas koji smo druge vjeroispovijesti.

Sa mnom je bio i cimer koji je bio od Dvora na Uni. Rekao mi je da je došao jedan Srbin izboden nožem. Taj njihov Srbin je poznat kao član iz porodice "suha rebra". Oni su bili poznati i u civilu, odnosno prije rata, bili su problematični članovi društva. Sada su bili jedni od glavnih koljača na terenu Bosanski Novi - Prijedor. Najvjerojatnije da ga je izbo jedan Srbin jer su to bili kafanski tipovi, koji puno piju i između sebe se kasnije obračunavaju. Vjerojatno je to bilo uslijed njihovog kompromisa: Zašto sam ja na frontu, a onaj nije? Zašto ti imaš više pokradenog namještaja?... Pretežno su na taj način sređivali svoje račune.

U bolnicu su mi svakodnevno dolazili žena, prijateljica i prijatelj (Srbi). Moja žena je mogla dolaziti i sama, samo što je jedno vrijeme morala imati propusnicu da bih mogao dobiti domaću hranu. U toj bolnici nije bilo kvalitetne hrane kakvu sam trebao jesti. Lijekova nije bilo, ono što su imali lijekova pretežno su krali iz Merhameta. Iz Merhameta bi odnosili lijekove, tako da mi u gradu nismo imali kvalitetne lijekove za ljude koji su bili bolesni i kojima su neki lijekovi potrebni. U početku nisam mogao dobiti transfuziju, zbog toga što oni to nisu imali. Uz pomoć nekih mojih prijatelja Srba dobio sam relativno dovoljno krvi. Tu mi je najviše pomogao B. K. i prijatelji koji su bili kod njega u radionici. Ti ostali prijatelji su Muslimani.

Stanje u gradu je bilo kao i u svim gradovima okupiranim od strane Srba. Nemoćnost izlaska, s posla smo bili odmah otpušteni... U početku sam bio na nekom popisu plaćenih ljudi, a to je bilo 01.05.1992. Danom okupacije Prijedora odmah sam udaljen s posla. Kretanja i novčanih nadležnosti od strane firme nije bilo. Moja žena je prestala raditi na isti način kao i ja. Imali smo nešto uštedevine, tako da smo mogli nekako preživljavati. Djeca su išla u školu, samo što su i oni nekad imali problema od strane svojih kolega u razredu, od strane profesora. Vjeronauk je bio uveden za pravoslavce, a Muslimani su takođe učili pravoslavlje. To predavanje vjeroispovijesti bilo je obavezno, jer sve to utiče na kompletnu ocjenu.

Dok sam se mogao kretati, bio sam u gradu sa I. S. On je bio moj susjed i veliki prijatelj. Poslije rastanka s njim pošao sam kući i svratio do gostione "Kod Brace". Tu sam sreo nekoliko prijatelja i pozdravio se s njima. Kako jednog od njih nisam poznao, upoznao sam se s njim i rekao da se zovem E. Na to mi je on rekao: "A, Turčin!" Tu su počeli problemi i provokacije. Nisam mogao ništa govoriti. Kao i uvijek oni su vrijeđali naciju, govorili da smo balije, da smo Turci, da smo ljudi koji se tu ne trebaju nalaziti... Na to mu nisam ništa odgovorio jer mislim da je čovjek koji je učinio dosta zla. Tada je rekao vlasnici lokala da pozove policiju. Vjerojatno je mislio na vojnu policiju koja je tada bila stacionirana u Keratermu. Međutim, ona je zvala civilnu policiju. ... Sreća je bila što je došla ta civilna policija. Kad dođe vojna, oni odmah šalju u Keraterm gdje prebijaju kosti, rebra, ruke i sl. Najnovije im je to što prikopčavaju ljude na struju. E. O. su bili odveli i tukli sabljom, izbrojao je 15 udaraca nakon kojih je izgubio svijest. Kad je došao svijesti prikopčali su ga na struju. Pitao sam ga kad sam ga susreo: "Šta se dogodilo i kako to izgleda?" Rekao mi je: "To je užas! Kad te prikopčavaju na struju, imaš osjećaj da ti noge dođu iznad usjiju!" Nakon toga sam ga samo gledao i sažaljevaao. Policija je došla u lokal i pitala: "Šta se dogodilo? Zašto? Kako?" Ništa nisam govorio, samo je vlasnica objasnila da me taj Srbin vrijeđao, napao, da mi je prijetio da će me odvesti u Keraterm i prikopčati na struju.

Nakon toga policija je odvela ovog Srbina. Tako nisam došao u situaciju da isprobam kako izgleda kad čovjeka prikopčaju na struju. To je bilo 20.08.1993. Od tog datuma se nisam kretao po gradu. Cijelo vrijeme sam bio u kući. Žena je obavljala kupovinu hrane. Dosta puta preko telefona smo slušali razne uvrede i prjetnje. Pretežno su pitali: zašto smo tu, zašto ne idemo, da će doći i istjerati nas...

Kako sam čuo dosta priča od strane sugrađana nisam se osjećao najbolje. Kako imam žensku djecu i žena mi je bila tu, bio sam jedini među njima koji bi ih mogao zaštititi. Kako nisam imao oružja, nisam imao nikakvih mogućnosti da ih obranim jedino da dignem ruke. Čuo sam da su muževi prebijani, a žene silovane u prisustvu cijele obitelji. Tako da su te traume možda i danas prisutne. Međutim, u odnosu na to moja obitelj je zdrava. Oni su u odnosu na neke druge obitelji jako dobro to podnijeli. Ovdje u Gašincima se mnogo bolje osjećam, siguran. Ovdje ne čujem zvuk oružja, nema noževa,...

Dana 30.05.1992. u vrijeme napada na grad i čišćenja grada, moj zet je izgubio sina. To je bio momak koji nikad nikog nije uvrijedio. Zvao se A. K., a bio je star 33 godine. Imao je obitelj i sina od dvije godine. U vrijeme čišćenja bio je kod moje tetke. To je bilo kod "Bosna Montaže", udaljeno od njegove kuće oko 300 do 400 metara. Oni su izdvojili nekoliko ljudi u tom čišćenju, a iz te grupe on je izdvojen i na mjestu presječen rafalom. Najvjerojatnije iz kalašnjikova. ... Poslije tog ubojstva na tako brutalan način, do njega se nije moglo doći. Ležao je na cesti četiri dana, tek taj četvrti dan je mogao biti pokopan. Nisam smio ići na pogreb, što bih rado učinio jer mi je član uže obitelji. Ni dan, danas nisam išao posjetiti njegov mezar. Sahranjen je na Urijama u Prijedoru, na novom groblju. Nakon toga moj zet je doživio šok. Međutim, ni taj šok nije uticao na njegovo ponašanje. On je i ranije bio pijan, a taj događaj mu je dao još veći poticaj da pije, da ide po kafanama. U tim slučajevima mozak se oštećuje i čovjek se nepravilno ponaša prema društvu, prema prijateljima.

Nikad u životu nisam vidio te ljude. Znam da je "beretka" francuska kapa i vidio sam kako srpski vojnici nose crvene beretke. Najvjerojatnije su to "uvozni" Srbi: Arkanovci, Šešeljevci, itd. To sve su ljudi koji nikad nisu prošli Prijedorom, osim tada kad su vršili čišćenje. Oni su radili zločine, klanje i sl. Preko radio Prijedora su javili da raspolažu popisom 35 tisuća ljudi. To je nevjerovatno, a oni sami su tako nešto izjavili. (...) U ovom trenutku u Prijedoru ima oko 1500 do 2000 Muslimana i oko 100 Hrvata.

Stanovao sam u ulici gdje je bila željeznička i autobusna stanica u Prijedoru. U samom "napadu" na Prijedor od strane "zelenih beretki" borbe su se vodile po nekom scenariju u blizini stanice. Tako sam vidio te "crvene beretke" - ljude koji nisu

nikad bili u Prijedoru. Pucnjava se čula iz pravca stanice. Međutim, s druge strane, od strane "Keksare" srpska vojska je pretrčavala ispod prozora. Vidio sam njih oko 100 koji su tuda pretrčavali. Dok su pretrčavali gledali su prozore jer su mislili da možda ima koja "zeleni beretka" na nekom od tih prozora. U tom trenutku nisu pucali jer se borba između "zelenih beretki" i srpske vojska događala na udaljenosti od oko 300 metara od mog stana. Nekoliko dana poslije išao sam tim pravcem, nisam vidio ništa što bi me podsjetilo na te borbe. Vidio sam stvari koje se događaju sada. Vidio sam: razbijene izloge, namještaj izbačen iz lokala, ali od pušćanih zrna nije bilo ni rupice. Međutim, u takvim borbama moralo bi biti oštećenja po zgradama, lokalima, na samom raslinju. Mislim da je to samo scena koju su oni izveli.

Poslije tog napada muslimanske kuće su bile pretresane i paljene, a Muslimani odvođeni u logore. Logori su bili: Keraterm, Trnopolje, Omarska i Manjača. Između ostalog ljudi su odvođeni i u vojarnu. Pored ovih poznatih logora i vojarna je imala svoju ulogu u tome. Neki od tih odvedenih ljudi su se vratili. Ne znam koliko su se zadržavali u tom logoru, neki Srbi su izvlačili svoje prijatelje Muslimane. Međutim, tko od njih nije imao prijatelja taj je ostajao u logorima i transportiran dalje. Čuo sam da je bilo i transporta željeznicom, u vagonima koji su odgovarali stočnim vagonima. Pretežno su govorili da smo Turci, njihovi neprijatelji koji jedva čekaju da ubiju Srbina. Govorili su da je to srpska zemlja i da mi nemamo pravo da tu živimo, da nemamo pravo kretanja, rada, slobode, školovanja i ostalog.

Nitko nije pričao šta se događalo u logoru ali se čulo. Ovdje u Gašincima sam imao prijatelja. To je čovjek koji ima oko 50 godina, a ima 2 sina. Oni su bili u Omarskoj. Po povratku iz Omarske bili su kući i radili su za Srbe. Oni su imali konje i kola pa su za srpske porodice vozili drva, radili su u šumi itd. Sve to su radili besplatno jer kod Srba ni jedan Musliman ili Hrvat nije bio plaćen. To je bilo sad u ovom razdoblju. Jednom su ih uhvatili, odveli u policijsku stanicu na Urijama i tamo prebili. Žena od mog prijatelja je opisala kako su izgledali. Glava im je bila velika kao tikva, ruke natečene, zubi izbijeni i bili su krvavi. Iz kuće su im odnosili stvari bez pitanja. Što im se sviđelo to su i uzimali. Taj moj prijatelj izbjegao je u Hrvatsku i došao u Gašince, gdje sam ga i našao. U tom druženju i on mi je ispričao tu isto što mi je i njegova žena rekla. Sada se nalazi u Engleskoj. On se zove E. J., njegovi sinovi su N. i S.

U Gašincima, 5. svibnja 1994.

- jad73

GODINA ROĐENJA: 1947.

PREBIVALIŠTE: Prijedor

NACIONALNOST: Musliman

Rat nas je dočekaao u mom mjestu 30.05.1992. u poslijepodnevnim satima. Ujutro smo u Prijedoru čuli puškaranje. Govorili su da je napad na Prijedor. Nismo imali pouzdane podatke. Mi smo bili u garaži sa svojim susjedima. Ujutro je bilo netko zatišje. Preko radija samo čuli: "Muslimani ovo ili ono... Predajte se! Istaknite bijele zastave, tako da ste lojalni srpskoj vlasti!" Kao i svi preko telefona smo se dozivali i pitali što ćemo. Prije oko 10 dana TO je predao oružje jer smo bili u strahu što će oni napraviti. Otišao sam na terasu, a kako se pucalo bojao sam se da me ne pogode. Otišao sam i zavezao jednu bijelu plahu na krov. Kasnije smo opet slušali radio. Ovi su govorili da su se iz pravca Prijedora prema Raškovcu čuli tenkovi. Nakon određenog vremena netko je dotrčao i rekao: "Eto vojske, eto tenkova!" Kako samo znali da nismo krivi, samo smo čekali što će se dogoditi. Bila je panika i svi uznemireni. Iz moje ulice vidjelo se u sporedne ulice. Vidio sam samo paniku: ljude, djecu, torbe...

Rekao sam S. T.: "Hajde pogledaj i ti da vidimo što se radi. Ako je neka naredba, da vidimo što je." Otišao je do kanala i dozvao je M. O. Pitao je: "Šta je to?" Rekla mu je: "Naredili su nam da se iseljavamo i da idemo na Skelu jer pale Raškovac!" Ja sam rekao da neću ići. Napravio sam jedan šaht ispred kuće. Kad se počelo pucati ozidao sam taj šaht i stavio jednu kožnu bundu, ako bi zatrebalo. Stavio sam jednu limenu ploču koja je bila debela oko 14 milimetara. Na par mjesta napravio sam propuste da ima zraka. Napravio sam da se zaključava ispod. Mislio sam - dobro je za spasiti glavu meni ili nekom drugom. Otišao sam tamo i vidio da se moja žena sprema, ljudi se spremaju... Netko me kasnije pozvao. Rekao sam: "Šta je?" - "Hajde!" Rekao sam: "Neću ja ići!" - "Nemoj ubit će te! Ako te nađu, reći će da si bio umiješan u nešto." Izišao sam, a oni su govorili nemojte zaključavati kuće. Međutim, ja sam zaključao i ponio ključ. Išli smo prema glavnoj cesti, a tenk je stajao ispred trgovine. Vojska je kupila ljude lijevo i desno. Ja sam se uputio sa stražarom. Čuo se pucanj, a oni su nam rekli da moramo na Skelu kod kožare. Ta Skela se nalazi u ulici Muharema Seljanovića. Tu sam našao dvojicu vojnika, a jedan od njih je radio kao željezničar i tu je održavao red. Tu je bio i jedan B. koji je bio visok i trenirao je karate sa mojim sinom. Oni su imali vojnu uniformu, oružje, B. je imao i toki-voki. Kako je znao dosta ljudi pričao je s njima.

Tako su se sakupljali sa svih strana. Kasnije je došao ovaj željezničar i pitao: "Od kud ti ovdje!?" Ovaj mu je rekao: "Daj pusti nas." Tada im je ovaj vojnik rekao: "Tre-

bate ići na ispitivanje na par dana.” - “Daj pusti nas mi smo kolege, da idemo kući!” Tada je ovaj željezničar zvao i govorio: “Imam ovdje svojih kolega sa željeznice. Ja bi ih pustio kući, ako smijem. Znam da su čisti ljudi.” Tada mu je ovaj rekao: “Ne! Ni slučajno!” Tako da su i oni ostali s nama.

Jedan kožar je pokušao pobjeći, a ovaj B. je rekao: “Hej, gdje ćeš ti!?” Tada je otrčao za njim, pripremio oružje na gotovs. Upitao ga: “Gdje ćeš?” Ovaj mu je rekao: “Htio sam da se napijem vode.” Tada mu je B. rekao: “Ne! Vraćaj se nazad!” Vratio se nazad i otišao je u Omarsku sa nama.

U tom periodu su odvezli dva autobusa žena i djece. Kasnije smo saznali da su ih odvezli za Trnopolje. Nakon toga odvezen je jedan, drugi, a u trećem sam bio ja. Mislio sam - neću da budem prvi. Pri ulasku u autobus bio je pregled. Sa mnom je sjedio S. T. Pošli smo. Već je bila skoro noć. Prolazili smo pored Zikine gostionice koja je bila renovirana i sad zapaljena. Po njihovoj procjeni palili su jednu, pa preskoči dvije, drugu, itd. Uglavnom tako su palili. Došli smo pred SUP. Naredili su nam: “Hajde! Izlazite!” Kako smo počeli izlaziti netko je zavikao: “Hej, vrati nazad!” Tada su nas vratili nazad. Kasnije sam u Omarskoj saznao od ljudi da su prolazili kroz špalire vojnika koji su ih tukli, uzimali novac,...

Kad je ponovo ušao njihvo vođa rekao je: “Glave dolje!” Bili smo okrenuti prema Urijama. Tada je krenuo autobus, zatvorili su vrata. Vidio sam kako skreću desno prema pijaci. Kasnije sam vidio da skreću desno prema “Kanafi”. Kako je bilo svjetlo od autobusa vidio sam kako je tu strogi nered. Išli smo i svijetla su bila uperena prema Kanafinoj zgradi. Tamo sam vidio leševa, ljudi. Nakon toga smo skrenuli lijevo.

Kad smo skrenuli lijevo pratio sam dok smo išli kroz Gornju Čelu, preko Maričke u Omarsku. Došli smo gore i stali pred samu njihovu upravu. Tu smo bili neko vrijeme. Kasnije je došao jedan i rekao: “Pet po pet polako izlazite!” Kako sam bio prvi na redu, išli smo ja, pa S. ... Odmah lijevo pred samim ulaznim vratima ima jedan betonski zid. Rekli su nam da moramo staviti ruke na zid i raširiti noge. Oni su psovali, vikali... Tada me udario i pregledao i na kraju rekao: “Marš unutra!” Samo mi je pokazao rukom. Ja sam ušao unutra i vidio u hodniku nekakve ormare. Vidio sam da su to ormari od rudara. Iz tog hodnika su me odveli u jednu sobu. Po rubovima je bilo nekoliko ljudi koji su ranije dovedeni. Kasnije sam saznao da su to Kozarčani. Za kratko vrijeme se napunilo dosta ljudi. Nakon negog vremena netko je počeo govoriti kako je zagušljivo. Uvijek je netko nešto tražio.

Nešto kasnije je došao vojnik i rekao: “Hajde svi napolje!” Opet smo išli van na pistu. Tu je već bilo ljudi, nitko od nas se nije smio okrenuti. Svaki njihov pokret bio

je s oružjem tako da se nisi smio maknuti. U tom trenutku nikog nisam prepoznao jer sam bio u šoku. Sjeli samo na taj beton. Oni su počeli vikati: "Ja bi jeo..!" Tada je jedan izišao i rekao: "Djeca mlađa od 18 godina i stariji ljudi će imati večeru! Ovi ostali, ništa!" Ovi koji su smjeli upadali su u te redove... Moj svak Z. - obrtnik otišao je u toj grupi.

Ispred same zgrade, ispred ulaza namještali su puškomitraljez. Desno odatle je bio krov pa betonski podest i jedan betonski zub, tu je bio taj puškomitraljez. Tada sam pomislio da će nas sve pobiti iz mitraljeza. Nakon nekog vremena zavicali su: "Idemo unutra!" Ulazili smo jedan po jedan. Sve je bilo strogo zatvorski. Kad sam ušao vidio sam H. B. cijeli je bio krvav i natečen. Došao sam i pitao: "Đe' si H., šta je s tobom?" Rekao mi je: "Ma, štiti! Ubili su me u SUP-u." -"Kako su SUP-u?" -"Zar niste išli u SUP?" Rekao sam: "Došli smo pred SUP, ali je jedan zavikao: Ne ovamo! Vozi dalje!" - "Sreća je jer niste prošli kroz taj špalir vojske." Svi do nas su prošli taj špalir. Vidio sam i jednog S. S., tada mi kaže: "Znaš da je ubijen Š.!? -"Koji?" -"Š. K." Š. je radio u nabavci u GIK-u. Ubijen je pored kuće. Tražili su mu ključeve od auta i kako nije odmah dao ubili su ga. Bilo je još onih koji su ubijeni.

Vrijeme je polazilo u nagađanju: Šta ćemo? Kako ćemo? Koliko ćemo ovdje biti?... Sutradan je došao jedan stražar i rekao: "Kozarčani na ispitivanje!" Iz Kozarca je bio jedan O. F., stariji čovjek, vozač. Svi oni su se nabili bliže vrata jer su mislili da će ih ispitati i pustiti kući. Počeli su se gurati između sebe i govoriti: "Šta ćeš ti, ti si došao kasnije!" Svi Kozarčani su izišli, ali se ni jedan nije vratio. Cijelo vrijeme dok sam bio tu do 06.08.1992. ni jedan se nije vratio. Doznao sam da netko ima u hangaru i garažama jer sam čuo navečer lupu i sl. Stalno sam se pitao gdje je taj i taj, ali ni za jednog nisam saznao. U sjećanju mi je ostao taj F., ni dan danas ne znam za njega. Svaki dan su dovodili ljude. Samo bi ljude ubacivali i rekli: "To je ekstrem!" Kasnije su dovodili ljude s Hambarina. Tada je počelo ispitivanje, hranu smo dobivali jednom na dan. Moje ispitivanje je bilo nakon mjesec dana. Svi koji su išli na ispitivnje, sa ispitivnja su dolazili pretučeni. M. C., pošto je volio komunicirati s narodom i volio je dosta pričati izabran je za sobnog starješinu. U početku su ljude izvodili po imenima. Kasnije su govorili: "Idemo po redu!" Pošto mi je tu bio brat M. K. koji je od mene mlađi dvije godine, jednom su i njega odveli na ispitivnje. Kako se nitko do njih nije vratio s ispitivnja, pitao sam gdje je. Rekli su mi: "Eno ga na pisti." Svi koji su išli iz te sobe, išli su u hangar, a iznad hangara su bile sobe.

Nakon 15 dana jedan limar, on je bio moj učenik. Rekao mi je: "Đe si, dođi ovamo!" Došao sam do njega i mi smo zapalili cigaretu. Međutim, došao je drugi i odveo me u "Bijelu kuću". Kad me doveo udario me jednomu trbuhu. Kako je bilo još njih

tu, drugi me udario šakom i oborio me. Još par minuta sam bio pri svijesti. Kasnije su me počeli udarati jedan iza drugog. To je bilo lijevo kad se ulazi u tu kuću. Kad sam došao svijesti vidio sam da sam ispred te kuće, bio sam mokar. Osjetio sam da me sve boli. Nakon toga sam vidio da nemam 5 zuba. Kako me vidio jedan vojnik upitao me: "Odakle si? Šta si? Šta ćeš ti ovdje?" Rekao sam mu: "Tamo sam bio." Tada on kaže: "Tko te odveo?" Rekao sam: "Jedan vaš kolega." Tada mi je rekao: "Hajde sa mnom!" Kad smo ušli objašnjavao sam mu, a možda je i on taj bio. Tada je rekao: "Hajde!" Otišao sam dolje.

Imao sam šestero braće i ja sedmi. Nas četvorica smo bili u logoru i dalje sam bio s M. Kako su bile betonske ploče sve se čulo kako su ljude tukli. Čuli smo: "Nemoj! Nisam..!" Oko 50% smo čuli što ljudi govore. Rekao sam M. da nađe nekog čovjeka da mu platimo samo da ne tuku mene i brata. Tada mi je M. rekao: «Dobro! Nemojte žuriti!» Nakon nekog vremena, trebali su voditi brata, tada mu je ovaj M. rekao: «Hajde M.!» Tada je moj brat otišao na ispitivnje. Kad se vratio pitao sam ga: «Šta je?» Rekao mi je: «Dobro je šuti! Jednom dugom letvom je udario preko stola dva ili tri puta, a uz put me ispitivao!» Nisam odmah išao iza njega nego sam išao peti ili šesti. Tada je M. C. rekao: «Kume, Hajde!» Došao je jedan vojnik po mene. Ispred njega sam išao stepenicama, lijevo pa gore. Vidio sam da je hodnik dugačak. Ljudi je bilo lijevo i desno. Stajali su uniformirani ljudi i oni koji su išli na ispitivanje. Tada su zavikali: «Drži ga!» Kako su ovi zavikali, tako su me počeli udarati.

Ne znam koliko sam otišao uz hodnik i stao pred jedna vrata. Tamo me jedan udario kundakom i rekao: "Šta ćeš ti ovdje?" Rekao sam: "Pa, gdje ću?" Rekao je: "Dolje!" Kako sam išao dolje, tako su me tukli. Došao sam do vrata, drhtao sam. Mislio sam: "Gotovo je!" Nakon 5 ili 6 minuta izišao je jedan čovjek koji je bio jako preplašen. Vidio sam da je uplakan, znači da je bio tučen.

Kasnije je jedan žuti izišao i rekao: "Upadaj ti!" Uveo me jedan što je bio uz ispitivače. Taj što me uveo bio je žut, tukao je palicom, nogom, a bio je visok. Bio je pomoćnik tim ispitivačima.

Ušli smo u jednu veliku sobu. Tu je bio jedan dugački stol. Bila su postavljena dva ili tri stola. Desno je stajao jedan iz Hambarina pekar - Albanac. I njega su ispitivali. Sjedio je na stolici, a ovi su ga pitali: "Gdje je to? Šta je to?.." Nakon toga bi ga ovaj udarao palicom.

Tada mi je jedan mlađi ispitivač rekao: "Sjedi!" On je bio niži rastom, imao je oko 30 godina, znao sam ga iz viđenja. Odmah me počeo pitati: "Odakle si? Šta si? Gdje ti je puška?" Rekao sam: "Nemam je." Tada je rekao: "Hajde prvo nam priznaj gdje ti

je oružje i gdje si bio?" Sva pitanja koja su oni postavljali bila su nepovezana. Dok je ovaj mene ispitivao Ž. je stajao iza mene i rekao: "Takvi su ubili moga brata!"

Prije par dana on je pravio šou po tim prostorijama. Tako je tukao! Uglavnom stalno je meni prijetio. Imao je palicu u ruci, a automat je bio obješen. Stalno sam očekivao tuču, kao što su i ovi prije mene. Kasnije mi je brat rekao: "Dao sam 100 DEM za nas." To je dao da bi me sproveo gore i na ispitivanju da me ovaj ne bi tukao. Međutim, to je bilo lažno, iako je moj brat dao novce.

Uglavnom pitao je: "Šta radiš?" Rekao sam: "Vozač u GIK-u." Tada mi je rekao: "Pa, kako nemaš oružje!" Rekao sam: "Oženio sam se nedavno i imam dvoje djece." Kasnije sam rekao: "Radije bi' kupio kuću, nego da kupujem oružje, nije meni do toga! Oružje mi nije trebalo, a niti mi treba danas." -"Šta si radio u firmi?" Rekao sam: "Bio sam jedno vrijeme vozač autobusa." -"Šta? Ti bio vozač autobusa!? Ustani!" Ustao sam, a kasnije su ušli neki. Tada je ovaj što me ispitivao rekao: "E, pogledajte vozača autobusa!?" Ovi su se počeli smijati. Tada je meni rekao: "Sjedi!" Nakon toga je izišao van. Na njegovo mjesto sjeo je Žučo. Uzeo je automat, uperio u mene i rekao: "Znaš ti da je moj brat ubijen prije par dana na Gradačcu!" Na to sam samo šutio. Tu me zezao i provocirao. Kasnije je govorio: "Šta misliš da ja tebe ubijem!" Uglavnom sam šutio.

Nešto kasnije se ovaj vratio. On me pitao razna pitanja i podpitanja. Uglavnom sam odgovarao sa "Nisam" i "Ne znam". Pitao me za neke ljude, za ovo ili ono. Bilo je pitanja za koja nisam mogao reći ni "da" ni "ne". Uglavnom, kad je ispitivnje završilo dobio sam samo jednu palicu. To je bilo kao da nisam dobio. Ovaj mi je otvorio vrata i rekao: "Izlazi!" Izišao sam van, ispred svake sobe je bio po stražar. Opet je počela tuča. Kad bih počeo trčati ovaj je govorio: "Stani!" Kad sam došao do stepenica, stajala su dvojica koja su me tukla i udarala. O nešto sam se spotakao, tako da sam naglavačke pao niz stepenice. Zaustavio sam se pored portira. Kad sam ustajao on me pitao: "Šta ti je?" Nisam ništa smio reći. Tada mi je on rekao: "Idi napolje!" Pošao sam istim putem odakle sam došao, a on me pitao: "Hej, gdje ćeš!? Vрати se! Napolje!" Vratio sam se i izišao van. Kako je vani bilo dosta ljudi svi su me pitali: "Šta je bilo?" Rekao sam im: "Ma, ništa." -"Jesi li bio bijen?" Rekao sam: "Ma, nisam!" Nikom nisam smio priznati. Tu sam sjedio dok nisam došao sebi. Sjedio sam s njima i netko mi je dao cigaretu. Nakon sat vremena M. (moj kum) je izišao. Znao je da sam izišao ali mi odmah nije htio prići. Došao je do mene i rekao: "Kume šta je? Kako je bilo? Jesi bio bijen?" Rekao sam: "Dobro! Jesam malo dobio." Nešto kasnije je otišao. Svi koji su bili tu su ispitani pa je svak od njih imao neki događaj. Taj događaj su pamtili po batinama ili po pitanjima.

Kasnije sam vidio da tamo stoji kum. Kako nisam smio galamiti jer su neki oko mene spavali, mahnuo sam mu rukom da dođe do mene. Rekao sam mu: "Kume ču-paj me odavde, da idem u svoje mjesto unutra!" Rekao mi je: "Pogledat ću. Inače ne daju da idete ovamo." On je otišao tamo, ne znam koga je pitao samo je rekao: "haj-de!" Ustao sam onako prebijen i nemoćan ali koristio sam zadnje snage da dođem do tamo. Ušao sam unutra i čekao kad će doći dan da idem kući. Išao sam na ručak. Već na leđima sam doživio kako koju smjenu. Smjenu od jednog Č. zapamtio sam kao dobru smjenu. U njegovoj smjeni si mogao izići navečer, bila su korita u kojima si se mogao umiti, mogao si prošetati i slobodnije otići u WC. Međutim, smjena u kojoj je bio jedan P. ... Bila je jedna smjena u kojoj su bila dva brata R. i Ž. M. Jedan od njih je bio "prgav", a drugi je bio mehaničar. Kad ih pogledaš nisi ih mogao razlikovati jer su bili skoro isti. Međutim, do zadnjeg nisam s njima komunicirao. Bio je i jedan P., a uz njega je dolazio jedan koji je trežio satove, novce... Jednostavno bi došli i rekli: "Hajde mi nađi 5 "SEIKO" satova!"

Jednom prilikom su maltretirali jednog N. koji se zadržao u jugo-vojsci. On je preprodavao njihovo oružje. Njega su tjerali po prostorijama. On je trčao preko nas i preko cijele prostorije. Kako je tu bio jedan prozor koji se otvarao na "iskipavanje", htio je iskočiti i pobjeći. Kako je udario glavom samo se objesio. Za njim je dotrčao P. Nakon par dana N. je ubijen. Prije nego su ga ubili skrivao se po ormarima. Vidjeli smo kako ga tuku. Vjerojatno nije više izdržao. Stalno je držao nekakvu "čakiju" pored sebe i spavao na ormarima. Oni su bili toliko "hrabri" da mu nisu smjeli prići pa su govorili: "Baci čakiju!" Bili su toliki "heroji" da mu ni jedan nije smio prići iako su imali automate, a on samo "čakiju". Jednom ga je jedan zamolio da siđe i da ga pregledaju. Rekli su mu da sjedne pored korita. Tamo su ga počeli tući i tada su bili svi "heroji" jer ih je bilo 10, a on sam. Tako su ga pretukli da je pao od batina.

Na takav način je maltretiran jedan trener "Rudara", a bio je Albanac. Na isti način je maltretiran i tučen jer je bio u mojoj prostoriji. Na isti takav način je i završio. Oni su iz velike sobe ispraznili sve ormare i stavili ih u četiri kupaone koje su tu bile.

H. je jedne noći rekao: "Aj, ljudi vidite kako nas pobiše!" Imao je jedan štap i s tim je htio razbiti staklo. Tada su skočili ovi iz sobe i rekli: "Nemoj, pobit će nas sve!" Istrčao je napolje i počeo bježati. Stražar je pucao na njega i pogodio ga u ruku. Kasnije su ga odveli u bolnicu. Tada smo svi molili Boga da tako rane sve da bi otišli kući. Ranjeni su bili i moj zet i pašanac. Pričao mi je pašanac kako je njih oko 150 bilo u redu. Kako je jedan metak zalutao i pogodio ga. On je odveden u bolnicu. Nakon toga je i on pušten. To je bilo kad su oni čekali ručak. Jedan dan je bio ručak pa onda ga nema par dana. Čak znam da jednom nisam jeo pet dana. Kad bi išli na ručak to je bila

prava tuča. Taj dan nisam htio ići, kad su se svi izredali, morali smo ići jesti. Nosili bi te, ali si morao ići jesti. Jedan dan sam mogao ići normalno. Prozivali su nas koji smo mogli ići. Mislim da je tada bio M. M. je izveden 25.07.1992. i nije se više vratio. Izlazili smo na vanjska vrata. Jedno vrijeme se išlo kroz hodnik, a kasnije su zatvorili ta vrata tako da smo morali ići van i poredati se uza zid, koji je zidan ciglom. Kad smo došli pred kuhinju bio sam 16. Tada me jedan uhvatio i udario. Nisam smio ništa, samo sam šutio. Tada je rekao: "Ovo je onaj iz Kozarca, koji se penjao na tenk..!" Nakon toga me pustio i nastavio sam dalje.

Međutim, taj ručak je bio ništa. Morali smo ga na brzinu jesti. Morali smo pojediti za 3 minute. Utrčali bi i uzimali dio, ako ima kruha stavljali smo ga u džep. Uzimao si tanjur, usuli bi nam hranu i tako bi otrčali da pojedemo. Meni do ručka nije bilo jer kako sam ušao trebao sam se vratiti. Ovaj me prepoznao pa me bilo strah. Navodno da sam ja skakao na tenk u Kozarcu.

Međutim, to nije istina jer sam u zadnjih mjesec dana uzeo neplaćeno. Tada sam se krio da ne bi otišao na vježbu. Kasnije je prva grupa već otišla na vježbu u Novi Varoš, Pakrac. Jednostavno, nisam htio ići.

Vratio sam se nazad. Kad smo izlazili vidio sam gdje je on. Svi smo se morali vraćati u koloni u tu kuću. Kad sam sjeo pitali su me: "Što te udari?" Rekao sam: "Ne znam! Rekao je da sam ja bio u Kozarcu na nekom tenku. Ja mjesec dana prije nisam izišao iz dvorišta, a kamo li da sam bio u Kozarcu." Samo sam čekao da me pozove. Kasnije je ovaj vojnik došao i pitao: "Gdje je onaj!?" Nitko nije ništa rekao. Tada je on ponovio: "Gdje je onaj što se u Kozarcu penjao na tenk!?" Kako smo svi šutili mislio sam: Ako budem šutio bit će gore za mene. Tada sam rekao: "Evo mene!" Rekao mi je: "Dođi ovamo!" Tada sam bio od hangara oko 5 ili 6 redova ali sam bio bliže "Bijeloj kući". Prišao sam njemu, a on me pitao: "Šta si ti radio u Kozarcu?" Tada mi je rekao nekakav datum. Kako sam očekivao da će me voditi u "Bijelu kuću" pošao sam. Tada mi je on nešto opsova i rekao: "Ma, kud ćeš tamo!?" Tu me počeo šamarati i tući palicom. Tukao me sve dok nisam pao. Sjećam se još samo da me jednom udario nogom i od tada ne znam ništa. Opet se ponovilo isto kao i prije. Kad sam se probudio bio sam vani, osjećao sam da sam mokar. Kasnije sam vidio da nemam još nekoliko zubi. Kasnije sam otišao unutra, braća su me počela tješiti. Pitali su me: "Šta je bilo? Pričaj!" To je bilo polovicom srpnja 1992. Zapisao sam samo dva dana, kad je izveden M. C. 25.07.1992. i dva dana kasnije kad je izveden B. K. - B.

K. je izvođen tri puta. Ovaj što ga odvodio skomponirao mu je pjesmu i rekao: "Hajde K. pjevaj i idemo!" Kako je K. bio blizu nas rekao je: "Evo ga majku mu jebem! Došao je da me ubije." K. su izvodili tri puta navečer i dva puta po danu.

S. Č. su izvodili par puta, a on je i podlegao. Njegova dva šurjaka E. i još jedan su ga nosili, a on je izdahnuo pred našim očima. Jedan P., jedan iz Raškovca S. D. i njegov sin. Njega su izveli jednu večer i tri dana za njega nisamo znali. Tražili smo ga, a kasnije su nam rekli: "Eno ga tamo u jednom ćošku!" On je bio cijeli isječen i spaljen. Drugi su ga donijeli pa smo ga oprali. Oko 15 dana nije mogao ustati. Ostali su mu rezovi po cijelom tijelu.

Maltretiranja i tuče bilo je do iznemoglosti. Jedan dan ga izvedu i nakon par tuča vidimo da ga nema. Ako bi izdržao maltretiranje, oni bi došli i rekli: "Hajde dvojica da ga donesete!" Ako se ne pojavi, onda se nikad više neće vratiti.

Jednu večer jedan Srbin i jedan Hrvat su pobjegli. Uglavnom Hrvat je uspio pobjeći. Tamo je bio i jedan 'polutan'. Majka mu je bila Srkinja, a otac Hrvat. Bio je u zatvoru par dana, dok nisu doznali da mu je majka Srkinja. U zatvoru su pretežno bili Hrvati jer je njih najviše u Ljubiji. Oni su svaki dan pozivali i stvarali neke grupe za razmjenu. Međutim, od toga nije bilo ništa. Uglavnom, doznali smo da imaju tri grupe. Prva grupa je bila u garaži i u "Bijeloj kući", druga grupa su oni za koje su rekli da će ići na Manjaču, a treća će ići kući.

Dana, 06.08.1992. bilo je prozivki, nekih je bilo vani, a neki su bili u hangaru. Ja sam uvijek ostajao u svojoj sobi. Između ostalih prozvali su mene. Kako je moj brat bio u toj velikoj sobi, a ja sam spavao u kupaoni na ormaru dotrčao je do mene i rekao: "Trči! Proziva te, a ti idu kući." On je bio jako sretan. Ja sam odmah otišao. Tamo su me pitali datum rođenja i ime oca. Kako je bilo dosta istih imena i prezimena, tražili su ime, prezme, ime oca i godište. Nekad su pitali gdje radiš i sl. Tog 06.08.1992. ponovno sam se rodio.

Ujutro oko 9:00 dva autobusa su pošla ispred "Bijele kuće" i otišla negdje. Kad sam brojao kasnije bilo je oko 18 autobusa. To su sve ljudi iz "Bijele kuće", garaža i hangara. Kako sam bio na pisti imao sam pregled tih autobusa. Dok su ovi zatvorenici ulazili oni su ih tukli dugačkim drvetom. Kad su napunili jedan autobus, jedan od njih je ušao, hodao po njima i psovao. U svakom autobusu nije bilo ispod 60 ljudi, a reklo bi se da je prazan. Onaj tko bi htio vidjeti da su ljudi unutra morao bi se podignuti u nivou prozora. Jednostavno "sprešali" su ih.

Nismo znali što je i kako je, uvijek smo pitali: "Kud? Šta?" Tada je naišao Č. koji je prema meni uvijek imao dobar odnos. Jedan ga je pitao: "Šta je Č. Mi prozvani, svi odoše, a mi smo ostali." Na to je on rekao: "Šuti! Budite sretni što ste tu!" - "Što?" - "Vas koliko je ostalo ovdje do noći može jedan autobus prebaciti u Trnopolje." Tada nam je bilo jasno da ovi nisu odvedeni u Trnopolje.

Moj jedan brat i bratić otišli su sa ovih 18 autobusa. Oni su donekle imali evidenciju svih koje su odvezli. U mojoj sobi je bilo oko 540 ljudi. Bila je jedna soba gdje je bio H. i dr. S. i H. ... Nekad kad je bila tuča svi bi bili na oko pola sobe, a drugo pola je bilo prazno.

Jedan dan je došao P. i ovaj njegov kolega. Njih dvojica su stalno bili zajedno. Ušao je P. i došao do mog stričevića S. K., koji se skrio pod stol, a P. je opet udarao po njemu. Kasnije je udario i O. K. Kad je skočio udario ga je po nogama. Njemu je naredio: "Hajde traži 20 tisuća!" Tada sam ja po nesreći stavio kapu jer sam mislio: Ako me udari manje će me boljeti. Tada je P. rekao: "Ti u kapi! Diži se!" Polako sam se počeo dizati, a on je prišao meni. Tu je bila jedna plastična kanta u koju smo vršili nuždu. On je uzeo tu kantu i sve prosuo po meni. Rekao je: "Marš! Za pet minuta nađi mi 10 tisuća!" Tada sam ja počeo hodati po sobi lijevo, desno i govoriti: "Dajte braćo, ubit će me!" Međutim, nitko nije davao. U međuvremenu P. je izišao van. Tada mi je moj brat rekao: "Dođi ovamo!" Izvadio je oko 5000 dinara i rekao: "Evo ti." Tada sam pošao opet tražiti, a on mi je rekao: "Nemoj da tražiš, vidiš da ljudi nemaju." Tada je jedan ušao i zavikao: "Svi napolje!" Svi smo se poredali u stroj. Tamo na pisti sjedio je jedan čovjek. Tada nam je stražar rekao: "Jedan po jedan trčati oko ovog čovjeka! Opet svi na isto mjesto! Stoj!" Kad smo se svi izredali, rekao nam je da trebamo prepoznati tog čovjeka. Neki od nas su znali tko je taj čovjek. Nakon toga smo se vratili unutra. Mislio sam da će taj stražar to zaboraviti jer su oni pretežno bili u pijanom stanju. Tada je ušao taj stražar i pitao: "Đe je onaj moj jaro!" Rekao sam: "Evo me!" i dao mu novce. Tada je on upitao: "Koliko sam ja rekao?" Rekao sam mu: "5000!" Toliko sam rekao jer je bio pijan. Uzeo je to i potapšao me po ramenu.

Dana 06.08.1992. otišao sam u Trnopolje. U tom autobusu u kojem sam ja bio, bilo nam je naređeno da pjevamo. Svaki od autobusa je imao svog vođu. Tako je bilo u dolasku u Omarsku i pri odlasku u Trnopolje. Naš nadređeni sjeo je pored vozača i rekao: "Hajde svi pjevajte: Jebo' ja svoju mater!" Tako smo morali govoriti sve do Trnopolja. Tamo smo došli pred kapiju od doma. Rekli su nam: "Jedan po jedan trčeći!" Tamo sam vidio da ima dosta ljudi. Pored trave je sjedio jedan čovjek koji je imao jednu bilježnicu i zapisivao svakog od nas. Svi su tražili hranu, tako sam i ja pošao za njima.

Moj stričević je izišao tri dana prije. Tada sam mogao i ja izići ali nisam znao gdje idu. Moja majka je čula da sam poginuo. Ovi koji su došli prije sve su pratili. Tada me vidio moj stričević i rekao: "Hajde ovamo! Buraz hajde ovamo." Došao sam do njega i rekao sam: "Daj mi jesti!" Njegovi su čuli za njega i poslali mu hrane. Odrezao je komadić mesa i dao mi. Tada sam ga pitao: "Pa, kome će to?" Rekao je: "Tebi!"

Kad sam vidio koliki mi je komadić dao htio sam se sa njim posvađati. Tada je rekao: "Govorim ti iz svog iskustva, vidiš šta se sa mnom događa... Nedam!" On je bio moj stričević, a bio je mlađi od mene godinu dana. To je govorio za moje dobro. Tada sam pošao dalje, vidio sam da neki jednu juhu. Pitao sam: "Ima li šta jesti?" Rekli su mi: "Ima, juhe." Ta juha nije bila po mom ukusu, ali iako je bila takva najeo sam se. Išao sam i jeo sve dok me trbuh nije zabolio. Pet ili šest dana sam se mučio sa stolicom.

Bio sam težak oko 66 ili 67 kg kad sam zarobljen. U Trnopolju sam imao oko 43 kg. Kad smo došli u Trnopolje svi smo se izmjerili, a u jednom krugu je bila decimalna vaga. Kako nisu imali gdje spavati I. L., R. i njegov brat i R. sin spavali su pored vage. Tu su ležali dan ili dva.

U Gašincima, 7. svibnja 1994.

- jad74

GODINA ROĐENJA: 1953.

PREBIVALIŠTE: Prijedor

Čišćenje je bilo 06.06.1992., došla su dva transportera vojske. Rekli su nam da svi izlazimo od starijih do najmlađih, da pustimo stoku, ostavimo otvorene kuće i da se evakuiramo. Svi kolektivno smo izlazili, došli smo na jednu poljanu i tu su nas sakupili. Muškarce su odvojili od nas. To je bilo na poljani pored tržnice, u ulici Muharema Suljanovića. Odvojili su muškarce od 16 do 60 i nešto evakuirali autobusima. Za one koji nisu imali prijevoz rekli su: «Sad, starije majke i majke sa dijecom do 15, 16 godina neka se odvoje na stranu!» Međutim, odvojili smo se, za ruke sam uzela obodvoje djece i nisam dala da idemo. Moj muž je već bio na strani, među muškarcima. Pošto je moj sin bio maloljetan i trčao je za ocem, ja mu nisam dala.

U trenutku sam vidjela sinovog trenera. On je bio vođa te vojske. Mislim da mu je ime Z. Zamolila sam ga i rekla: "Molim te Z. pusti mi sina, znaš da nemam nego njega!" Taj Z. ima oko 23 godine. On je samo mahnuo rukom. Igrom slučaja sin mi je ostao i nije otišao za logor. Kasnije smo se vratili kućama, a grupirali smo se po 20 ili 30 osoba. Išli smo u stabilnije kuće, prenoćili smo jedan dan. Sutradan je naišla vojska i rekla da nema problema i da nikom ništa neće biti. Rekli su nam da možemo ostati u svojim kućama. Tada sam otišla kući, a djeca su mi ostala u susjedstvu.

Oko 20 metara od kuće naišla su dva "golfa", zaškripali su i stali ispred moje kuće. Kad su me vidjeli rekli su: "Vidi ono, sunce ti ljubim! Dolazi ovamo!" Kako nisam

znala gdje ću ni što ću, rekla sam im: "Joj, oprostite!" Bacila sam im ključeve i rekla: "Evo vam ključeve, razumijem vlast. Radite što hoćete." Na to su mi rekli: "Dolazi ovamo!" Kad sam im prišla, rekli su mi da im otvorim kuću. Bila su njih četvorica. Ušla sam u kuću i sve im otvorila: kat, garažu, ljetnju kuhinju... Bili su to M. ili M. P. koji je i danas na dežurstvu u Prijedoru, a drugi je bio B. D. iz Dragotinje. To su mi rekli susjedi koji su B. dobro poznavali. Taj čovjek mi je nanio takvu bol i ne znam da li ću je ikad zaboraviti.

Dvojica su pregledavala kuću i kupila sve vrijedne, tehničke stvari. Ta dvojica su kupili one stvari koje su im trebale. Dvojica su ostala i pitala me da li bi htjela skuhati kavu. Tada mi je prišao ovaj mladi P. i rekao: "Znate šta gospođo ja sam iz Livna. Nisam odnos sa ženom imao od šestog mjeseca. Ja moram da se izživim! Hajde lijepo da se dogovorimo. Uđi u spavaću sobu i skini se!" Ja sam kleknula pred njega i rekla: "Nemoj ljubim te! Ti bi mi mogao biti dijete!" U životu nisam ni s kim imala odnos nego sa svojim mužem. Imala sam jedan fin i pošten brak. Rekla sam im: "Radije me ubijte, ne mogu to podnijeti!" Nije me prisiljavao nego je rekao: "Jebao ja svoje dijete, ako te itko pipne osim mene! Ulazi u sobu!" Pod silom sam pristala i otišla. On je imao odnos sa mnom. Tada sam imala jako visoku temperaturu i nisam znala što da radim. Međutim, ušao je taj B. koji je imao oko 60 godina. Bio je u pijanom stanju. Kad je ušao tako bolno me pritisnuo za dojke da nisam mogla izdržati. Tada je rekao: "Vi Muslimanke ste tako temperamentne i vruće. Uvijek sam imao želju da imam s Muslimankom odnos, a sad mi se pružila prilika!" Toliko me mučio i patio jer je bio pijan. Ništa mi nije mogao, stalno je govorio: "Boga ti jebem ali ostavit ću ti bilo koji znak. Kad dođe ustaša da vidi da mu je 'četnik' harao!" Toliko me ispritskao po grudima da su mi bile crne i cijelu me isisao da sam imala šest ili sedam biljega. Tada je ušao treći koji je bio mlad. Imao je crne naočale i crne rukavice, rekao je: "Izlazi ti sad sam ja na redu!" On mi je prišao. Odveo me u dnevnu sobu i prevrnuo me na stol. Prišao mi je prema ustima. Rekla sam: "To nikad nisam radila, slobodno me ubij! Strijeljaj, ali neću!" Pokušao je silom, ali je vidio da ne može jer sam ja jednostavno vrištala i trgala se. Međutim, on se samo izživio i pustio me.

Dok su ovi ostali kupili stvari ja sam se samo šokirala. Nisu gledali jedan drugoga, nego su dolazili jedan po jedan. Drugi su vršili pretres. U tom šoku sam bosa istrčala i otišla do jedne susjede. Svi moji susjedi su bili vani i vidjeli su da je u mojoj kući pretres i da se nešto događa. Kad sam se pojavila na vrata, vidjeli su da sva drhtim, haljina mi je bila potrgana. Tada mi je ona rekla: "Ulazi u kupaonu i šuti." Ušla sam i istuširala se, tu sam sjedila i popila kavu. Mislila sam što da radim, bila sam u tolikom strahu i mislila da će doći i ubiti me. Nikom ništa nisam htjela reći. U tim trenucima sam mislila da to skrivam. Zavezala sam maramu i otišla u kuću.

Djeca su vidjela da sam uplakana i nikakva. Pitali su me: "Šta je mama? Šta ti je bilo?" Rekla sam: "Nije ništa." Tada sam bila jaka i mislila sam: Rat je, mora se nešto podnositi. Kad pomislim da mi je tu punoljetna djevojka, ipak ja sam starija i majka sam. Gledajući na nju lako sam sve podnosila. Uvijek sam sebi govorila neka se to odrazilo na meni rađe nego na njoj.

Sutradan sam otišla u svoju kuću uzeti neke stvari. Vidjela sam kako je jedan vojnik repetirao pušku prma meni. Opet sam vidjela da se nešto događa. Okrenula sam se na drugu stranu i tamo je drugi repetirao pušku. Vidjela sam da su me došli ubiti. Preskočila sam ogradu i pretrčala kod susjede. Prelazila sam preko nekog potoka i došla u neku šupu. Tu sam sjela i mislila: Joj, što ću došli su me ubiti!

Žena koja je tu stanovala došla je do mene, tada sam joj se javila i rekla: «Tu sam!» Plakala sam! Rekla sam: «Tu sam skrivena!» Ona je ušla zaprepaštena i rekla: «Šta? Što...» Tada sam odvezala maramu i rekla: «Joj Diko, vidi šta su juče od mene napravili!?» Tu je bio jedan moj kum koji nije otišao za logor. Došao je i rekao: «Boga im jebem! Što da mi svakom šutimo, a oni da rade i haraju kako hoće? Ako je vlast, vlast poštujemo to sve ali tražit ćemo neku zaštitu.»

Oni su me prisilno odveli u neku kuću da nazovem SUP. Sve sam im ispričala od početka do kraja. Ovi iz SUP-a bili su ljubazni i u roku od 5 minuta su došli. Pitali su me sve što je bilo. Tada sam im sve detaljno ispričala. Otišli su do moje kuće i vidjeli sve što se događa. Pitali su me: "Da li ti poznaješ nekog od njih?" Tog trenutka im nisam htjela reći da poznajem. Samo sam im rekla: "Molim vas, ako je moguće da budem zaštićena. Ja sam izgubljena žena, ovo mi je drugi šok. Ne znam što govorim ni što radim. Jednostavno, dosta mi je svega." Uzeli su moj broj telefona, zapisali moju adresu i rekli: "Sigurno vas nitko više neće maltretirati, niti doći kući. Vi ste sad pod zaštitom. Ukoliko budete imali problema, samo zovite SUP odmah će netko doći." Nakon toga nitko me više nije taknu cijelo vrijeme, dok je moj muž bio u logoru.

Moj muž je 06.06.1992. odveden u logor, a mene su napali 08.06.1992. Moj muž je u Omarskoj bio dva mjeseca i nešto dana. Nakon toga su ih odveli u Trnopolje. U Trnopolje sam mu svaki dan nosila hranu. To je oko 15 km udaljeno od Prijedora. Išla sam pješke, prugom prema Banja Luci, a kasnije smo išli biciklima. Kasnije su nam oteli bicikle, neki iz šume. Njih par bi izišlo iz šume i zaustavljali nas. Novije bicikle su odvajali na stranu. Tako da smo išli vlakom.

Kad sam odlazila tamo svi oni su bili u šoku. Nitko do njih nije mogao da se izvuče. Kući se nisu mogli izvući dok nismo otišli u SUP i napravili "iseljenicu". Za te podatke sam išla dva ili tri dana. Kad je izišao bio je sav iscrpljen, izmučen, bez ijednog zuba, sa 43 kg.

Pored svog šoka, posvećivala sam samo njemu pažnju. Međutim, ostao je do daljnjeg jer nismo imali papire za izlazak. Nitko nam nije mogao poslati papire. Kasnije su se oni (sin i suprug) uspjeli upisati među onih deset koji su trebali izići van. Pošto se nisam mogla upisati, bila sam prisiljena ostati. Kad su oni trebali ići, čula sam od jednog prijatelja da oni pitaju za mene i kao što ja ne idem. Tog trenutka me bilo strah zašto se oni raspituju za mene. Ostala sam do daljnjeg. Stalno sam mislila da će oni dobiti neku slobodu i da će se oni vratiti.

Četiri mjeseca nakon izlaska sina mi i supruga, spavala sam u kući sve dok mi nisu bacili bombu. Kad su ubacili bombu, bio je to znak da se i ja iseljavam. Bombu su bacili ispod prozora u dvorište, odmah su sva stakla porazbijana. Sutradan sam otišla kod jednog staklara koji mi je stavio stakla na prozore. Preko dana sam bila u kući, a na spavanje sam išla kod majke.

Nakon 15 dana, došla sam kući, a svi prozori su bili otvoreni. U kuću mi je provaljeno. Opet su pokupili stvari. Tada sam vidjela krv na stepenicama, na ulazu. Na svakoj česmi bila je krv. Vidjela sam da se netko od njih ozljedio. Odlučila sam napustiti kuću i preći kod mame.

Nakon toga otišla sam u SUP, ovaj što je bio na dežurstvu lijepo me prihvatio. Ušla su dvojica kojima je rekao: "Imate nalog, gospođa je došla, noćas je imala provalu. Idite na uviđaj." Oni su mene zapitali: "Koja je to ulica?" Rekla sam: "Rahima Bajramovića." Rekao mi je: "Ta ulica ne postoji." Rekla sam: "Nisam čula da je promijenjena, znam samo kako se prije zvala." Nakon toga se uopće nisu odazvali. Obračala sam se patroli ali ni oni nisu došli. Tada sam vidjela da se nemam kome obratiti. Tražila sam da mi netko pošalje papire za izlazak. Međutim, nitko mi to nije mogao poslati. Tako da sam provela oko 20 mjeseci šuteći u tom Prijedoru. Tamo sam jela i pila kod roditelja. Oni su imali jednu kravu, a dobivali smo nešto hrane od Merhameta.

Nakon mjesec dana ponovo su mi provalili u kuću. Tada su ušli u dnevnu sobu sve pokupili, čak su skinuli i luster. Uzeli su moju kazetu na kojoj su svi moji prijatelji i susjedi.

Nakon mjesec dana čula sam da je ta kazeta kod jednog V. iz Omarske. Jedna ženska je slučajno ušla i vidjela mene na kazeti. Znači da su ti pljačkaši bili oni domaći. Kasnije sam sve saznala tko je što napravio. Međutim, to me nije zanimalo samo sam htjela otići.

Nisam saznala tko mi je pokrao stvari iz kuće. Imala sam jako dobrog prijatelja iz Banja Luke. Zvao se Ž., a uzeo je kuću od moje snahe. Na kraju sam saznala da je on tu igrao jako veliku ulogu. Dva puta sam mijenjala stakla na kući, a on je došao u

petak kad je bio pazarni dan i ponovo mi razbio stakla. Tada mi je rekla jedna izbjeglica S. iz Kaknja. Kad sam se vratila pitala sam je: "Tko mi je razbio prozore?" Rekla je: "Neki Ž." - "Pa, što je tražio?" Rekla je: "Došao je i pitao gdje si ti. Tada sam mu rekla da si kod majke ili na pijaci. Tada mi je rekao: Jebem joj Boga balijskog zar' još nije otišla!" Tada mi je sve bilo jasno. Mislim, da je to on napravio i njegovo društvo. On je znao sve moje podatke, a bili smo kuća uz kuću. Pred sam izlazak o njemu sam čula sve najlošije. Čak ga je i policija hapsila. Nisam znala gdje da idem, otišla sam u Crveni križ i zaplakala. Tamo je bila kolegica A. i kolega Z. Kad sam zaplakala dala sam izjavu. Tada sam im rekla: "Ima li ikakve pomoći? Ovdje se prvi put obraćam, ne znam što da radim. Nemam papire, toliko me pljačkaju i maltretiraju, došlo mi je da se sama uništim. Ima li ikakve šanse da iziđem, novci nisu u pitanju!" Jedan od njih mi je rekao: "Možeš samo ići na Travnik, ne možemo ti pomoći." Odatle sam otišla kući.

Dva mjeseca nakon toga, u petak, kad je bio pazarni dan odnijela sam mlijeko, grah i kukuruz na prodaju. To sam mogla odnijeti jer su mi roditelji bili poljoprivrednici. Proдалa sam još neki stvari tako da sam imala oko 180 DEM u torbi. Bici-klom sam se vratila svojoj kući. Kad sam došla čekala su me dvojica na kapiji. Nikad ih nisam vidjela. Rekli su mi: "Dobar dan, gospođo." - "Dobar dan!" Rekli su mi: "Mi smo došli ovamo, vidite nama treba kuća." Rekla sam im: "Nema problema! Ja ću kuću dati samo što ja nemam papira." - "Možemo li ljudski popričati?" - "Zašto ne!?" - "Možemo li ući u kuću?" - "Možemo i ovdje popričati." - "Kakve ima veze možemo u kući." Kako su pošli u kuću otključala sam i oni su ušli. Bio je isti slučaj kao i prije. Tražili su mi novce i uzeli torbu koju su pretresli. Pitali su me: "Koliko imaš maraka?" Rekla sam: "To mi je sve." Tada su mi rekli: "Hajde da se dogovorimo. Zašto ti ne ideš? Šta ti glumiš? Što si ostala? Jel' ti znaš da je tvoj muž logoraš i da ovdje nikad nema povratka, a mi tebe tu gledamo danima. Ima da se skineš naga!" Jednostavno sam bila izgubljena i šokirana. Nisam znala što da kažem. Rekla sam: "Ubij te me! Bila bih najsretnija da me ubijete. Ovo mi je drugi put da mi se isto događa!" Na to su mi rekli: "Šta će ti biti, neće ti ništa. Vidiš koliko si jaka i temperamentna žena. Šta ima veze, kao pala muha na medvjeda." Bila sam prisiljena, opet sam morala istu stvar učiniti. Tada sam rekla sebi: Ni živa, ni mrtva ovdje neću da se nalazim! Nakon toga su mi rekli: "U roku od 25 dana da se čistiš iz Prijedora ili će te pojesti noć!"

Nisam smjela to reći roditeljima jer mi je majci preko 70 godina. Otišla sam svojoj najboljoj prijateljici i sve joj ispričala, iako nikad to nisam nikom pričala. Tada sam joj rekla: "Bila sam toliki optimista, da dočekam tu neki kraj, da vidim sve što se događa. Međutim, moj se kraj završio ili ću se uništiti ili moram bilo kakav izlaz naći.

Ne mogu ovo više podnijeti!” Rekla mi je: “Idi u Crveni križ.” Rekla sam joj: “Jebem ti Crveni križ! Išla sam i ništa.” Došla sam jer nisam znala kud ću i kako ću.

Našla sam kolegu N. koji je radio kao prevodilac u Merhametu. Rekla sam mu: “Nedin molim te. Ja imam tako težak slučaj da ne znam što bih od sebe. Čula sam da si radio po tom pitanju! Ima li ijedan čovjek da možemo razgovarati u četiri oka. Novci nisu bitni, brat ima novaca, samo da uđem u Hrvatsku! Sa mnom se nenormalno događa, ja to tajim i krijem. Jednostavno svu tugu sa sobom dijelim. Da li je ikako moguće da prijedem u Hrvatsku!” Reкао mi je: “Evo ti broj od Crvenog križa u Banja Luci. Zovi J., ona spaja obitelji. Inzistiraj i traži osobno nju!”

Vratila sam se kući, nazvala je i sve joj ispričala. Rekla mi je: “Sačekaj trenutak da vidim da li se tvoj muž nalazi na popisu.” Kad je pogledala rekla je: “Vaš muž nije registriran, nemamo njegovog broja.” Rekla sam joj: “Ja znam i jamčim životom da je bio u logoru u Omarskoj. U sabirnom centru je bio u Karlovcu, iz Karlovca je prešao u Gašince. Mislim, ako hoćete možete provjeriti.” Rekla mi je: “Gospođo, mi samo vršimo spajanja. Ako vaš muž ode u treću zemlju, onda ćemo doći pred vašu kuću i izbaviti vas do muža.” Opet, nisam znala što da učinim.

Otišla sam kući i pitala: “Tko radi u Merhametu?” U Crveni križ se nisam imala potrebu obraćati jer me nitko nije primio. Kasnije sam otišla u Merhamet i našla A. koji je radio za Merhamet. Kad sam došla do njega rekla sam: “Imam tolike probleme i toliko šok, želim s tobom razgovarati u četiri oka. Ako možeš pomoći, pomozij me ne znam što da radim, uništiti ću se.” Reкао mi je: “Dođi po podne mojoj kući i sve mi ispričaj.” Došla sam do njega i sve mu ispričala. Tada mi je reкао: “Pošto delegacija iz Banja Luke dolazi u utorak, ti dođi i daj im izjavu. Pričaj sve otvoreno s njima, oni će ti sigurno izići u susret.”

Došla sam u utorak, njih dvoje su bili jako ljubazni prema meni. On se zove Z., a ona S. Ispričala sam im sve. Tada mi je ona prišla i rekla: “Budi jaka, za dva tjedna ćeš biti prebačena.” Uzela je sve moje podatke i broj telefona od sestre. Mjesec dana se nisu javljali.

Kad su vidjeli moji susjedi (izbjeglice) da kući nikako ne prilazim, počeli su dolaziti. Dolazili su i pitali: “Treba nam kuća, mi smo izbjeglice. Daj nam kuću.” To sve su bili Srbi. Rekla sam im: “Vi mene prebacite do Hrvatske. Nađite mi čovjeka koji može da mi nabavi papir iz Hrvatske i evo vam sve što imam. Ja dok sam živa ne vraćam se u Prijedor, iako sam tu rođena i rasla.” Jedan mi je reкао: “Ne znam i mene su isto protjerali, a mene osobno ne interesira vaš problem. Znaite da su neku noć otišle tri glave zbog kuće. Pošto imate tu majku, vi nama dajte ključeve!” Rekla sam: “Ne

dam ključeve dok sam ja tu! Ionako nemam ništa od života! Ako treba ubij me! Ne dam ključeve dok ja ne pođem odavdje! Nikom ne dam kuću dok sam tu. Kad iziđem odnijet ću ključeve u Crveni križ ili u općinu!” Nakon tri dan oni su opet došli. Otac me prisiljavao da im dam ključeve. Međutim, nisam im htjela dati.

Nakon toga sam otišla kod odvjetnika po savjet. Otišla sam kod B. koji je radio kod Đ. Pitala sam: “Da li tebam dati ključeve ili ne?” Rekao mi je: “To nije ništa! Ugovor nije ništa! Pristani, vidiš da te prisiljavaju, daj im kuću.”

Odatle sam otišla u općinu, sve sam im ispričala. One službenice su rekle da me nema pravo nitko istjerati jer to nije bio društveni stan nego moje vlasništvo. Tada mi je jedna rekla: “Ali gospođo, izbjeglice su toliko kriminalne da nikom ne možemo stati u kraj. Svega i svašta se tu događa, vi gledajte da iziđete. Najbolje je da iziđete!” Tada sam im rekla: “Ja bih rado izišla ali nemam papira i ne mogu izići bez papira!”

Opet sam zvala Banja Luku, A. mi je rekao: “Nemaš im potrebe dosađivati. Uzeta si kao zaštitni slučaj, sigurno ćeš otići čim budeš na redu.” Dosađivala sam im svaki dan.

Nakon dva mjeseca, kolega Z. mi je jedno jutro rekao: “Vi ste prihvaćeni, a vaš put je 29.03.1993. budite spremni pred Crvenim križom oko 10:00 sati.” Tako sam i izišla, u putu sam dobro prošla nitko me nije dirao niti maltretirao. Oni koji su me silovali bili su u uniformama Vojne policije. Dvojica su imala bijele remene, a dvojica su bila u tamno plavim uniformama. Jedan od dvojice, koja su kasnije dolazila, je bio u civilu, a drugi je imao maskirnu uniformu.

Drugi put su me silovali 27.01.1993. Ta dva mjeseca sam poludjela. Naredili su mi da moram izići u roku od mjesec dana. Na kraju mi je jedan poznanik M. rekao na tržnici: “Viđam te ja ovdje često, a loše ti se piše! Nešto će se dogodati..! Svi koji imaju nešto prema tebi i koji imaju izjavu u SUP-u, sigurno će biti likvidirani. Ja ti preporučujem, nestani!”

Noć poslije mog izlaska bio je masakr. Znači da sam i ja bila na tom popisu jer je sve rađeno po popisu. Znači da sam imala sreću što sam izišla.

U Gašincima, 7. svibnja 1994.

- jad75

GODINA ROĐENJA 1954.
PREBIVALIŠTE: Prijedor
NACIONALNOST: Musliman

Uoči napada radio sam u firmi "Žitopromet". Kad sam izišao s posla otišao sam kod punca. Tu sam prenoćio. Ujutro se već počelo pucati. To je bila subota 30.05.1992.

U nedjelju sam otišao, žena je inzistirala da idemo do svoje kuće pošto su govorili da se može hodati sa bijelom trakom na desnoj ruci. Vjerojatno im je to bio znak raspoznavanja onih koji su nesrpske nacionalnosti. Došao sam do Privredne banke u Prijedoru. Ta banka se nalazi preko puta doma zdravlja u Prijedoru. Oni su mi rekli da mi ne garantiraju za život. To mi je rekao jedan srpski policajac. Na moje inzistiranje da idem vidjeti ženu i šta je s njima, pustio me. Rekao mi je da se javim kad se budem vraćao. Kad sam došao do kuće vidio sam da još gori. Međutim, nije samo moja kuća gorila, nego od 40 kuća koje su bile tu samo četiri nisu gorile. Tu smo se zadržali samo da vidimo. Kad smo se vraćali zaustavio me isti onaj policajac i pitao je: "Šta je?" Rekao sam da mi je kuća izgorila, na to mi je on rekao: "Ma, nek' je živa glava." Kod hotela "Balkan" ženu i mene zaustavila su četiri srpska policajca koja su nas pretresla.

Pošto je moja šogorica imala stan, a ona je bila kod muža u Umagu, otišli smo u taj stan. Nakon tri dana došla je srpska policija i rekla da sam u taj stan provalio i da ga moram napustiti. Ja sam napustio taj stan, a oni su mi rekli da ujutro moram otići u SUP. Bojao sam se otići u SUP jer sam čuo da se u SUP-u tuče, maltretira i ubija. Međutim, iako sam to čuo otišao sam u SUP. Kad sam došao tamo nitko me nije legitimirao. Sačekao sam oko 20 minuta, tada je došao policajac koji me istjerao iz tog stana. Uzeo je moju "ličnu kartu" i rekao da idem za njim do kombija. Tada sam počeo nagađati da će me odvesti negdje u logor. U Keraterm sam došao 11.06.1992.

U tom kombiju sam bio sam, kasnije su doveli još njih desetak. Mislim da je i bolje što su mene samog dovezli. Da sam sačekao u SUP-u ne znam što bi sa mnom bilo.

Tu sam zatekao skoro cijelu Donju i Gornju Puharsku. Smjestili su me u spavaonu br. 2. Kad sam došao vidio sam D. M. kako sjedi na klupi. Vjerojatno je ona došla dan ili dva prije mene. Bilo me strah pa nisam smio nikog ni pitati ništa. Odmah su mi rekli da moram bježati do kraja spavaone i da ne budem do vrata jer bi onda dobio batine. Nitko me nije dirao oko par dana dok me Ž. nije prepoznao. Tada mi je rekao: "Je li Z. tu?"

Kasnije, oko 12:00 ili 11:30 prozvao me B. i pitao gdje su mi od brata novci. Re-
kao sam mu da ne znam. Tada me udario bejzbol palicom preko oka i rekao: "Znat
ćeš sve!" Reкао sam mu: "Ti možeš mene ubiti, a ja ne znam uopće o čemu ti pričaš."
Tada je naišao neki luksuzni auto, a on mi je rekao: "Bježi u spavaonu! Razgovarat će-
mo drugi dan!" Otišao sam unutra i nisam oko 15 ili 20 dana mogao gledati na oko.
Sada oko 3% ne vidim na ovo oko. Poslije toga nitko me nije tražio niti zvao. Zvali
su me samo da im dam izjavu. Tu su me ispitivali jedan M. i jedan mali crni koji je
imao ruku u gipsu. Pitali su me gdje sam bio u vrijeme napada, koga sam prebacivao
i sl. Nitko od njih me nije znao po imenu i prezimenu. Svi su me zvali Z. K. Kasnije
me pitao gdje su mi braća. Reкао sam im da ne znam, samo sam znao da su pobijeni.
Kasnije sam saznao sve. Kad me ispitao rekao je: "Sve ćemo se raspitati, ako ne bude
ovako kako si rekao gotov si!" Tada sam mu rekao: "Ja stojim iza svega tog što sam
rekao." Međutim, da je znao da sam bio u HOS-u cijelo vrijeme sa A., E. i ostalima...
Stari grad ne bi pao da mi nismo bili izdani, jedan naš nas je izdao. Nikad Stari grad
ne bi pao da mi nismo bili izdani. (...)

Zamišljao sam da ćemo svi mi biti pobijeni od one noći kad je oko 140 njih pobi-
jeno, i oko 100 ranjenih je bilo. Nitko ne zna gdje su oni zakopani i kao ni za ostale.
To je bilo između 20. i 25.07.1992., a bila je F. smjena. Kad su oni to napravili rekli su:
"To je sve po K. naređenju." Taj čovjek je bio uvijek uz nas i nije dao da se zatvorenici
maltretiraju. Kad je bila njegova smjena mi smo mogli izići van, sve je bilo kako tre-
ba. U druge dvije smjene bilo je batina za ručak i u sobama. Kad je oko 560 ljudi za
12 minuta moralo jesti, mislim da je to dovoljno...

Kad su tu noć povezli njih 147 (ubijenih) u pratnji je bio mali Č. koji sigurno zna
gdje su ti ljudi odvezeni. Drugu noć su izveli još oko 40 ljudi koje su strijeljali ispred
spavaone. Ujutro je došao jedan mali kamion, tada nisam imao snage da vidim tko je
išao u pratnji. Mislim da su i njih samo ubacili u rupu i ne znam da li su ih zatrpali ili
nisu. Tada sam za jednu noć posijedio. Cijela brada mi je posijedila tu noć. Tada sam
mislilo da će nas sve pobiti. Ne znam da li je to sreća ili nešto drugo jer je došao auto
Međunarodnog crvenog križa. Kad su oni prolazili mi smo svi zagalamili, tako da je
taj auto stao. Nakon toga su produžili. Vjerojatno su produžili jer su mislili da će oni
pucati na njih. Nakon 10 dana rekli su nam: "Neki će za Omarsku, jedni za Manjaču,
a ostali za Trnopolje."

Dana, 3. (8.1992.) ujutro oko 5:15 sati došli su i rekli da mora biti stroga tišina.
Koga budu prozvali ti moraju izići van. Tada su počeli prozivati cijelu treću spavao-
nu. Kako od ovih ljudi koji su bili u trećoj spavaoni nisu imali popise njih su samo
izveli van. Kasnije su počeli prozivati: Prijedorčane, Puharčane,... Tada je otišao A.,

Z. koji je radio na benzijskoj crpki, otišao je i jedan Š. koji je spavao iznad mene. Tada sam mislio: oni odlaze za Manjaču ili Omarsku, a s nama vjerojatno nešto planiraju. Oko 19:00 ili 19:30 su nas prozivali, prozvali su jednog koji je bio ranjen u nogu pa sam ga morao izvući van. Svi su se bojali. (...)

Kad su otišla ta dva autobusa prema Omarskoj, onda su počeli pristizati drugi autobusi. Tada su nam rekli: "Samo da čujemo kakvu gužvu ili bilo kakav glas neće vam valjati! Jedan po jedan uzmi svoje stvari i u autobuse!" Dok smo ulazili u autobuse brojali su nas jer nikad nisu znali koliko nas ima. Oni nikad nisu znali pravi broj, milion puta su pisali neke papire. Uvijek su te papire bacali jer su se bojali da nekom ne padnu u ruke. Kad smo došli u Trnopolje saznao sam za dosta ljudi koji su nestali u Trnopolju i tamo ubijeni. Sznao sam za: L., E., i još dosta Prijedorčana za koje su oni smatrali da imaju dosta novca i sve ih likvidirali. U Trnopolju sam bio oko 12 dana. (...)

Kasnije sam opet došao u Trnopolje, tada mi je S. rekao da ostanem i da kuham za njih i vojsku. Kad sam počeo kuhati opet smo počeli ići na ribnjak. Tako da smo on i ja dosta pričali ali nikad nismo pričali o politici. Samo jednom me upitao: "Z., ako dođe do preokreta da li bi stao ispred mog sina? Nemoj odmah da odgovoriš, sačekaj 5 ili 6 dana pa mi onda odgovori." Najvjerojatnije se on bojava nekog preokreta. On je izgubio jedno dijete pa se bojava za tog sina kojeg je imao. Rekao mi je: "To danas zaboravi, pa mi odgovori drugi put." Tada sam mislio: Pa, šta on mene to ima pitati? On se prema meni pokazao kao čovjek. Dok su se trebale izvaditi potvrde iz Trnopolja bilo mi je jako čudno zašto mu netko daje otpakiranu kutiju cigareta? Ja sam skuhao kavu i išao sam okolo, tada je ušao jedan i rekao: "S., evo ti kutija cigareta i zapali." tada je bacio otvorenu kutiju cigareta na stol. To mi je bilo jako čudno zašto je ta kutija otvorena. Tada sam prošao iza njega, a on je samo otvorio kutiju i vratio je u džep. U toj kutiji sam vidio novac, vidio sam oko 500 DEM. Taj posao je koštao od 500 DEM do 1000 DEM. Tada mu je S. rekao: "Sačekaj me vani, samo da popijem kavu. Izići ćemo V. i ja." Te potvrde je V. pravila, a on je potpisivao. Tada sam vidio kako se te potvrde daju. U njegovoj pratnji su bili braća B. Kasnije su mi oni sve rekli. Reki su mi i: "Z., pamet u glavu. Što si vidio, nisi vidio! Nemoj to pričati, koštati će te glave. Vidiš da i nama dvojici visi o glavi. Mi s njim nismo dobrovoljno. Samo šuti i gledaj svoga posla. što si vidio nisi vidio, što ti je rekao, nije ti rekao. Samo šuti, ima vremena, sve ćeš reći."

Prošlo je 5 ili 6 dana, zaboravio sam šta je on mene i pitao. Nakon toga smo opet otišli u ribolov. Tada me on opet pitao: "Jesli li razmišljao o onome što sam ti rekao?" Rekao sam mu: "Jesam!" -"Da li bi stao..?" Rekao sam: "Stao bih jer dijete ništa nije

krivo." Odmah je mogao skužiti što sam mu rekao. On je možda pomogao meni i još nekolicini ljudi, a šta je s onim ljudima kojih nema. Kad je on u Trnopolju, nikom ništa ne smije biti. Međutim, kad on ode ubiju četvoricu ili petoricu. Ujutro bi ljudi htjeli izići van iz Trnopolja. Dosta toga sam čuo ali sam se pretvarao da ništa ne čujem. Sto puta mi je na um palo da mu onaj kazan saspem. Međutim, nisam mogao jer su mi žena, brat, bratova žena i ostali bili tamo. Da sam to napravio sve bi ih pobijali, to što bi mene ubili ne bi bilo važno. Onda bi sve zaklali. Iako bi se to dogodilo sto puta sam razmišljao da im stavim nešto u taj kazan i da ih sve otrujem. Kad se počelo u Trnopolju govoriti da nitko neće ići van tada mi je S. rekao: "Z., spremi svoje stvari jer nitko neće izići van." Tada smo trebali svi izići van, a bilo nas je oko 3000. Kad su zadnji put došli predstavnici Međunarodnog crvenog križa rekli su nam da se spremimo jer će sljedeći put doći autobusi po nas. Tada je trebalo doći dosta autobusa da nas sve prebace do Karlovca. Tada je došao hodža i rekao: "Imaju svi mjesta u Čeli." Tada su se dogovorili da oni dovoze hranu u Čelu. Govorili su da će nam nabaviti i peći i sl. Međutim, to je sve bila samo varka. Da samo tada izišli, oni od te pomoći ne bi ništa vidjeli. I sada kad se daje ta pomoć oko 70% se njima daje, a 30 % se dijeli nama.

Poslije svega radio sam u Merhametu, kad sam vidio kako oni tamo rade rekao sam im da neću više da radim. (...)

Ne znam kako će izići ovi ljudi koji su ostali u Prijedoru. Sada sam čuo da traže oko 2000 DEM po osobi, a tko će im toliko dati. Ljudi tamo gube glave i za 100 DEM, a kamo li za 2000 DEM.

U nedjelju sam otišao po kruh u "Žitopromet". Kad sam došao na pola puta, gdje je tenis, vidio sam: M., S., E. oca i brata... Oni su ležali u jednoj dolini. Tada mi je jedan susjed S. (Srbin) rekao: "Pogledaj, šta ste uradili!" Meni nije bilo jasno šta sam učinio. Jedna žena mi je rekla: "Nemoj ići dalje ubit će i tebe!" Tada mi je jedna Mušlimanka rekla: "Hajde, uđi u kuću." Ja sam ušao, a ona mi je rekla: "Svi su pobijeni. Što je bilo muškaraca svi su pobijeni: M., S., tvoj zet..." Međutim, ja zeta nisam vidio. Pred pekarom sam vidio H., H. sina i sestrića. Tamo u jednom sokaku sam vidio dosta mrtvih, vidio sam i R. (L. sina). Kad sam sjeo razmišljao sam o onome šta sam vidio. Odatle sam se vratio kući. Tada je počela kružiti priča po Prijedoru: K. su svi pobijeni, govorili su da su u H. našli popis Srba koji su bili po Partizanskoj... To im je bio samo izgovor što su ih pobili. (...)

Kojeg god Srbina bi vidio, govorio bi: "Ja sam bio prvi na spisku kod toga!", "Ja sam bio prvi na spisku kod ovog!" Ispadalo je da su svi bili prvi kod nekog na popisu. Zbog toga mi je bilo sve smiješno. S. G. (koji je kao "čaršijska fukara") obukao je

uniformu i govorio da je on bio prvi na popisu kod H. - mesara. Komandir straže koji je bio u Trnopolju, rekao je da je i on bio kod H. prvi na popisu, a preziva se Š. Sada je on otvorio kafić na kraju ulice. Svi oni su tamo sad šefovi. On je meni govorio: "Ja ću uzeti S. pekaru, pa ću joj vratiti." S. pekarna nije bila srušena jer je on imao ženu Srpkinju. Čudno mi je bilo otkud je Š. tu stražar kad je bio električar. Tada nam je rekao: "Nemojte pokušavati bježati jer je moja ekipa pobila sve ljude u Keratermu, koji su planirali bjekstvo!"

Ja sam bio u Keratermu, ali ne znam da je itko planirao bjekstvo. Oko 350 ljudi je utrpano u oko 35 kvadrata. Nisu ti dali vode 5 dana, nisu dali jesti 5 dana, ljudi su bili zatvoreni. Ljudi su se počeli gušiti. Oni su navalili na vrata da dobiju zraka, a tada su oni počeli pucati po njima. Oko 16:00 sati su počeli pripremati mitraljeska gnijezda, mitraljeze i sve ostalo oko te spavaone. Sve to se počelo planirati oko 16:00. To je značilo da su oni dobili naređenje da se ti ljudi moraju pobiti. Meni je bilo ne-shvatljivo da od 350 ljudi može ostati samo 50. Tek nakon osam dana dozvolili su nam da iziđemo van i u WC. Kad sam išao u WC došao je jedan vozač s Hambarina. Tada sam ga upitao: "M. djede, koliko vas je ostalo?" Rekao mi je: "Nismo se brojali ali nema nas više od 50. Sutra ću ti reći." Međutim od tada ga nisam više vidio. Možda nije smio doći u WC, a možda se i bojao. Uglavnom, od tada ga više nisam vidio. Nisam ga vidio ni u Trnopolju, a ni kasnije. On je otišao sa ta dva autobusa, ne znam gdje su ih odvezli.

Ne razumijem zbog čega su ti ljudi morali biti pobijeni. Kad su oni dovezeni, dolazio je jedan kamion, tada bi oni govorili: "Treba nam 15 ili 20 dobrovoljaca u taj kamion!" Taj kamion je dolazio svaki dan po 3 ili 4 puta. Kad se K. napio došao je na vrata i rekao: "Nemojte se više javljati dobrovoljci jer oni koji su otišli ni jedan se vratiti neće! To vam mora biti jasno! Nemoj slučajno da izlazite kad kamion naiđe!" Od tada kamion više nije dolazio. To nam je rekao kad se napio, vjerojatno je i njemu bili preko glave svega. On je bio komandir tog logora i znao je da se i njemu radi o glavi. Buldožer je bio uvijek tamo i svaki dan se palio. Tada mi je H. rekao: "Taj buldožder je spreman da iskopa i da svi budemo pobijeni!" Kasnije mi je i Š. to rekao. (...)

U Gašincima, 1. srpnja 1994.

- jad79

GODINA ROĐENJA: 1933.

PREBIVALIŠTE: Prijedor

NACIONALNOST: Musliman

Jedina dobra stvar u Prijedoru je što su Hrvati i Muslimani skupa jer su imali iste probleme. Oni su iz Briševa, Šurkovca i Ljubije oko 50% Hrvata pobili. Prešao sam u stan od jedne susjede pa sam imao pogled na Biščane, Rakovčane, Rizvanoviće, Hambarine, Čarakovo i Zecove. Preko radija sam slušao kad su rekli da Muslimani predaju oružje. Kako Muslimani u tom periodu do 10:00 sati nisu predali oružje, oni su nekoliko granata ispalili na brdo. Slušao sam na radiju kako oni opominju i gledao šta oni topovima rade. Kasnije su Muslimani natovarili, u kamion sa bijelom zastavom, privatno oružje koje su imali. To je bilo 23.05.1992.

Kad su otjerali, topovima su tukli sve redom. Tu je bilo 8 ili 9 džamija. Sve to je otišlo. Kad su topništvom to uništili, poslali su iz vojarne svoju vojsku. (...)

Oko 20% je pošlo transportom prema Travniku. Oni su ih tamo odveli i onda ih tamo uništavali kod Skender Vakufa. To mi je pričao G. R. Govorio je da su ih tukli, uzimali novce i da je veliki broj tog preostalog stanovništva stradao kod Skender Vakufa. I G. R. koji je radio u policiji se gadilo što je činjeno. Čak su neke bacali u neku rupu s neke stijene dolje 100 metara u bezdan. (...) Uništili su 31 džamiju. Kako sam radio na geodetskoj upravi znao sam koliko ima džamija. Ni jedna džamija nije ostala. Hrvatske crkve su uništili od Prijedora, Šurkovca... Sve su srušili. Oni nisu htjeli da ostane išta muslimansko i hrvatsko.

Brdo su očistili da ni jednog Muslimana nema tamo. Brdo je komplet sela: Biščani, Rakovčani, Rizvanovići, Hambarine Čarakovo i Zecovi. Tu je bilo oko 17 tisuća Muslimana, a živjelo je oko 18 do 20 tisuća ljudi. Ovamo su uništili sve: Kozarušu, Kozarac, Kamičane, Trnopolje i Kevljane. Tamo su sve etnički očistili i sve muslimanske kuće srušili. Tu je živjelo oko 25 tisuća ljudi, a ostatak je u Prijedoru živio. Znači da je oko 62 tisuće protjerano. Sada u Prijedoru ima oko 2000 Hrvata i Muslimana.

Oni su osvojili Prijedor bez ijednog metka. Kad je jedna mala grupica od 150 do 200 ljudi napala Prijedor. Odmah su počeli iznositi sanduke municije iz stanova. Tako da je svaki srpski stan bio naoružan oružjem, bombama, mitraljezima i sl. Sve to je bilo u njihovim stanovima, a da mi uopće to nismo znali. Najvjerojatnije da su oni to dovlačili po noći.

Dana 30.05.1992. kad je bio napad na Prijedor, iz stana sam vidio kako oni idu tenkovima ulicom prema Partizanskoj ulici. Tukli su tako da je najviše stradala ta

Partizanska ulica. Svi Muslimani u Partizanskoj ulici su pobijeni, a mali ostatak su odveli u logor. Tako da je ta ulica danas etnički očišćena od Muslimana. Sve kuće su porušene tenkovskim projektilima. Kasnije su se vratili ulicom Muharema Suljanovića i rušili muslimanske kuće.

Nakon nekoliko dana ušli su u Stari grad gdje je 100% bilo muslimansko stanovništvo. Tamo su srušili sve do jednu kuću, do temelja. Taj dan ni jednu drugu vojsku nisam vidio, osim srpske. Vidio sam kako su ljude iz Raškovca doveli pred srednji neboder. Postrojili su ih u stroj i odveli u nekom pravcu. Kasnije sam saznao da su svi oni završili u logoru.

Kako sam gledao kroz prozor, pored glave mi je prošao metak i udario u strop. Prozor od primaće sobe je 10 metara od minareta. Vidio sam kako su neki ušli u minaret i ubacili neku tekućinu. Kako je taj minaret napravljen od drveta, bojali smo se da ne bi palo po neboderu pa smo javili policiji. Međutim, oni su samo rekli: "Jebo' im ti mater, neka im gori!" Nitko nije pokušavao pogasiti vatru u džamiji. Nakon toga su odvodili intelektualce: inženjere, liječnike, predstavnike stranaka bilo koje narodnosti... Kasnije su došli do nekih popisa, tko je bio član koje stranke. Te ljude su pobili ili odveli u logor. Nakon toga su prešli ubijati niži stalež. Nije bilo noći da netko nije ubijen. Tako je bilo iz dana u noć. Sve dok nisu napravili veći pokolj tome se nije pridavala velika pažnja jer je to bilo jedno, dvoje ili troje. Međutim, netko je morao biti ubijen.

Kasnije su "uvezli" Srbe sa strane, iz Zenice, Vakufa, Livna, sa Banije... Skoro svi stanovi su bili popljačkani, a ovi Srbi su htjeli živjeti u namještenim stanovima. Kasnije su oni nastavili sa pljačkama, ubijajući i useljavajući u njihove stanove.

Mi smo imali stan od 52 kvadrata. Mi smo bili zadovoljni. Mi smo i u socijalističkom društvu smatrani građanima drugog reda. Ni u socijalističkom društvu nismo uživali povlastice koje smo trebali uživati. Uvijek su Hrvati i Muslimani za njih bili ustaše.

Čuo sam da su na tržnici sve zanatlije (Albance) pobili. Čuo sam da su tada ubili I. A. i sina mu A. I. A. je bio sportaš, a kasnije je otvorio kafić. To je bilo 30. i 31.05.

Za ove ljude koje su odveli u logoru govorili su da su neprijatelji srpskog naroda i da smo se kao mi spremali da njih uništimo. U onom društvu Musliman ili Hrvat nije mogao dobiti pištolj na upotrebu. (...)

Svi leševi su dovezeni na tenisko igralište u Prijedoru, a odatle su ih vozili za Tomašicu. Ne znam da li su ih palili ili sahranjivali. Najvjerojatnije su ih palili da bi uništili tragove. (...)

U Gašincima 4. svibnja 1994.

- jad83

GODINA ROĐENJA: 1946.

PREBIVALIŠTE: Prijedor

NACIONALNOST: Musliman

Živio sam i radio u Prijedoru 25 godina. Konkretno, poslije preuzimanja vlasti mi Muslimani i Hrvati smo dobili otkaz. Bilo je nešto na čekanju, uglavnom to su bili otkazi. Pojedine Muslimane i Hrvate je vratilo, ali iz mješovitih brakova, oko 99% ih se nije vratilo na posao, da bi krajem 11. mjeseca 1992. dobili svi otkaz. Faktički rješenja nitko nije dobio, mi smo dobili obrazloženje. Jesu, moje kolege koji su bili u logoru, oni su dobili obrazloženje da su sudjelovali u neprijateljskoj aktivnosti. (...)

Većinom je upadano u kuće, bacali su bombe, klali. Konkretno znam dole sa S. H. oni su ubijeni, onda obučar A., za H. sam čuo, ali nisam vidio. ... Ubijena je obitelj R. ... on, žena mu i svastika. To isto je urađeno i sa H. K. i koga oni imaju još. Gore sa ovim Ć. Hrvatima njih troje: baka, unuka i djeda. (...) Sad u 1994. svi su počeli govoriti ekavski. Konkretno ja nisam primjetio Srba iz Srbije. (...) U zadnje vrijeme nije bilo proglašenja. Bilo je da se Muslimani i Hrvati moraju javiti u NO, oni su to zvali "Ministarstvo". Dobili su one kartone o kretanju. Kad sam pito' prijatelje Srbe: "Jel' ja moram to?" Oni mi kažu: "Moraš, to je radi kretanja."

Međutim, kasnije to nije bilo, nego su oni najviše to izdavali radi evidencije, da bi se ljudi kasnije mogli pozivati na radne obaveze i tako. Ja nisam išo' na te radne obaveze, opet zahvaljujući nekom Srbinu. On je radio, bili smo onako prijatelji. On je imao stan na Pećanima, ja sam imo kuću, pa on je dolazio kod mene. Ovo dok su bila mirnija vremena, on opere kola, popijemo kafu. On mi je napravio da nisam išo' na rad. (...)

Međutim, kasnije ... su njihovi vojnici (Srbi) osuđivali taj genocid, neko kaže: (...) Šta ćemo mi sad tamo radit' kad me na frontu uhvati Musliman ili Hrvat? Ode rat će mi kožu radi naših budala milicionera." Bila jesu osuđivanja. (...)

Ovi domaći Srbi s kojima sam razgovarao su govorili: "Sad bi radije otišo' da mogu. Znam da će me vratit' s granice. Prvo, moji će me vratit'. Drugo, gdje bi se god pojavio čim bi pogledali da sam iz Prijedora, ja ne bi mogao opstati, tu bi strada'. Iako bi rado to." Razlog za to su navodili: životni uslovi. U zadnje vrijeme, npr., njihova vojska, njih trojica su djelili konzervu u rovu. To su pričali njihovi vojnici (dezerteri).

Puni zatvori su bili njih i gore u Keratermu. Mog kolegu Srbina pito' sam: "Pa gdje si ti bio?" Rekao mi je: "Vodio one svoje da peru burad. Ganjaju ih, neće da idu na ratište." Vodili su ih u zatvor, da ne kažem gore na Manjači i ostalim zatvorima.

Oni su faktički, doslovno, svoje ljude ganjali, lovili. Svaki dan moreš vidjet na pijaci, ja sam ono jedno vrijeme bio na pijaci (1992. godine), samo ih pokupe. Ljudi neće da idu. Prvo ne znaju zašto se bore, a drugo nemaju uslova. (...)

Ne znam da li su vršili oduzimanje hrane, kod mene nisu oduzimali. Ne znam kod njihovih ljudi, a čuo sam da je bilo po stubištima, da su dolazili jednostavno, bez obzira čiji je stan hrvatski ili muslimanski i pitali: "Hajde da se da za vojsku?" Ne bi ni ja volio, ali moro' si dat'. (...)

Kad se mene tiče, dijelili su korektno. Ja sam bio majstor, postrojenja razna, da bi mi nešto učinili, nisu. Non stop sam bio u čaršiji jer je kod mene bio takav poso'. Gradsko stanovništvo koje sam ja poznavo, ponašali su se korektno. Međutim, seljaci iz Omarske, Jeličke, Maričke... i plus doseljenici.

O logorima, konkretno Srbi nisu govorili, a čulo se već za Ljubiju... Govorili su za privatne neke logore po Omarskoj, Jeličkoj, po Krajašu. Čuo sam jedno vrijeme da ima i na Karanu. To su većinom bili privatni.

Većinom ljudi, naročito čiji su bliži otišli u te logore, oni se nadaju da su živi i da su smješteni tu. Po onim što se kasnije čulo, većina da bi ih moglo bit u Srbiji u tim "Aleksinačkim rudnicima" i tamo kod Drvara u "Kamenici". To je po priči, kako je 'ko dobivao informacije.

O umorstvima i nestalim iz logora, ja konkretno nisam ulazio u razgovor o tim stvarima. To je više iz straha, ne mogu ja sada pitat', može on meni biti prijatelj, bez obzira vjerojatno mi ne bi ni reko'. Ne bi mi reko' sigurno, iako bi nešto znao.

Ovako nisu krili, da su nezadovoljni u vojsci, da nisu ni imali plaće, da su gladni, da dezertiraju. To nisu krili bar preda mnom. (...)

U Varaždinu, 22. rujna 1994.

- jad92

GODINA ROĐENJA: 1938.

PREBIVALIŠTE: Prijedor

NACIONALNOST: Hrvatica (Islamske vjeroispovjesti)

Nisu mu nikakvo obrazloženje dali, izašli su i rekli... Vratio se kući, taj mjesec dana, ono protekao je u nekom čekanju... Nisu se predstavljali, nisu se legitimisali... došli su da pretresu stan, da nema oružja... Iako se znalo da nismo mogli imat', ali eto

došli su i pregledali... Normalno, kako nisu ništa našli onda su njemu rekli... Tad su ga odveli u Keraterm. ... Nadala sam se da će to bit dan ili dva, da će se spoznat'. Da on jednostavno, šta je kriv, zašto je kriv?

U Keratermu sam se još i vidjela s njim... Koliko je tu ljudi bilo, još su davali civilima pristup da donesu hranu i mi smo tako, stotina ljudi je tu ne možeš prič'... Okolica, onako rov... Nosi hranu svoju, pa onda da drugom kolica. Onda ga ovaj policajac prozove, onda ovaj vozi prazna kolica, sastaje se minut, dva s tobom da se vidi i da uzme tu hranu. Ta mi jedna slika ostala u sjećanju. To je naš zadnji susret.

Sutradan ja vidim, pitam... "Na čem' spavate?" Veli: "Na paletama." Onda ja do onog stražara tamo, reko: "Može li se deka donjet'?" Kaže: "Može." Onda smo poslali brzo... Pripremili, deketine računamo ima ljudi, dobro je da može dati da nije on sam. Znam da on ne bi ni čašu vode popio sam...

Pa, drugi ide isto poznanik neki, veli: "Pa, nije braco tu, odveden je." On je još jednom kod portira, dotle mi čekamo zvanično, sa tog spiska čekali na red da on dođe...

Kasnije sam povremeno čula da je živ... Odjednom nema više nikog, ni prijatelja, gdje god sam se obratila. Ako me, eventualno slušo' reko' bi: "Javit ću ti ja." Nije se javljo.

On je odveden 2., a 8. su već počele dolaziti nekakve komisije za stan, vojnici neki, od podne do podne. Niko puno ne komentariše šta će se desit', ali: "Velik vam je stan, vi ste sami..." Svi nešto pitaju... Danima tako trajalo, da bi jedno popodne došla njih trojica... Kontam, da mi je negdje se smjestit', ali da me niko ne dira.

On je na kraju i uselio u taj stan, nudio mi sve moguće usluge, da me preko Beograda... Trebalo je doć' do tog stana, trebalo je da ja njemu potpišem jer je njemu to trebalo za trajnije rješenje. (...) Mislim, od tih priča i gadosti koje je čovjek čuo, najradije ih se i ne sjećam. "Pihvatam" reko, "Dobro ja ću vama podpisat zamjenu stana."

Samo da bi dobila neku vijest... Kaže: "Vama je najbolje da idete iz Prijedora. Vodio bi vas preko Beograda, kao da ste moja supruga ili kao moja majka, ja bi' vas zaštitio."

Njemu je samo da uđe u moj stan, njega ne interesiraju moje stvari, samo da što prije iselim... Na kraju je počeo i prijetit'. Jedan dan dođe fino kao sa mnom da kao me savjetuje, a drugi dan... Kaže: "Dobro vas nisu i do sada otjerali, da nije mene bilo..." Di ćemo, vidite transport preko Travnika, oni...

U Zagrebu, 19. listopada 1994.

- jad94

GODINA ROĐENJA: 1932.

PREBIVALIŠTE: Kevljani

NACIONALNOST: Musliman

Dana 24.05.1992. napali su nas oko 14:00 sati u nedilju... Oni su pokupili pred školu u Kevljanima i onda su nam rekli: "Idite kući, ništa nam niste..." Onda su došli, dotrali tenkove kod škole i kamione. Žene i djeca su išli za Trnopolje, a mlađi za Omarsku. Oni su bili u uniformama, a oružje je bilo vojno i teško. Oni su imali ona šarena odjela. Većinom su bili iz naše okolice, oni su se smjestili uz ribnjak. Oni su došli tu i navečer nas u 21:00 dotrali u Trnopolje u školu, u onaj dom. Tu smo proveli 25 dana.

Ja sam bio u gipsu 8 mjeseci, uhvate me za noge, ja u šćulama i mećali u kamion, a ove gonili pred sobom pješice. U mojoj kući, kad sam morao napustiti, bila su dva sina, dvije snahe i sin jedan koji je imao troje djece u Švedskoj i njih je pokupilo za Omarsku. Mene, ženu i snahe je otralo za Trnopolje. Smješteni smo u onaj dom dole. To je bilo 26.05.1992. naveče, utorak. Nemaš đe' metnut, po podu nemoreš proći, ako hoš' doći naveče, to je hala bila ko' do zgrade. Po podu, ako đe' moš' metnut dijete, poredano po podu đe' 'ko more. Tako su nas tude držali i dogonilo. Ovo su odvezli i više se ne vraća, ili su u Omarsku ili... ne znam.

Po noći su izvodili muškarce. Dođe s baterijom, jednog starog ošinuli naveče' ovde... On je bio tvrd na ušima i udari ga cipelom vojnom ovde, kad ga je udarilo onda kaže: "Šta ti ležiš među ženama!?" On nije čuo, ima 75, 80 godina. Onda ga udarilo kundakom ovde i otjerat je za Prijedor u bolnicu. Udario ga u oko, koje mu se kasnije povratilo, bio je 10 dana u bolnici.

Jedino kad smo ostali kašnje, nas je protjeralo, 900 nas je protjeralo u teretnim vagonima. To je bilo početkom šestog mjeseca. Došli oni i pokupilo nas. Oni su spremili devet teretnih vagona što se stoka goni i pokupili su... U mome vagonu je bilo 130, što djece, samo četiri starca.

Kad su upalili lokomotivu iz Trnopolja, gonili su do Doboja, nisu stajali. Pred Dobojom, ustavili su, kiša pada, zemlju diže. Kaže, ovdje nesmimo ulaziti i ugasi se lokomotiva. Kaže: "Nemoj da bi 'ko izlazio!" Negdje oko 19:00 kaže: "Dajte pokupite novce, ako ne pokupite neda nam neprijatelj unić u Dobj."'

Nesmi' niko izić, da je izišo sporazumio bi se s njima. Izišo, pokupi novce. Do ujutro smo tu bili, djeca faćaju kišu, žene daju djeci šećera. Odatle smo u Dobj, od

Doboja su tu dali djeci čajeve. Onda smo ošli 'vamo prema Gračanici. Kad smo došli 'vamo u Gračanicu, čekali smo autobus, pojdemo otale 3 kilometra, kaže napali "četnici" moramo noćit', 10 autobusa.

Pošli smo prema Brodu i tude smo noćili. Sutradan je krenito, pratila nas je policija i vojska, u autobusu po 3, 4 vojnika i dvojka kola policija i nas pratili do Broda. Tude smo noćili, u Brodu nam dali hranu, lijekove kome je šta trebalo. Sutradan je brzi voz išo' do Vinkovaca. Tek, peti dan, subotu navečer, smo došli na kolodvor. (...)

U Kevljanima, niko se nije nadao, neko je imao pušku, neko pištolj na dozvolu. Nismo se mi nadali da je to ispalo, to je bilo po danu. Niko nije imo pojma o tome. Nisu nas ni upozorili prije nego su počeli. Narod je radio, kopo' žito i radio. U nedjelju, 24., oko 14:00 počelo granatirat' i tuklo cijelu noć. Kad su nas odvodili iz sela nisu nam nikakvo obrazloženje dali. Samo su rekli da se skupimo kod škole, šta ima, 'ko je imo dozvolu ili nemo', to oružje da se donese i njima da se preda. Tako je bilo. Kad se oružje predalo rekli su: "Sad, možete ići kući." Poslije opet su rekli: "Hajde sakupite se kod škole." (...)

U Zagrebu, 7. studenog 1994.

- jad96

GODINA ROĐENJA: 1931.

PREBIVALIŠTE: Kozarac

NACIONALNOST: Hrvatica

Ja sam radila sam u bašti i prolazile su izbjeglice, 25. prolazile su izbjeglice kraj moje kuće. Ja nisam vjerovala de se to zaratilo, a nije bilo veze sa Prijedorom dva dana nisam se mogla ćut' ni sa kim. Naveče oko 20:30 došao mi je S. s kolima sa nekim čovjekom, ni dan danas ne znam koji je to čovjek bio. Samo mi je rekao: "Mama, pod hitno izlazi iz kuće imaš još 10 minuta vremena!" Onda sam otišla u Prijedor navečer, kod moje... Bila sam tu do sutra ujutro, već je počelo na Hambarine granatiranje. Sutra je počelo u Kozarcu. Ja nikad nisam bila svjesna da je to počeo rat u Kozarcu dok nisam vidjela da gori Kozarac. Tu sam kod S. bila 21 dan. (...)

Onda je navečer došao policajac, njihov taj milicioner sa zelenim kolima i rekli su da moramo ić' od S. Mi smo provedeni, tada smo išli u logor u Trnopolje. U Trnopolju su nas smjestili u jednu školu i tu smo ostali dva mjeseca. Tu smo bili, oni su nas maltretirali i tražili su od nas novce. Ja sam bila dobro sakrila 10.000 DEM. (...)

Nakon skoro dva mjeseca strpali su nas u kamione i odveli su nas pred Kozaračku raskrslu. Tu su nas sve opljačkali. Mene su izveli ..., samo mene su prozvali, kaže: "S.!" Ja nisam znala da je to mene, ja sam samo sjedila na prvom sjedištu i on meni kaže: "Vi! Vi, salazi baba dole!" Ja kažem: "Izvolite, šta trebate?" - "Izađi van." Dž. je moj plako.

Kad sam izašla oni su mene tukli, ošinili su me tri puta ovda i ovda. Ovde je 'vako imo' nekakav čuperak, ovde taj malđić i imo je naušnicu jednu. Kad sam izešla onda je tu bila jedna žena, kratko ošišana, isto u uniformi. Ona meni rekla: "Daj novac!" Ja sam rekla da nemam. Onda je ona meni rekla da se ja snimim.

Kako sam ja te batine dobila, a stvarno sam imala 10 tisuća maraka, pošto sam zaljepila to u trenerku. Ona meni kad je skinula trenerku još jedanput me udarila pleskom po obrazu i kaže: "Vidiš da imaš!" Sve mi je uzela novce, na Kozaračkom punktu je to bilo.

Ja sam onda unišla u autobus, kako sam imala sakriveno, još ovako sam zamotala tih novaca u džepu. Ja koliko sam se bojala, ja sam uporna bila pa davala tom stražaru. Bojala sam se jer je on meni reko: "Ako ja nađem još nešto u tebe u džepu ja ću te zaklat'!"

Kako sam ja ušla unutra, ja sam sjela na prvo sjedalo i 'vako sam imala zlatnu narukvicu na ruci. Ovako sam se sagela i narukvica se ovako ukazala, kaže on meni: "O gospođa ima i narukvicu!" Ja nisam znala da meni govori, kaže: "Ti! Ti imaš narukvicu!" Ja kažem: "Pa, imam." Kaže: "Snimi!" Ja sam nju snimila i on je ovako otvorio džep i stavio unutra u džep.

Tad smo krenuli prema Banja Luci i došli smo do Skendera. U Skenderu, krenuli smo prema Vlašiću, u Vlašić smo onda išli tim kamionom i došli smo do neke raskrsnice. Ja sam pitala ovog šoferu, nekako mi je bio poznat čovjek ali ne mogu ni danas reći 'ko je. Rekli su mi da je on Ukrajinac, ali mora da je iz Kozarca ili nešto. Ja sam njemu rekla: "Kud ćemo sad?" Kaže: "Sad ćete sić' na ovoj raskrsnici i sad će vas vaši dočekat." Ja sam pitala: "Pa, ko su naši?" Kaže: "Vaše balije."

Tad smo mi izišli iz autobusa i išli smo 24 kilometra pod pucnjavom i granatom, ja sam bolesnog muža vodila, sve sam bacila što sam ponjela. Oni su pucali iz karaule, na nas su pucali. Oni ne da su pucali u nas, nego su pucali preko nas kao neko zastrašujuće. Krenuli smo prema Travniku i došli smo, 24 kilometra smo išli, došli smo do neke raskrsnice. Tu su nas dočekala tri vojnika, niko nije smio ić' prema njima, ja sam išla prva.

Ja sam stajala pred kolonom i rekla sam njima: "Ja idem sad da vidim 'ko su ti ljudi." Oni su mi rekli: "Ne idi, molim te, ubit će te!" Ja sam ostavila muža i krenula

sam, na jedno 10 metara od njih sam vikala: "Ej molim vas 'ko ste." Kaže: "Mi smo vaši." Ja sam odma' krenula prema njima.

Muž mi je toliko plako' da su ga tješili oni oko njega. Ja sam kazala ili smrt ili život. To je bilo nešto oko 2:00 po ponoći. Ja sam prišla njima, ti ljudi su bili u civilu, bio je jedan Z., M.i H. Ja kad sam prišla njima ja sam njih zagrlila, i kažem: "Kad ste naši..." Onaj meni kaže: "Mi vas čekamo." Ja kažem njima: "Mi idemo prema vama i gdje ćemo sad?" Ja sam njih onda zagrlila i poljubila sve trojicu. Kad sam ja rekla pozdrav, prvo sam rekla: "Dobro večer! Aksam hajrue!" Nisam znala 'ko je. Meni je Z. izgovorio i jedno i drugo. Zagrlio me i rekao: "Majka, jesi hrabra idite sad polako." Ja sam njih pitala: "Je li ovo sad slobodna zona?" On je rekao: "Ne, sad tek ulazite u ratnu zonu. Idite sa puta."

Mi smo krenuli lijevo, putom kako smo god pitali koga smo vidjeli. Pošto su bile neke male kućice, žene su nam iznosile vode jer oni su svaku noć dočekivali izbjeglice. Ja sam pitala: "Koliko još ima kilometara?" Ona mi je rekla: "Imate još 500 metara." To je bilo do ujutro do 4:00 i došli smo pred jednu školu, tu su nas dočekali i Hrvati i Muslimani, vojska njihova. Ja sam vidjela da viču: "M.! M.!" Kad sam ja došla do nje, ona je imala torbicu sa crvenim križom. Reko: "M., ja vidim da vas zovu M., molim vas, pomozite mi vodim muža on uopće ne može ić' više." Kaže ona: "Mi vam ništa ne možemo pomoći, pošto je sad ova škola ovde. Oni granatiraju tu školu kad osjete da su tu izbjeglice. Molim vas idite pješice." Moj je muž pao u pjesak. Ona je rekla: "Vi hajdete između dvije štale."

Mi smo sjeli između dvije štale, ja sam njemu dala neke lijekove ... i da se ne pokazujemo pošto će nas vidjeti i granatirati. Rekli su da će njega sanitarna kola, da će ići po ove koji su ostali. Pošto su neki ostali još, ranjeni ili su bolesni. Otišli su prema toj cesti i pokupili te ranjenike i te.

Nisu smjeli Dž. uzeti radi toga što bi ja njega izgubila. Onda je meni opet došla ta M., ona je mene često obilazila, a puca se puca. Ona meni kaže: "Čekajte, doći će sad čovjek iz Travnika sa malim pontoncom. Jedan čovjek se dragovoljno javio da vas dođe pokupit."

On je nas uzo', došo' je negdje oko 17:00, smjestio nas i odvezo' nas, bez svjetla je išo' kroz šumu i dovezo' nas u školu i tu u toj školi smo bili do ujutro. Ujutru je došo Crveni križ pa nas popisao'. Tu su nas dočekala tri vojnika, tako sam ja otišla mojoj kćerki u Busovaču. Ja sam kamion stopirala i otišli smo kod moje kćerke u Busovaču. Tamo smo fino živili, javila sam se odma' kod CARITAS-a u crkvu i tu sam malo pomagala za ove naše izbjeglice.

Onda sam vidjela da tu meni nema ostanka. Zet mi na ratištu, kćerka mi inženjer prestala raditi. Onda sam ja zamolila od K. i dobila sam prolaz u Hrvatsku. Lično sam kod njega i njegove I. bila, pošto se moja kćerka pazila s I. Ja sam onda nakon dva dana krenila u Hrvatsku i došla sam ovdje u Hrvatsku. Strašno sam se napatila dok se nisam smjestila.

Onda sam se javila kod jednog prijatelja i radila sam 5 mjeseci na peglanju u jednoj kemijskoj čistionici. Nisam mogla, dobila sam napade žuči i nisam mogla dolaziti. Tad mi je S. došao iz logora, on je otišao u Pulu, ja sam ostala. (...)

U Zagrebu, 15. prosinca 1994.

- jad100

GODINA ROĐENJA: 1973.

PREBIVALIŠTE: Prijedor

NACIONALNOST: Musliman

Kad je ovo počelo u Prijedoru nalazio sam se u kući. Baš smo kod jednog prijatelja bili. Napravili su čišćenje, rekli su od 16 godina do 60, jedan tenk nas je čekao. Onda kad smo krenuli, neko je otišao, jedan "četnik" je otišao u šumu, u Gaj, Puškara Gaj je bio. On je uzeo pušku i stresao je rafal prema kućama našim, onda su ovi mislili da su to "zelene beretke", da pucaju na nas. Onda su mene i mog prijatelja Z., da idemo ispred njih, kao da ih štitimo. Onda smo otišli u Gaj, tad su tog Z. ... On je pokojni isto. (...) Nađene su bile zemunice na tom Puškara Gaju, onda su oni njega ispitivali u vezi toga, mi smo izišli ništa nismo znali. Kasnije smo se vratili, otišli smo u autobus odvelo nas je za Omarsku. Tamo nas je vratilo pošto više tamo nije bilo mjesta. Vratili su, uglavnom su rekli da ne možemo tu ostati jer nema mjesta. Onda su nas prebacili za Keraterm. Od ovih koji su nas prevozili, inače sam ih znao dosta. To su sve bili domaći, inače su bili Prijedorčani, a bilo ih je i sa strane. Bilo ih je dosta iz Sanskog Mosta (...), ima još neki iz Ključa. Uglavnom ih ima dosta ali ono Prijedorčani su tu. Imali su one "četničke" uniforme i kokarde.

Kad su nas pokupili i doveli u Keraterm ja baš za ovoga Z. ništa nisam znao. To je bilo 30.05. bila je nedjelja kad smo krenuli. Ja sam bio 6 dana tamo, kad sam se vratio tog su Z. našli masakriranog skroz. Noga mu je ovamo. Kako je bila ona zemunica, njemu su tijelo našli unutra u zemunici, a noge su mu bile vane, ruke ovamo, svega su ga iskomadali.

Onda u Keratermu, dok sam bio prva dva dana nismo dobili vode ni ništa jest. Niko nas nije tuko do treći dan. Treći dan, kad smo ustali onda je D. K., ne znam mu baš ime ali znam da ga zovu D. Onda je ušo unutra, prvo kolima, vozio je "LADU", htio je da uđe da nas sviju zgazi, onda je bacio pušku, uzeo je nož i pendrek. Tako reći neki "pendrek" sa federima i neka kugla je bila, krenuo je redom tući. Pošto sam bio prvi mene nije. Ja sam bio pored vrata najmlađi, ja sam ono bio radi zraka nisam mogo biti gore jel' stvarno ono... Mene je udario nekom kantom iz koje smo pili vodu, onda je krenuo redom tući, došo je do mog brata sa kojim je, ono, odrasto, sve su živo prošli u životu. Njega je tuko. Brat ima sad 26 godina. Onda je njega istuko jer su nama našli neku pušku u kući i zbog toga valjda.

Onda sutradan, svaki dan, Ž. kad dođe na stražu... Braća B. čekaju kad će se zamjenit da se mjenjaju, ono ne mogu jedni druge dočekat kad će uć neko unutra. Samo čekaju, bejzbol palice su tu, uđu unutra tuku. Bio je jedan kapetan iz Kozarca, on je Hrvat po nacionalnosti, ne znam kako se zove. On je uhvaćen sa svojim nekim ljudima, možda desetak ljudi. Onda je redovno svaku noć bilo: "Kapetane izađi! Postroj vojsku!" Onda, od 12:00 do ujutro ne možeš spavati od urlika, tuče i od svega.

Taj četvrti dan kad smo bili, D. je sutradan došo, to je najgori po meni dan bio. Kad je ušo i kad je redom krenuo tuć, postrojio nas je uza zid i reko da će nas sve pobit. Ja sam bio najmlađi i meni je Ž. reko: "Hajde sedi ovamo, malo." Ja sam zapalio cigaru i popio sam vode malo, ono od straha. Onda je izišo. Našo je valjda D. iz Kozarca nekog momka i izveo ga napolje i ja kad sam vidio kako ga je zaklo, ja sam povratio od straha. Samo je prišo, uhvatio ga za glavu i bajonet onaj veliki, samo mu probo kroz vrat i momak je pao dole. Ja sam sjedio tu, gledao i samo od muke povratio. To je bio jedan mladić iz Kozarca, sad ne znam kako mu je ime, a mlad je, imao je oko 25 godina.

Valjda je tom D. K. brat ubijen, pa je on ljut, agresivan, pijan, nadrogiran ne znam ni ja šta je bio, onda je krenuo redom da tuče. Pa je valjda mislio da ga je taj ubio, izveo ga je i zaklo pred svima. To je bila ona prva prostorija i bilo nas je oko 125 ljudi.

Četvrti, peti dan isto redovno svaku noć, tuča non stop, od ujutro do naveče. Gdje smo mi bili, ta prostorija je bila široka možda 5 metara, dužina isto možda desetak metara, mislim, prostorija je bila i duža. Ali desetak metara gdje su tukli, to je sve bilo krvavo. Ja sam spavo' na krvi, imo' sam samo jaknu, nisam imo' našto i tu smo spavali.

Šesti dan je Ž. došo, onda je valjda trebalo ići, koji su maloljetni bili. Ja nisam bio maloljetan, imo' sam 19 godina. Pošto sam bio najmlađi rekli su da će me pustit i ljude preko 60 godina. Onda su pustili ljude od 60 godina ali su nas ostavili. Onda je Ž. isto došo jedan dan, mene i ovog momka i reko: "Momci, vi idete isto kući, pošto ste najmlađi."

Bio je tu neki kombi, ja sam se stvarno prepo' jer sam mislio da će me negdje odvest i ubit, što je normalno kod njih. Ali eto, sjeli smo taj momak i ja u kombi i otjerani tamo prema magistrali, tu sam izišo', to je bio zadnji dan kad sam izišo' iz Keraterma. Ostalo, brat što je bio isto. To je ludnica tamo bila! Ne znam šta da kažem o tome...

Dok sam ja tamo bio ubili su njih dosta, pa onda ovaj jedan F. iz Kozarca, njega je Ž. isto, nije ga zaklo nego mu je rezo vrat, pa je 'nako ono ostalo, pa mu je samo dao neku košulju da pocjepa da sebi zamota. To sam isto gledo'. Onda Dž. mali, tako su ga zvali, njemu je Ž. nož "Rambo nož" kroz donji nožni mišić probio skroz i rezo i pito ga: "Što si klao četnike po Kozarcu?" To je bilo pred 125 ljudi, to je svako gledo' kad je to radio. (...)

Kad sam ja došo u Omarsku bilo je sve puno, pa čak i napolju je bilo oko 400 do 500 ljudi koji su sjedili nisu imali više mjesta. Naši autobusi kad smo došli tamo, onda su rekli: "Nema više mjesta, vi idete nazad." Došli smo nazad i onda su nas odvezli tamo za Keraterm.

Ovi vojnici koje sam vidio, svi su imali uniforme i kokarde. Na ispitivanju u Keratermu ja kad sam bio, bilo je OK. Ispitivali su: da li imamo oružje, gdje ga krijemo? Tražio je od mene informacije neke da kažemo, gdje i kad su ovi naši išli na Hambarine, gdje? Jer su oni znali da su oni prošli kroz našu ulicu dolje. Oni su to mene ispitivali. Ja sam najviše bio ispitivan pošto sam bio najmlađi, onda je on mene ispitivao, mislio je da ću mu ja nešto reći u vezi toga. Jedno sat i po vremena ja sam bio gore. On je mene ispitivao najviše u vezi toga, ne bi li ja reko' koliko je ljudi išlo gore, koliko je ljudi prošlo jer sam sve znao. Onda su me pustili, dobio sam neku potvrdu kasnije da idem kući. To je neka dozvola za kretanje, nemam pojma ni šta je to. (...)

Tog 30.05. došli su jednostavno, naši su bili ušli u grad ali ga nisu uspjeli zadržat, morali su se povući. (...) Tog 30.05. su sve pokupili, čitavu Puharsku, Čejreke... Sve je bilo, čišćenje totalno, sve su nas pokupili i sve za Omarsku je išlo. Jedino ta tri zadnja autobusa od nas što su išli nisu nas mogli strpat u Omarsku nego su nas odveli u Keraterm.

U Prijedor sam došao ovim konvojem, sa ovim tranzit vizama preko Novske. Došao sam 12. siječnja (1993.). Stanje u Prijedoru je svaki put sve lošije i lošije, non stop provokacije. Svaku noć tu je ubijen jedan, ondje dva, ondje pet... Baš je meni rođak, E. K. Oni su mu tražili novac, on je izišo' i nije imo. On je penzioner čovjek. Pištolljem, tukli su ga, šta ja znam, pa su ga onda ubili, pa su ga nožem isjekli svega. Tako su ga našli ujutro komšije pa su vidli šta je bilo. Nisi smio izać, nije bilo struje. Hodat ne smješ non stop neko provocira.

U Prijedoru sam ostavio veliko imanje, ostavio sam kuću, ostavio sam sve... Kuća je na tri sprata, to je novogradnja. Sve je voćnjak, bilo je nešto više zemlje tu. Kad smo morali krenut, morali smo to ostavit. Srbin nam je ušao u kuću. Taj Srbin je iz Zagreba.

Moj brat je ostao poslije mene u Keratermu, a kasnije je išao na oporavak u Trnopolje. (...)

Dana 15.06. poslije napada je sve bilo čišćenje, tog dana je bilo čišćenje u Čarakovu. Ali tamo nije bilo nikakve pucnjave, samo je bio teški masakr, da su ljudi sve bili poklani. Samo 'ko je uspio otići' do grada preživio je. Čuo sam da je oko 10 ljudi preživilo u Čarakovu, da su ostalo sve ljude palili, motali u tepisone, klali... Uglavnom nisu ubijali metkom.

Jedan je momak iz naše ulice, on je baš došao dole, a imo' je sestru dole udatu. On je uzeo vreću krompira i krenuo je kao da će u grad. Kad su ga zaustavili pitali su ga: "Gdje ideš?" Rekao je: "Idem na pijacu prodavat krompir." On je tako pobjego sa malim sinom. On je došo' i nama pričao šta je to. Pričao nam je nešto nenormalno tamo! Kako su palili, klali, baš najbolji prijatelj mi je tamo ubijen (Z.), da su ga masakrirali. Z. je rođen 1973., 19 godina je tad imo. (...)

Meni iz moje glavne porodice nije niko ubijen, a sa strane dosta ih je ubijeno. Ubijen mi je tetak, ubijen mi je brat. Onda gore u Sanskom Mostu sam imo rodbine, gore mi je ubijena tetka i troje djece. Oni su ubijeni isto kad je bilo čišćenje i paljenje kuća, oni su nađeni u kući. Imo' sam još jednu tetku, ona je bila u gorenjem Kanogradu, čuo sam da je i ona ubijena. Ona je imala jednog sina, ja sam čuo da joj je taj sin bio u logoru, ali da je preživio. Bio je u logoru u gornjem Kanogradu.

Kad je bilo čišćenje u Rizvanovićima, tad je od mog najboljeg prijatelja ubijen otac i tri brata i od najstarijeg brata je dijete ubijeno. Kad su gore upali čistit sve su ih pobili. (...)

Ja sam bio poslje toga tamo, vidim samo je fudament ostao i ništa više. Sve je to pocrnilo. Mati od tog M. je gledala kad su ih ubili. Prvo su ubili F. (njegovog brata). Kad su F. ubili onda je M. potrčeo pa su i njega ubili na cesti, a N., ta mati njegova i S. bili su nemoćni, ništa nisu tako reći smjeli (...)

Djete koje su ubili, to je bilo dijete od najstarijeg M. brata, zvao se S. i imao je 2 godine. Mali je bio stvarno fin i njega su isto ubili. Tri brata i tog M. i njihovog oca, sve su ih pobili. Ta mati M. nije ništa mogla samo je našla neku posteljину i pokrila M. onako kako je ležo' na asfaltu. (...)

U Zagrebu, 23. travnja 1993.

- jad101

GODINA ROĐENJA: 1970.

PREBIVALIŠTE: Prijedor

Kad je počeo rat u Prijedoru, ja sam prije jedno par dana otišla kod svoje kolegice, na žalost ona je poginula, svi. U Jajce sam došla u maju, pa sve do februara sam bila po Jajcu. Ujedno sam, ono, mislim kod njih, bio je isto počeo rat. Meni je na neki način bilo sve to čudno, bilo je kao neki film. Bila sam kod nje, njeni su roditelji isto, na žalost, svi pobijeni. Prijateljica se zvala Ema. Kad se to desilo njeni roditelji su ubijeni u sedmom mjesecu. Od petog do sedmog mjeseca sam bila u njenoj kući. Nije bila u centru grada nego vako, kao u Zagrebu, van malo iz Zagreba. Ona je došla po mene, mislim, ja sam krenula, a ona je došla po mene. Ja sam rodnom iz Ključa, a živim u Prijedoru. (...)

Kad se to desilo ja sam se i ona sakrivale po šumama. Krili smo se od sedmog mjeseca sve do pada Jajca, svukuda. Koristili smo što je bilo trave i to hrane i ovo što se ovako nekad desilo. Prije nego će past Jajce, možda desetak dana, ona je bila ranjena. Tad su mi bili najteži dani, više nego ono u logoru, nisam se znala orjentirat nikako. (...)

Ondak jednostavno ležali smo na travi, bila je iza nas šuma. Tu smo ležali ja sam je stavila na leđa, a ja sam legla na stomak. Tu me je udarilo, ja sam misla da su neki naši borci i tako. Iz sna su me probudili. Ja sam samo rekla: "Šta ste došli po mene? Dobro da ste došli, treba njoj više pomoć nego meni. Ondak jednostavno kad sam se okrenula, kad su me tu davili, tu su mi izbili zub. Mislim, sad je to sve dobro kako je bilo.

Ondak jednostavno, vidila sam, bili su maskirani, brade... Užas! Bilo ih je jedno 15. Ono zamagljen si i nesvjestan, po tome su predpostavili da sam neki ilegalac, da sam povezana s nekim našim ljudima. Jednostavno, za taj toliki rat ja nisam vidila naše vojske, niti su oni mene. Onda sam se bojala svake vojske. Kad sa svijuju strana puca, ne znaš gdje ćeš prić. Da je barem ona bila onako pri sebi, to se ne bi možda ni desilo.

Ondak jednostavno, kad je ovaj pošo na mene ja sam se branila, otimala... Onda su me udarili jako u stomak. Radi tog, jednostavno, ne mogu ni jest ni pit, želudac me... Već puno pijem kafu i pušim, to... na taj način smirivam svoje živce. (...) Evo kad me pogledaš, ništa mi ne fali, samo su mi puno živci otišli i tako.

Mislim, kad je palo (Jajce) oni su mene i nju našli nakon dan, dva i doveli su u taj logor. Jedino mi je krivo što se taj narod, niko nije znao, 'ko god je bio tu nije znao...

U toj jednoj prostoriji, bila je jedna soba. Vani sam tek izlazila, vodili kad su me, isto sam bila svezana.

U samici sam bila skoro mjesec i još nešto dana. Sama soba, sama ja zidovi tako... Bilo je do 10 tako žena, pod mojoj predstavi samo su bile tu žene do 60 godina. Pretežno sve su bile Muslimanke. Ne znam kako se zove taj logor (...)

Od hrane, to je pretežno bilo na vodi grah, riža, šta ja znam, komad kruha. Nisam jednostavno, bila sam kao prisiljena, nisam htjela ni jest. Jednostavno, kad su me tukli, najviše bolovi su mi bili u stomaku. Vezali su me, nema šta nisu radili, silovali... Silovanje je bilo užas! Ne znam kako da to opišem. Jednostavno mrzila sam ljude na neki način, mrzila sam sebe, mrzila sam one ljude što je to moralo bit, što je to sa mnom bilo. To je pred drugima rađeno, koliko nas je bilo u sobi. Prvo su htjeli nju silovat', tuč' maltretirat to sam ja preskočila. Tako isto na jedno djete su htjeli pa sam ja spasila tu curicu. Ovako izgleda kao muško ali je curica. Onda su me vezali za zid, mučili su me, puno sam krvarila.

Prvi put kad se to (silovanje) desilo bila su dvojica. Oslovljavali su se kao npr. da vi mene oslovljavate sa crna, plava, mlađi i tako u tom stilu. Jednostavno, to je tako bilo, ta dvojica kad su me bili silovali nisam ih mogla prepoznat', to je bilo maskirano, samo žive oči i ništa više. Prvo su htjeli tu prijateljicu mi (silovat), ona je još bila i ranjena. Izgubile su snagu, sve i to djete, bila je još jedna žena, onako ko' moja mama godina, ona me je spasila. Sačuvala mi je lančić, otkinula sam ga za vrijeme tog hodanja po šumama i to. Strpato u hlačama i ona je to još našla dok sam došla u logor. Bilo joj je žao, kao: "Šta radite to sa djetetom uzmite mene?!" Ja nisam dopustila, možda, da nisam takva bila možda ne bi dobila toliko udaraca.

Samo znam kad je bio prošle godine Božić, tad mi je bilo najteže. Ja mislim da ih je bilo jedno 10, onako kad ti uđe ne znaš ništa šte će bit, 'ko će bit. Ili će te tuč', svezat. Najgore mi je bilo kad me je na zid svezao kao Isusa i tuče, tu ne možeš da se braniš. Branila sam se sve dok ne dođe do zida, dalje ne možeš. Jedan tuče po licu, nogama, drugi tuče u stomak...

Jednom kad sam tražila vode, nisu mi dali. Bila sam sva krvava, mislim, dole nisam znala kad imam menstruaciju kad nemam. Nije to samo nad menom nego nad svima. Mene je više boljelo što oni dobiju, hajd' nek ja dobijem. Kad sam tražila, donjeli su kao neku kantu, možda par litara i prosuli sve na mene.

Jednom isto, jednostavno kad nisam mogla izdržati taj bol, po 24 sata su me znali staviti uza zid, bez hrane i vode. Ili ako šta donesu ja neću da taknem. Znali su mi govoriti da govorim većinom srpske riječi. Ja nisam, ja sam govorila svoje.

Ne, nisam ostala u drugom stanju. Bila sam kod doktora i sve, nije samo što su mi otišli živci, mislim, noge mi nekad. Šta ja znam ne mogu nosit petu, štiklu, ne mogu u jednoj obući dugo biti, ne mogu dugo hodat.

Sad sam se napatila, doveo me taj dečko. On je isto bio u Omarskoj i u Trnopolju. On je pobjego iz Trnopolja. U logoru sam bila od 10. mjeseca do tamo 1., 2. januara. Pustili su me na razmjenu koja je izvršena u Novskoj.

Kad su nas izvodili, par tih ženski: ja, ta cura i još jedna žena, par žena. Kad su nas izvodili, onda su meni opet svezali, mislim nije bila obična marama. Izgledalo je kao da je stavito nešto, što ti peče oči. Jednostavno sam počela... ne mogu dugo čitat ni knjigu ni roman, ni bilo šta da mi date. Ove novine, mogu pročitat naslov i par riječi i ne mogu više. Ja ne znam šta bi to moglo bit, crno je bilo i peklo me to unutra. Tako jednostavno, cijelo to vrijeme sam bila, i jednostavno možda se desilo prije jedno sat vremena kad je ta moja kolegica umrla tad su mi skinuli taj povez.

Moja prijateljica je umrla prije razmjene (...).

Ne znam jednostavno, žao mi je što ne znam barem ni jednog. Nije to bilo u mom kraju, da znam da bi mogla prepoznati, kad je pretežno to bilo maskirano. To me boli, kad sam tu došla niko nije mogo vjerovati da sam živa.

Htjela sam se vratit' na ratište. Prvo mi nisu htjeli dozvoliti doktori pa sve one ustanove u kojima sam tražila, nisu mi dali. Bila sam kod doktora u Karlovcu. Sad sam u Karlovcu u sabirnom centru smještena. Tu odma druga ulica.

Vojnici koji su bili u logoru, bili su obučeni kao bivše Jugoslovenske vojske. To sam mogla vidjeti od svjetla kad uđu unutra. (...)

Jednostavno, kad sam došla u Karlovac nisam znala ni koja je godina, samo sam vidjela da mi je zima po nogama. Nisu nam rekli da idemo na razmjenu, samo su me izveli. Prije toga, možda, nego što sam izišla, su nas odvajali. Nisam znala koja sam grupa, jednostavno oni su mene htjeli tad da ubiju. Ondak je ovaj jedan reko kao, već sam bila svezata kad sam, tako da ja nisam ni vidjela, kao: "Ona meni jako treba, ona je meni jako potrebna."

Mislim, kroz moju užu glavu je tada sve prošlo: ili će bit silovanja ili nešto tako, negdje će me odvest' na posebno mjesto ili ću na razmjenu, streljanje. Pitaj Boga gdje ću? Tek kad sam došla ovamo, vidjela sam šta je bilo... Strpali su nas u kamion kao stoku. Samo su išle tri žene iz toga mjesta... ona je umrla i nas dvije. Tu žrtvu nikad nisam vidjela, došla je možda prije par dana. Djeca, curice od 6 i 7 godina koje su bile tamo i njih su dirali. Tu u toj sobi gdje sam ja bila bilo je jedno dijete, pokušali su je silovati, bila je jedna što je isto pokušala odbraniti i nju su ubili, mene su odgurnuli i svezali. Tu ženu su ubili pištoljem pred nama.

U toj prostoriji gdje smo mi bile nije bilo muškaraca (zatvorenika). Kada su ubili tu ženu, silovali su tu djevojčicu koja je imala od 8 do 10 godina. Ona je na neki način preživjela to silovanje, više nije nego je. Nije ništa znala, skupljena je bila, odvedena je negdje ne znam ni ja gdje, poslije toga. Ti ljudi koji su vršili silovanje bili su između mojih godina pa na dalje. Poneki od njih su bili trijezni, a poneki nisu. Nikad nisu bili gori...

Mrtvu sam vidjela ovu ženu koju su ubili i ovu moju kolegicu. Onda su došli jedan dan i izveli nas bez da su rekli kud nas vode. To meni ni dan danas nije sve jasno... Ništa nisu govorili kad su nas izveli, samo to da smo im trebali i tako... Ne znam da li je ovaj koji je govorio silovao jer ja nisam vidjela.

Kad su nas popeli na kamion, mislim da je to bilo predveče kad su nas vozili i zaustavljali smo se par puta. Ovdje smo došli tek sutradan navečer jer znam da je bio mrak kad sam izišla. Onda je bilo prepucavanje između njih. Oni su jednostavno pitali za ovu drugu, oni su rekli da su je zakopali negdje. Ja sam rekla da lažu i tako... bilo mi je teško sve mi je došlo pred sliku. (...)

Kad je razmjena vršena skinuli su mi povez s očiju. Tad nas je razmjenjeno samo nas dvije. Nije bilo više ljudi. S druge strane je oko 6, 7 ljudi zamjenjeno, nije bilo ženski, sve muški. U logoru sam bila dva i nešto mjeseci, a to je bilo kao da je 20 godina. Hrvatska vojska mi je platila kartu do ovamo, tako sam ja navečer došla tamo. (...)

Po narječju ljudi koji su me silovali bili su iz Bosne i od nekud drugdje. Prvi put kad su me silovali, rekli su mi kao da imam odnos sa Srbima, da ću biti Srpkinja, ja sam govorila da neću. Vezali su me jednostavno lancima, da bi to mogli izvršiti i tako. Ja sam suprostavila, onda su mi mećali krpu u usta i tako. To je bilo prvi put tako. Kad nisu me silovali, kad su me maltretirali, bolje da su me tukli nego što sam stajala 24 sata, tad su mi isto to govorili, da ja kažem da sam Srpkinja. Ja nisam htjela i tako...

Ovoj djevojci koja je bila ranjena nisu pomagali, jesu joj jednom zavili to. Kad su je ubacili u kamion povratila joj se rana, ništa nije to šivano... Ona je umrla u kamionu kad su nas vozili na razmjenu. Tako ranjenu, su je silovali prvi put. Nisu mi dali da joj pogledam ranu. (...)

Tu zgradu u kojoj smo bili mogu zaključiti samo po prostoriji u kojoj smo bili, a bila je 4 sa 4. Mislim, jednostavno kad sam izlazila bio je dugi hodnik. Može biti kao škola ili kao ustanova. Ne znam da li je to u samom gradu ili izvan jer su mi vani bili svezane oči. Po danu me nisu puštali, koga su odveli po danu taj se više nije vratio. Iz moje sobe je samo odvedena ta što su je ubili i dve još ženske i nisu se vratile. Možda su odvedene u drugu prostoriju ili... ne znam.

Moji roditelji su u Prijedoru u gradu. Mislim, od centra grada ima par minuta hodanja. Završila sam kemijsku školu i položila sam razliku medicinske. Iz sabirnog centra u Karlovcu željela bi da idem za Ameriku. Sad sam u prostorijama gdje je bila bolnica u Karlovcu.

U Karlovcu, 23. travnja 1993.

- jad102

GODINA ROĐENJA: 1954.

PREBIVALIŠTE: Ljubija

NACIONALNOST: Hrvat

Uhapšen sam 8.07. negdje oko tri sata poslije podne, i to sam odveden iz kuće, iz kreveta. Toga dana je došlo pet srpskih policajaca, opkolili kuću i to sve komšije, prijatelji. (...) Odveli su me, u stvari, strpali su me u neki kombi, a taj kombi je u Ljubiji bio poznat po tom kupljenju i mi smo se tog kombija bojali. Odveli su me.

S. P. mi je iznio neku optužnicu. Prvo me pito jesam li vozio oružje za HDZ, rekao sam da nisam, al' da uopće ne znam ko' je član HDZ-a. Drugo što je bilo pito' je jesam li rođak S. E., mi jesmo neki rođaci, moja mama i njegov punac. Ja sam reko' da nisam, ja sam njega jedva i poznavao. Onda mi je reko' da iziđem i da sačekam. Ja sam otišo u drugu prostoriju. Nas je tad bilo pet zarobljenih: D. I., I. G., I. (ne znam kako se preziva, on je bio srpski zet) i još ne mogu se sjetiti ovog petog. Tu smo bili negdje do oko 21:30, onda su dotrali još pet iz Gornje Raske.

Pošto nije bilo svjetla svjetlili su baterijom, izveli su nas van s rukama na leđima kao da smo neki kriminalci. Onda su nas strpali u kombi i odveli su nas za Keraterm. To je bilo prvi put poslije onoga da sam išo' za Prijedor. Onako u mraku sam vidio šta je porušeno, poslije napada na Prijedor. U Keraterm smo došli negdje oko 22:00 ili 22:30. Čim smo došli na ravno, tu je bila vaga neka, za vaganje tereta. Tu su nas odmah počeli tući. Njih je bilo 9, a nas 10. Tukli su nas svačim. Prvo su htjeli da sjeku uho D. I. On je plako i viko: "Nemojte!" Onda su pitali mene: "Da tebi odsječemo?" Ja sam ćutio, nisam znao šta da kažem. Prošli su kraj mene, uboli su jednog momka (Musliman iz Ljubije), uboli su ga nožom u bubrege. Tu su nas tukli možda jedno sat vremena, svačim živim. (...) Onda su nas smjestili oko ponoći u sobu br. 4.

Svega mi, ujutro su nas prozvali, tu grupu što je došla iz Ljubije, onda smo morali da pravimo sklekove, da pužemo... Još smo morali jedan drugom... Onda su izveli još

jednu grupu od 10 ljudi, mi smo trebali da se tučemo protiv njih do smrti. Onda je stigo' neki kombi, ne znam odakle, onda su nas utjerali unutra. Kad smo ušli unutra ovaj jedan kolega mi kaže: "Spašeni ste, više vas neće tući." Pitao sam ga: "Kako neće tući?" Tada mi on kaže: "Kad god neko novi dođe onda je ova grupa slobodna." Tako da mi je nekako bilo lakše, mada mi nije bilo lako. Onda negdje oko 13:00, 13:30 stigao je autobus i pročitali su sve koji su iz Ljubije i okolice Ljubije da izađu. Tu je bilo odma udaranja, onim letvama drvenim, palicama, čizmama, tukli su od reda sve. Mi smo ulazili u autobus, taj autobus je išo' oko 3 sata do Omarske. U autobusu su tukli, mislim, nisu sviju ali su tukli. Mislim, nije bilo vremena da dođemo svi na red.

U autobusu je bilo 4 stražara, onda su nas doveli u Omarsku i autobus je stao tačno ispred "bijeke kuće". Tu je bilo negdje oko 15, 20 stražara iz Omarske i ovi što su nas doveli. Napravili su špalir od vrata autobusa do "bijeke kuće". Onda je bio vođa smjene moj komšija u Ljubiji. Redom je čitao i kad je pročitao moje ime pito' je odakle ja tu. Ja sam reko': "Ne znam! Jučer došli kući po mene, odveli me." On je reko: "Ovog momka nemoj da i'ko dira!"

Ja sam mislio da me niko neće dirati pošto stvarno nisam ništa kriv, jedino što sam Hrvat. I stvarno dva momka su me prva pustila, ali poslije je bio pakao! Tu su počeli tući sa svih strana, puškama i nogama. Onda sam ja nekako ušao u "bijelu kuću". Pošto oni nisu dali da se uđe, morao si uć' ali oni nisu dali, nisi mogao proć' kroz njih. Kad smo ušli unutra bilo nas negdje oko tridesetak. Onda smo svi legli na pločice u toj "bijeloj kući", onda su oni gazili po nama. Tražili su novce, tražili satove, ko' je imo' bolje cipele, skinuli su cipele odmah, udaralo svačim živim, gazalo je i po glavi, mislim, uopšte nisu birali. To je trajalo možda jedno sat vremena. Onda su nas prestali tuć', al' je počelo ispitivanje. Išli smo redom, mislim, kako su oni imali neki spisak. Ko je god išo na ispitivanje, usput su ga, zavisi koliko je 'ko dobio, tukli su...

Ja imam baš ružna iskustva, mene su dva puta izvodili na ispitivanje. Prvi put su me tukli na pisti, nisu dali da uđem u tu zgradu gdje se vršilo ispitivanje. Onda poslije nisu mi dali izać', onda su me tukli ponovo do "bijeke kuće". Baš ovaj jedan me zvao da sjednem, neki stol je bio u krugu, van. Odveli su me u "bijelu kuću" i tamo isto tako za vrijeme ispitivanja kako ko uđe tako udari nekoga, bilo koga, ko je bliže vratima.

U "bijeloj kući" smo bili u zadnjoj desnoj prostoriji. Onda je mene ponovo prozvalo na ispitivanje. Pitao me jesam li imo' šahovnicu, reko' sam da nisam imao. Onda je reko' da sam pušto' ustašku muziku. Ja sam pito': "Kakvu ustašku muziku..?" Kaže: "Pušto si Mišu Kovača on je ustaša!" Reko: "Ja prvi puta čujem od vas..." Pito' me znam li ikoga ko je imo' oružje. Reko' sam da znam, reko' sam: "M. R." Mislim, on je Srbin i znam da ima pištolj. Onda me taj ispitivač malo poprijeko pogleda.

Onda kad sam izišao na hodnik htio sam da siđem na stepenice, pošto je to bilo na spratu. Oni mi nisu dali da siđem, nego su me prislonili na neki zid, moro sam dignut ruke, onda su me tukli nekom letvom, ja sam pao, da izvinete, usro sam se. Onda sam stavio ruku na bubrege, a oni kažu: "A, vidi brani se!" Onda su me tukli po toj ruci. Nisam mogo' 6 mjeseci tom rukom radit', jer su mi bili oštećeni neki živci. Onda su me izveli van ali na izlazu, nekom sajlom su me u'vatili za vrat, nekim kablom. Onda me udarali nekim otiračom i željezom po leđima. Ja sam nekako tu sajlu ščupo s vrata, ne znam ni ja kako. Znam da je ovaj psovo' ustašku majku. Ja sam krenuo prema "bijeloj kući", onda mi nisu ponovo dali da idem u "bijelu kuću". Opet su me tukli po pisti, tako da sam jedva došo do te "bijeke kuće". Tako da sam lego među ove ostale.

Onda negdje pred noć ušo' je neki M., on je ušo' unutra i reko' da napravimo spisak, ko ima koliko para i ko ima koliko zlata. Pošto od nas niko ništa nije imo' mi smo napravili samo spisak. Mislim, te stvari što su oni tražili mi nismo ni imali. Onda su nas po tom spisku, negdje od ponoći izvodili. Prije toga prebacili su nas u zadnju lijevu prostoriju. Po tom spisku su nas prozivali, ja sam bio 11. po redu, prozivali su one što su bili ispitani.

Odvodili su u jednu malu prostoriju, koja se nalazi odma' na ulazu u "bijelu kuću" ravno. U toj prostoriji ima jedan željezni krevet i jedan lavabo. Pun lavabo je bio ovih lični karti, pasoša, satova i ne znam ni ja. Rekli su nam da se moramo prekrstit' kao Srbi kad uđemo u tu prostoriju. Ja sam bio 11. po redu, kad je došo red na mene, onda su napravili pauzu. Ja sam mislio da će to prestat'.

Međutim, ne'đe oko 3:10, onda sam ja ušo u tu prostoriju i reko' kako su oni rekli: "Pomoz' Bog braćo Srbi!" i prekrstio se kao oni. Oni su pitali: "Šta si ti?" Ja sam rekao: "Moji su porjeklom Česi." Nije bilo bitno ko si, ja sam počeo skidati sako i džemper. Počeo sam skidati košulju, oni su rekli: "Ne treba košulja i onako je više nećeš imat'!"

Onda sam lego na taj krevet i stavili su mi sajlu oko vrata, bacili su prvo, sajla je pala u usta. Onda su me počeli tući, ja sam počeo jaukat. To nisu bile palice, to su bili neki drveni štapovi. Onda je reko': "Ma, daj to kvačilo namjesti kako treba." Onda je on bacio na vrat. U tom momentu ja nisam osjetio ništa. Zadnje u tom momentu što sam vidio, je kao da vidim u kinu na platnu lik s hrvanja.

Kad su završili sa mnom ja sam samo čuo kako neko viče: "Ustaj!" Ja sam osjetio kao da ronim negdje u vodi, ko' da gledam. Uopće nisam znao gdje sam. Onda sam se pridigo i vidio sam gdje sam i ovaj jedan mi kaže da uzmen kaput, ja sam reko:

“Neću!” Kako sam ja reko da neću, onda su me ćapili na brzinu, pokušao da me nabije nogom u glavu, tako sam nekako uspio, nije me udario. Onda je reko: “Marš!” Ja sam istrčio iz te prostorije.

Oni su imali običaj kad nekog istuku da izvade kvaku iz vrata, tako kad dođeš do vrata, nemaš s čim otvorit. Onda te dočeka još njih 4, 5 u hodniku. Ja sam imao tu sreću da je ta kvaka bila u vratima, tako sam uletio unutra, jednom me samo nabio u dupe i reko da mi jebe ustašku majku. Ja sam skino tu košulju i lego golim leđima na pločice. Onda je jedan po jedan za mnom ulazio.

Kad sam ušao unutra već je jedan B. iz Ljubije bio mrtav. U stvari dvojica, jedan Musliman i taj B., onda su ubacivali jednog po jednog u toj “bijeloj kući”. Mislim, ljudi nisu mogli hodati, nego su ih oni ubacivali. Mi smo ostali tako ležeći do ujutro, onda ujutro, niti je tko mogo ustati niti se okrenut. To je sve bilo od bolova, razbitih glava. Kad su krenuli s tom tučom mi smo krenuli brojat te udarce, niko nije prošao ispod 30 do 50 udaraca po leđima. Samo što su ove neke udarali glavom o zid, zaljevali vrućom vodom, pa tukli palicama i štapovima.

Onda su nas ujutro izveli iz “bijeke kuće”, u stvari, tu noć je ubijano iza “bijeke kuće”. Dobro se sjećam da su tražili profesora Š. Ja nisam mogao nikako da se sjetim ko je, onda sam saznao da je to M. Mislim Ljubijanac, od Prijedora je bio. Ubili su njega, mislim još je nekih ljudi bilo ubačeno u tu “bijelu kuću”, tako da je unutra bio smrad, a nama nisu dali da otvorimo prozor. Ujutro je bilo jedno 8 mrtvih. Nismo mogli vidjeti kako su ubijeni, ali smo čuli udaranje. Ovoga profesora M. Vjerovatno je ubio neki njegov učenik. Znam da ga je pitao: “Što si mi dao jedinicu? Što si me oborio? Što me nisi pustio?”

Onda su nas negdje sutradan ujutro izveli na kupanje, kao da se moramo kupati. Ja se nisam mogao skinuti ni ustati, iznjeli su me van. Onda, ja ne znam ko mi je pomogao pa sam se skinuo. Kupali su nas gole sa onim vatrogasnim crijevom. To me odmah oborilo, mislim, nisam imao snage. Tu je baš jedan kolega što je bio sa mnom, ja sam bio dva metra od njega kad je izdahnuo.

Mislim, ljudi je još umrlo od tih batina poslije. Onda su kupali čitavi logor, oni muškarci su se skidali. Onda sam prvi put vidio ko je živ ko nije. Pošto smo mi čistili “bijelu kuću” od one krvi i svega, nema šta nije bilo. Onda su nam dali jednu kantu da u nju pišamo (mokrismo) i kad je napunimo, onda prospemo mokraću i nalijemo vode pa iz toga pijemo vodu.

Onda je došao naveče jedan vođa smjene, zvali su ga K., ja ne znam kako se zove. Onda je on mene prozvo, ja sam izašao van. Čuo sam od ovih drugi da on ne bije.

Međutim ja kad sam izišo' van bio je samo K.. On me pito': "Što ćeš ti ovdje?" Pošto ni ja nisam znao, ja nisam mog'o s njim, ja sam reko: "Ne znam!" Na to me on upitao: "Bi li volio ić' među one druge?" Rekao sam: "Bi." Kaže: "Uzmi svoje stvari i otidi." - "Okolo, sad će doći B. po tebe i ovaj rođak mu N."

Oni su njega nagovorili da me izvuče, jer da sam ostao u "bijeloj kući" ne bih ostao živ sigurno. On kaže: "Ako te ko bude pitao, tko te prebacio, ne znam!?" ja sam reko: "Dobro!"

Onda sam bio ispod te upravne zgrade, to je prije bila rudnička garderoba, gdje su se ljudi presvlačili. Tu sam bio dva dana, nisam htio ić' jesti, nisam mog'o ni ustati. Onda ovaj rođak kaže: "Moraš ić' jesti! Moraš!" Tu sam osto' do ovog nekog, do tog odlaska na ovu Manjaču. Svaku noć je bila prozivka ljudi. Mislim, 'ko je bio prozvan taj se više nikad nije vratio. Za neke sam sazn'o da su ubijeni, a za neke da su odveženi autobusom. Autobusom kad su nas doveli iz Keraterma u Omarsku, ima nas još sedam živih, a bilo nas oko 30. Ovi neki su umrli odma', a neki su poslije od ovih posljedica.

U Omarskoj sam bio do 6.07., pa sam prebačen na Manjaču. Ja sam mog'o preć' u grupu koja je išla za Trnopolje, ali nisam znao koja je to grupa. Ja sam bio u toj tamo grupi, ne znam nekog sam ja tražio (I. M.), radi neki tableta. Kad sam došao 'vamo nisam znao gdje su ih. Prvo smo mislili da će nas vozit' za Travnik, da će nas pustit negdje gore ili će nas pobit'. Znam dobro da je ovaj jedan što je radio u rudniku brat od tog, on je isto bio u sastavu milicije. Bio sam dobar nekad s njim. On mi je reko': "Ne boj se, svi ćete ostati živi." - "A gdje idemo?" - "To je tajna." Onda mi nekako opet, mislim, drugačije sam se osjećao. Onda su nas potrпали u autobus, u početku je bilo prozivka, onda su poslje samo utrpravali.

Kad su nas doveli na Manjaču, autobusi su išli sporo jer smo došli u noć. Usput su se autobusi kvarili. Ja sam se bojao Manjače pošto sam znao da je to "četničko" leglo odvajkada bilo. Onda smo došli naveče, nisu nam dali ni vode, nisu nam dali usput, mislim, mislim mi smo jeli ako se može jest onda smo jeli. Čitavu noć smo bili u autobusima. (...) Onda je tu ubilo, ja mislim desetak ili dvanaest ljudi da je prozivalo: D. C., V.... Onda je bilo ljudi koji su umrli u putu pošto je bilo jako vruće, a prozori su bili zatvoreni, inače su bili iscrpeljni svi. Onda smo ujutro kad je osvanulo, istjerali su nas van prije ulaska u logor. Tu su čitali ime oca i ime i prezime. Po 10 je moralo da na putu kleče. Tako su se redali jedni za drugima po nekim grupama njihovim. (...)

Onda su nas prozivali, baš se sjećam, ležo' sam na putu, a tuklo je I. H. Neki vojnik udaro' ga puškom u leđa. Pito' ga prvo: "Kako se zoveš?" Kaže on: "I. H." On ga

udaro' u leđa puškom i: "Jesi imo' oružje?" On je govorio: "Nisam." Opet: "Jesi imo' oružje?" - "Nisam." On je njemu u jednom momentu reko': "Jesam, imo' oružje." On je njemu rekao: "Vidi, jebem mu majku ustašku imo' je oružje!" Pa opet po njemu.

Ja sam bio dva reda ispred njega. Onda je pito: "Ima li još i'ko od Hrvata?" Ja sam ćutio. Došo' je do mene i pito: "Šta si ti?" Reko sam: "I." Kaže on: "Jebo' ti Alija majku!" I prošo' kraj mene, tako sam ja tu uspio, mislim, izvukao sam se nekako. Ali smo klečali na tom putu jedno 4, 5 sati, tako su mi noge otrnule, nije bilo vode za piće. Onda su nas uveli u logor. Kad sam došo' u logor unutra u žicu, onda nam je neki ili je podpukovnik ili pukovnik reko': "Momci, sad ste spašeni. Sad vas niko' ne smije dirati."

Onda su neki tražili da jedu, ja sam viko': "Dajte vode." Ako nam dadnu hranu, mislim, ako nam budu htjeli dat', onda će nam dat'. Dali su nam samo vode, oni su donosili vode, mi smo popili jedno četiri cisterne vode. Ko' da se to samo pilo, zaljevalo se. Onda su nas pretresali. Ja sam imo' nekakav ceker koji sam nosio, imo sam nešto onih malih marmeladica, pa smo to razvlačili. Nas 3, 4 onu jednu namažemo malo na kruh, pa sam imo' toga, imo' sam i dvi' fete kruha. Kad smo ušli tu na pretres morali smo glavu i ruke na leđima da držimo. To je bio zakon na Manjači i kad se hoda i kad bilo šta radiš...

Onda smo ulazili, ušli smo unutra, po 10 nas ulazilo. Bio je tamo neki doktor, imo' je neki bijeli mantil. On je bio doktor, on je pregledao poslije kad smo se mi skidali u gaćice. Ja tad nisam imo' pošto sam ih bio opro kad sam kreno', pa sam se skino' gol. On mi kaže: "Jebo ti ustašku majku što nas slikaš ovde! Će su ti gaće?" Imo sam gaće u džepu, skoćio sam brzo, a onda me udario šakom dva puta u bubrege. Tad su me bubrezi zabolili, to je bilo gore nego ne znam što. Tu su nam sve uzeli, sve što smo imali. Onda su nas utjerali u logor, u toj štali, onda smo mi tražili bolje mjesto. Mislim, boljeg nije bilo sve je bila zemlja i beton. Ovi već stariji logoraši (iz Sanskog Mosta), oni su prvi dan došli na Manjaču, oni su svaki dan donosili bujad pa smo mi stavljali bujad. Mada to nije bila neka bujad, možda 3, 4 grančice samo da te oči zavaraju. Jesti nismo imali skoro nikako, pošto smo onaj kilogram kruha na 22 dijela sjekli. Tako da smo mi čekajući u redu za hranu padali u nesvjest. Onda je, ne znam koji je datum, ovaj Crveni križ došao. Onda je bio neki dogovor sa tim srpskim vlastima da oni dozvole Crvenom križu da nas oni hrane. Onda je Crveni križ dovezio, stvarno je bilo hrane, nije bilo dovoljno ali je bilo bolje.

U početku smo dobivali sve dijetalnu hranu, po onim konzervama što smo dobivali. Pošto smo mi bili skoro propali skroz. Onda su nam davali cigarete, davali su nam neke vitaminske tablete, davali su nam voće: kivi, jabuke, mandarine... Ja sam